ଗାଉ

ଲେଖକ

ଶ୍ରୀ ଶୁକଦେବ ବ୍ରହ୍ମା

ଉତ୍କଳ କଳାକୁଟୀରର ପ୍ରଥମ ଅବଦାନ

ଭାଗ

(ଉପନ୍ୟାସ)

ଲେଖକ

ଶ୍ରୀ ଶୁକଦେବ ବ୍ରହ୍ମା

ବରଡ଼ା ମଧୁଶାସନ

ପୋ: ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ପୁର, କଟକ

ହାଃ ମୁ: ଗିରିଧାରୀ କୁଟୀର, ଜାମସେଦପୁର

ପ୍ରକାଶକ
ବୈଦ୍ୟ ବିଶାରଦ ଓ ଡାକ୍ତର
ଶ୍ରୀ କେଶବ ଚରଣ ବ୍ରହ୍ମା
ଏଚ୍. ଏମ୍. ବି. (ହୋ
"ଗିରିଧାରୀ କୁଟୀର"
ନ. ୧୭୧, ନୂଆ ସୀତାରାମ ଡେରା
ପୋଃ ଏଗ୍ରିକୋ, ଜାମସେଦପୁର

❋ ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ ❋

୧୯୫୮

ସୁଲଭ ମୂଲ୍ୟ—ଏକଟଙ୍କା ଚାରିଅଣା

ମୁଦ୍ରାକର—
ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଗଡ଼ାବନ୍ଧୁ
ଶ୍ରୀରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ
କଟକ—୨

ପଦେ :—

ଏହି ମୋର ପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା । ତେଣୁ ଏ ପୁସ୍ତକରେ ଅନେକ କିଛି ଦୋଷ ତ୍ରୁଟି ଥାଇପାରେ । ତଥାପି ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଯେପରି କୌଣସି ଦୋଷ ତ୍ରୁଟି ନ ରହେ ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଲେଖିଛି । ଜାଣେନା, ଏହା କେତେଦୂର ସଫଳ ହୋଇଛି ।

ଏହି ବହିରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ କାହାରିକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଆକ୍ଷେପ କରା ହୋଇନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଚରିତ୍ର କାଳ୍ପନିକ ।

ଆମ ଦେଶର ପାଠକ ପାଠିକାମାନେ ଏଇ ଉପନ୍ୟାସଟି ପଢ଼ି ଯଦି କିଛି ଦୋଷ ତ୍ରୁଟି ଦେଖନ୍ତି ତାହାହେଲେ ମୋର ଏଇ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ୟମ ଯୋଗୁଁ ନିଜ ଉଦାର ଗୁଣରେ କ୍ଷମା କରିବାକୁ ଭୁଲିବେ ନାହିଁ ।

ମୋର ଦେବ-ପ୍ରତିମ ଭ୍ରାତୃଦେବ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ ବ୍ରହ୍ମା, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କେଶବ ଚରଣ ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରସାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରେରଣା, ଉତ୍ସାହ, ସ୍ନେହ, ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପାଇ "ଭାଇ" ଉପନ୍ୟାସଟି ଆଜ ଆମ୍ଭ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଛି ।

ଯେଉଁ ଶୁଭାକାଙ୍କ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ମୋର ଲେଖନୀ ଚଳାଇବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛି, ସେମାନଙ୍କଠାରେ ମୁଁ ଚିରଋଣୀ । ଏହି ପୁସ୍ତକର ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ପାଠକରି ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମହେଶ୍ୱର କର ତାଙ୍କର ଅଭିମତ ଲେଖି ଦେଇଥିବାରୁ ଓ ଶ୍ରୀ ରାଧାରମଣ ପ୍ରେସର ପରିଚାଳକ ଶ୍ରୀ କମଳଲୋଚନ ଗଡ଼ବଡ଼ୁଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ପୁସ୍ତକଟିର ମୁଦ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟାଦି ଯଥା ସମୟରେ ସୁଚାରୁ ରୂପେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବାରୁ ଲେଖକ ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅନ୍ତରର ଗଭୀର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି ।

"ଗିରିଧାରୀ କୁଟୀର"
ଜାମସେନ୍ଦ୍ର ପୁର
ଅଷାଢ଼ ୧୭ନ ୧୩୬୫ ସାଲ

ଲେଖକ

—ଅଭିମତ—

'ଭାଇ' ପୁସ୍ତକର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପାଠକରି ମୁଁ ବିଶେଷ ପ୍ରୀତ ହେଲି । ଲେଖକ ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଶାର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରି ଅଛନ୍ତି । ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରାତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାନସିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ବୈଷମ୍ୟ ରହିଲେ ଯେପରି ସାଧାରଣତଃ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଉପୁଜି ଥାଏ ତାହା ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କରିଥିବେ । ଏହି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଗୃହଯୁଦ୍ଧ ଉପୁଜାଇବାରେ ଓ ପାରିବାରିକ ସୁଖଶାନ୍ତି ଲୋପ କରିବାରେ ମହାକାଳ ଫଳ ସଦୃଶ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କିପରି ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଅନ୍ତି ତାହା କାହାରିକୁ ଅବିଦିତ ନୁହେଁ । ତଥାପି ଦୁର୍ବଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମାନବର ଦୁର୍ବଳତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଖଳ ପ୍ରକୃତର ଲୋକମାନେ କିପରି ସୁନାର ସଂସାରକୁ ଚୂନା କରିଥାନ୍ତି, ତାହା ଲେଖକ ଫୁଟାଇ ପାରିବାରେ ବହୁଦୂର ସମର୍ଥ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ସତ୍ୟ ସବୁଦିନ ଗୋପନରେ ରହିପାରେ ନାହିଁ ଏବଂ ଦିନେ ନା ଦିନେ ସତ୍ୟ ଆତ୍ମ ପ୍ରକାଶ କରେ ଏବଂ ସତ୍ୟର ଜୟ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହି ରହସ୍ୟମୟ ଜଗତର ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ଅନେକ ସମୟରେ ମ୍ରିୟମାଣ ହୋଇ ପଡୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟର ଯେ ଜୟ ଏହି ବାଣୀ ମନୁଷ୍ୟ ଅନୁଭବ କରୁଥିବାରୁ ସେ ବଞ୍ଚି ରହି ଜୀବନ ଉପଭୋଗ କରି ପାରୁଅଛି ଏବଂ ସମାଜକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖି ପ୍ରଗତି ପଥରେ ଚଳାଇ ପାରୁଛି । ଏହି ଶେଷୋକ୍ତ ଉକ୍ତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଲେଖକ ତାଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସଟିର ଉପସଂହାର କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ସରଳ ଓ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ଲେଖାଟି ବଡ଼ ଉପଭୋଗ୍ୟ ହୋଇଛି ।

ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ମହେଶ୍ୱର କର, ସାହିତ୍ୟାଚାର୍ଯ୍ୟ
ହେଡ଼ପଣ୍ଡିତ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲ, କଟକ

ଲ୍ୟାଣୀୟା କବିତା,

ଲ୍ୟାଣୀୟ ନିରଞ୍ଜନ ଓ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ,

ତୁମେମାନେ କାହାଣୀ ଶୁଣିବାକୁ ଭାରି ଭଲ ପାଅ । ତେଣୁ ମରିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବହୁଦିନ ଧରି ନାନା ବାଧାବିଘ୍ନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ଏ ବଡ଼ ଗଳ୍ପଟି ଲେଖିଛି । ଆମମାନଙ୍କର ଘରେ ଘରେ, ଗଣ୍ଡାରେ ଓ ସମାଜରେ ନିତି ଘଟୁଥିବା ଘଟଣାକୁ ଭିତ୍ତି ରି, ଗଳ୍ପଟିକୁ 'ଭାଇ' ରୂପ ଦେଇ ତୁମମାନଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲି ।

ଆଶାକରେ, ତୁମରିମାନଙ୍କପରି ଏଇ ଦେଶର ପୁଅ ଝିଅ ନେ ଏଇ ବହିଟି ପଢ଼ି ଏଥିରୁ କିଛି ସୁଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ରିଲେ ମୋର ସମସ୍ତ ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେଲା ବୋଲି ମନେ ହେବ । ଇତି ।

'ଗିରିଧାରୀ କୁଟୀର'
ଜାମସେଦପୁର
୧-୬-୧୯୪୮ ମହିଳା

ତୁମମାନଙ୍କର
ଚିର ହିତାଭିଳାଷୀ
କକା

ସ୍ୱାଗତଃ ହେ ମଙ୍ଗଳ-ମୟ

ହେ ମଙ୍ଗଳମୟ ଭଗବାନ ! ଅବତର ଉତ୍କଳ ଭୁବନେ,
ସତ୍ ବୁଦ୍ଧି ଦିଅ ପ୍ରଭୁ ଆଜ ଉତ୍କଳୀୟ ଭାଇ ଭଗ୍ନୀ ପ୍ରାଣେ ।
ହେ ସତ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଶିବ ଭରି ଦିଅ ପ୍ରାଣେ ନବ ଜ୍ୟୋତି,
ଜାଗି ଉଠୁ ନବ ଜାଗରଣେ ଏ ଉତ୍କଳ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ।
ଉତ୍କଳର ସନ୍ତାନ ଅନ୍ତରୁ ପୋଛିଦିଅ ଅଜ୍ଞାନ-କାଳିମା,
ହିଂସା, ଦ୍ୱେଷ, ଭେଦାଭେଦ ନାଶି ବିକାଶ ହେ ସତ୍ୟର ମହି
ଭାଇ ବୁକେ ଭାଇ ବନ୍ଧେ ଛୁରୀ ସ୍ୱାର୍ଥ ପାଇଁ ଦେଶ ଜାତି ଭୁଲି,
ଦାନବତ୍ୱ କରୁଛି ବିଜୃମ୍ଭିତ ତାରେ ଦିଅ ବୀର ଦର୍ପେ ଦଳି ।
ସ୍ୱାଗତଃ ହେ ମଙ୍ଗଳମୟ ସ୍ୱାଗତମ୍ ଏ ପୁଣ୍ୟ ଉତ୍କଳେ,
ଲାଗି ପଡ଼ୁ ଏ ଉତ୍କଳବାସୀ ନିଜ ଦେଶ ଜାତିର ମଙ୍ଗଳେ ।
ଭାଇ ପାଇଁ ଭାଇ ଦେଉ ପ୍ରାଣ, ଜନ୍ମଭୂମି ଜନନୀଠୁଁ ବଡ଼,
ଭାବି, ତାହା ସେବାରେ ଲାଗନ୍ତୁ ଭୁଲି ଭେଦ ଭାବ ସାନ ବଡ଼
ଏକତାର ମହାମନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୁ ଉତ୍କଳୀୟ ନେଉ ତାହା ଦୀକ୍ଷା,
ଭୁଲି ନୀଚ ସ୍ୱାର୍ଥ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଜନ୍ମଭୂମି ଗଉରବ ରକ୍ଷା—
କରୁ ତବ ମଙ୍ଗଳ ଆଶିଷେ, ସୁପ୍ତ-ହୀନ-ବୀର୍ଯ୍ୟ ଉଠୁ ଜାଗି,
ଏ ସଂକଟେ ଏ ବୀର ଉତ୍କଳୀ ଜାତୀୟ ଗୌରବ ରକ୍ଷା ଲାଗି ।
ହେ ମଙ୍ଗଳମୟ ଭଗବାନ ଦୀନ ନିବେଦନ କର ଘେନା,
ମୋ ଜାତି ମୋ ଦେଶ ଭାଇ ପ୍ରାଣେ ସଞ୍ଚାର ହେ ନବ ଉନ୍ମାଦନା
ହେ କରୁଣା-ଆଳୟ ସଦୟ ହୁଅ ଥରେ ଏଇ ଜାତି ପ୍ରତି,
ଘୁଞ୍ଚୁ ହୁଡୁଁ ହୀନ କପଟତା ଭାଇ ଭାଇ ହିଂସା ଦ୍ୱେଷ ନୀତି ।
ଶାନ୍ତି ମୈତ୍ରୀ ଅହିଂସାର ବାଣୀ ପ୍ରଚାର ହେ ପ୍ରତି ପଲ୍ଲୀ ପୁରେ,
ହେ ମଙ୍ଗଳମୟ ଭଗବାନ ! ସ୍ୱାଗତଃ ହେ ଏ ପୁଣ୍ୟ ଉତ୍କଳେ

ଲେଖକ

ଶୀତ ଦିନ । ଦି' ପହର ବେଳ । ବ୍ରଜକୁ ମିଶ୍ରେ ବାଡ଼ିରୁ
ଆସି ଦାଣ୍ଡ ମେଲାରେ ବସିଥିଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁଅ ଝୁନା ବାପାଙ୍କ
ପାଖରେ ବସି ଶଙ୍ଖୀ ବାଲେଇ ସାଥିରେ ଖେଳୁଥିଲା । ବ୍ରଜଙ୍କ
ସ୍ତ୍ରୀ ସୁମିତ୍ରା ହାଣ୍ଡିଶାଳଆଡ଼ୁ ଆସି ଦୁଆରବନ୍ଧ ପାଖରେ ଠିଆ
ହୋଇ କହିଲେ,—ଖାଇବ ଚାଲ । ଭାତ ଗଣ୍ଡାକ ଯେ ଶୁଖି
ଉଠା ଚାଉଳ ହେଲାଣି ।
ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ବ୍ରଜକୁ କହିଲେ,—ଏତେ
ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ?
— ବ୍ୟସ୍ତ ହେବି ନାହିଁ । ଘରର ସବୁ କାମ ସେମିତି ପଡ଼ି
ରହିଛି । ତୁମ୍ଭେ ସିନା ଖାଇ ସାରିଲେ ହାଣ୍ଡିକୁଣ୍ଡେଇ ଧୁଆ ଧୋଇ
ହବ । ତୁମର କଅଣ ସେଥିପ୍ରତି ନଜର ଅଛି ? ସେ ଦିନୁ
କହିଲିଣି—ସରଜୁଙ୍କ ବାହାଘର କରିଦିଅ । ବୋହୂଟିଏ ଘରକୁ
ଆସୁ । ବୋହୂଟିଏ ଆସିଲେ ସିନା ମୋ ହାତରୁ ହାଣ୍ଡି ଗଡ଼ନ୍ତା ।
କହିଲ ଭଲ—କେତେଦିନ ଏମିତି ତନଠା ଲୁଗାକୁ ଘୋଷାରି
ହଗଞ୍ଜି ହୋଇ ମରୁଥିବି ? ମୋ' କଥା ତ ଏ କାନରେ ପୂରାଇ
ସେ କାନରେ ବାହାର କରି ଦେଉଛ ।
— ବୋହୂ ! କାହାପାଇଁ ? ସରଜୁ ପାଇଁ ?
— ହଁ ସରଜୁଙ୍କ ପାଇଁ । ରାମାୟଣ ସାତକାଣ୍ଡ ସରିଲାଣି,
ଭା ଖାଇ କି ଅଣ୍ଟିବ ପଚାରୁଛ ? ମୁଁ ଆଉ ତୁମଙ୍କୁ ପାରିବି ନାହିଁ ।
ହେଲା, ଖାଇବ ଚାଲ ।

ଅଭିମାନରେ ସୁମିତ୍ରା ଭର ଭର ହୋଇ ସେଠାରୁ ଗୁଚିଗଲେ । ବରଜୁ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଝିନାକୁ କାଖ କରି ଖାଇବାକୁ ବାହାରିଲେ ।

ବରଜୁଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ବାଢ଼ି ଦେଇ, ସୁମିତ୍ରା ଝିଙ୍କ ଦୁଆରେ ପାନଭାଙ୍ଗି ବସିଲେ । ପାନ ଭାଙ୍ଗୁ ଭାଙ୍ଗୁ କହିଲେ,— ମୋ କଥା କଅଣ ମନେ ରହିଲା ?

— କେଉଁ କଥା ?

— ବେଙ୍ଗୁଲି କଥା । ଭଲ ମଣିଷଟିଏ ତୁମେ । ଆହେ ସରଜୁଙ୍କ ବାଭାଘର କଥା ମନେ ରହିଲା —ବିରକ୍ତ ହୋଇ ସୁମିତ୍ରା କହିଲେ ।

— ଦେଖିବା ।

— ଦେଖିବ ଆଉ କେବେ ? ସେଦିନୁ ତ ଦେଖୁଛି । କହିଲ ଦେଖି, ସରଜୁଙ୍କ ପାଇଁ କଅଣ ପଠିବୁଛଇଁ କେଉଁଠି ହେଲେ ହିଁ ଅଟିଏ ଜନମ କରନାହିଁ । ତା ନୁହେଁ ଯେ ତୁମର ସେଥି ପ୍ରତି ମନଧ୍ୟାନ ନାହିଁ । କଥାରେ ଅଛି ପରା, "ମନ ଥିଲେ ଉପାୟ ବଳେ ଆସେ ।"

— ବୋହୂଟିଏ ଅସିବାଯାଏ ମୀନାକୁ ଘରକାମରେ ତାଲିମ କଲେ, ତୁମଙ୍କୁ ତ ଏତେ ହଇରାଣ ହେବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ ।

— ଥାଉ ଥାଉ ସେତକ କୁହ । ମୀନା ଗୋଟାଏ ଛୁଆ, ସେ ପୁଣି ଘରର କାମଦାନ୍ଦା କରିବ ? ହିଁଅ ଜନମ ତ ପର ଘରକୁ ।

— ମୀନା କି ସବୁ ଦିନେ ଆମ ଘରେ ରହିବ । ଯାହାକୁ ଆଣିଲେ ଏ ଘର ସମ୍ଭାଳିବ, ସେ କଥା ତ ଦିନେ ହେଲେ ତୁଣ୍ଡରେ ଧରୁନା ? ସେ ଦିନ ସେମିତି ସରଜୁଙ୍କ ବାଭାଘର କଥା କହିଲରୁ କହିଲ କି ଯେ ପିଲାଟାଏ । କହିଲ ଭଲା—ତୁମର ଏକା ଭାଇ ଅଛନ୍ତି ନା ଏ ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ଆଉ କାହାର ଭାଇ ଅଛନ୍ତି ? ସରଜୁ କି

ବୁଢ଼ନେ ପିଲା ହୋଇ ରହିଥିବେ ? କୋଉଠିଏ ପୁର ଏବେ ଯାଉଣି
ଗଣିଲା । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗର ଗେହ୍ଲୀମା ଖୁଡ଼ିଙ୍କ ପୁଅ ମଣିଆ, ଆଉ
ନା ବାପା କକେଇଙ୍କ ପୁଅ ରତନା ବଡ଼ ହୋଇ ଗୋଟିଏ
ଓଟିର ବାପ ହେଲେଣି ।

ବରଜୁ ଖାଇ ସାରି, ହାତ ଧୋଇ ଆସି ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲେ ।
ମିତ୍ରା ତାଙ୍କ ହାତକୁ ପାନଖିଲଟି ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଝିଅଟାକୁ
ନେଇ ପାଖରେ ବସି କହିଲେ— ମୋ ସାନ କୁହା ମୀନା କାଲି
କାକୁ ଗଣିଆମାମୁଁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲା । ସେ ଏସବୁ କାମକୁ
ରନ୍ଦର । ଯେମିତି ହେଉ ଆସର ଏଇ ମାଘ ମାସରେ ଜମିଗୁଡ଼ା
ଠାଇ ନେବା । ଟିକିଏ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ ବରଜୁ କହିଲେ—
ରଜୁ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଛି ?

— ଯିବେ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ? ଦିନ ରାତି ଚବିଶ ଘଣ୍ଟା ତ
ହପଟ ବୁଲୁଛନ୍ତି, ରଥ ସାଇର ଦୀନା ଆଉ ହୋତା ସାଇର ବନା
ଙ୍ଗରେ କୁଆଡ଼େ ଯାଇଥିବେ । ସେମାନେ ତ ଗଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା ।
ତାଙ୍କମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ପଡ଼ି ଏକବାରେ ଛତରା ହୋଇ
ଲେଣି । ତୁମେ ବଡ଼ଭାଇ ହୋଇ ଭଲରେ ମନ୍ଦରେ ପଦେ
କଟି କରି କହିଲ ନାହିଁ । ପାଠ ଶାଠ ତ ହେଲା ନାହିଁ ।
ରକାମ ବିଲବାଡ଼ି କାମ ଭଲ ଦେଖା ଶୁଣା କରନ୍ତେ । ମୋ
ଥା ଶୁଣ; ତାଙ୍କୁ ହାତକୁ ଦି'ହାତ କରିଦିଅ । କାନ୍ଧରେ ଯୁଆଳୀ
ଲେ, ବଳେ ବଳେ ସିଧା ହୋଇଯିବେ ।

— ପିଲାଲୋକ ମନାବୋଉ । ତା'ର ତ ଏଇଲାଗେ ଖେଳିବା
ବା ବେଳ । ମୁଁ ସିନା ଅଛି ବୋଲି ସବୁ କାମ କରି
ଉଛି । ମୁଁ ଯଦି ବେମାର ପଡ଼େ ତେବେ ଏ ସବୁ କାମ କିଏ
କ । ଗୋଲା ବେଳରେ ପଡ଼ିଲେ ସମସ୍ତେ ବଳାଇ ଶିଖନ୍ତି ।
ଧାନକଟାକଟି ସରୁ, ତା ପାଇଁ ବାହାଘରର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ

କରିବା ? ଜୀବନ ସଢ଼ୁଦା—ଏ ତ ପିଲାଙ୍କ ଖେଳଘର କଥା ନୁହେଁ ।
ଦେଖି ଶୁଣି ବୁଝି ବିଚାରି କାମ କରିବାକୁ ହେବ । "ବୁଝି ବିଚାରି
କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ, ପ୍ରମାଦ ନ ପଡ଼ଇ ଭଲେ ।"

— ଥାଉ ଥାଉ ସେତିକି କୁହ । କାଲି ସକାଳୁ ତୁମେ
ଗଣିଆ ମାମୁଁଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ କନ୍ୟାପାତ୍ରୀ ସନ୍ଧାନରେ ଯାଅ,
ଦେଖିବ ସରଜୁ କେମିତି ବିଲକୁ ନ ଯିବ—

ସରଜୁ ବୁଲିଆଡ଼ୁ ବୁଲି ବୁଲି ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲା ।

ବରଜୁ ଡାକିଲେ, ସରଜୁ—ସରଜୁ ।

ଆଜ୍ଞା ।

— ଆଢ଼େ ଆସିଲୁ ।

ସରଜୁ ଆସି ପିଣ୍ଡା ଖୁଣ୍ଟି ଉହାଡ଼ରେ ଠିଆ ହେଲା ।

— ଆରେ ବାବୁ ଶୁଣ; କେତେଦିନ ଏମିତି ବୁଲୁଥିବୁ ।
ତୁ ତ ଆଉ ପିଲା ନୋହୁ ଯେ ତୋତେ ବୁଝାଇବି । ଧାନ
କଟାକଟି ବେଳ । ଏତେବେଳେ ତୁ ଯଦି ଏମିତି ବୁଲିବୁ ତେବେ
ଧାନ ଗଣ୍ଡାକ ପାଇବା କେମିତି ? ଆଜି କାଲି ଯେଉଁ ମୂଲିଆ
ତାଙ୍କୁ କି ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ? କଟକରେ ମୋର କାମ ଅଛି । ଦୁଇ
ତିନିଦିନ ଲାଗିବ । ତୁ କାଲିଠାରୁ ବିଲକୁ ଯା ।

ହଉ ଯିବି— ପିଣ୍ଡା ଖୁଣ୍ଟି ଉହାଡ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇ
ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି ଉତ୍ତର ଦେଲା ସରଜୁ ।

— ଭାଇନା ତୁମର ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ଶୁଣିଲ ତ । ସତେ
ତୁମେ ତ ଆଉ ପିଲା ନୁହଁ ସରଜୁ ! ଦେଖୁଛ ତ ତୁମ ଆଖି ଆଗରେ
ପଣ୍ଡା ସାଇର କାଳିଆ ବଳିଆ ଦି' ଭାଇଙ୍କୁ । ସେମାନେ କେମି
ହାଡ଼ମାଟି ହାଡ଼ରେ ଲଦି, ମାଟି ସଙ୍ଗେ ମାଟି ହୋଇ ବିଲବାଡ଼ି
ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କେଡ଼େ ସୁଖରେ ଚଳୁଛନ୍ତି ସେମାନେ । କଥା
ପରା କହୁଛି,—"ଘୋଡ଼ାକୁ ଘୋଡ଼ା ସରି ନୁହେଁ ।" କିନ୍ତୁ ତୁମ

ହିଁ ଖାଇ ଯଦି ନିଜେ ନ ଖଟି, ଲୋକଙ୍କୁ ଖଟାଇ ଖାଲି ଦେଖାଚାହାଁ କରନ୍ତି ତା ହେଲେ ଆମର କି ଏତେ ଅଭାବ ହୁଅନ୍ତା ?

ସରଜୁ ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି ଠିଆ ହୋଇ ଭାଇନା ଓ ନୂଆବୋଉଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଥିଲା । ଝୁନା ତା କୁଞ୍ଚକାନି ଧରି ଠିଆ ହୋଇଥିଲା । ସରଜୁ ଦାଣ୍ଡଆଡ଼େ ଚାଲି ଯିବାରୁ ଝୁନା ଅଙ୍ଗୁଠ ହୋଇ ଖନ୍ ଖନ୍ ପାଟିରେ କହିଲା, କକେଇ ! ମତେ ଚକୋଲି ଗୁଲିଆ ଦୋକାନରୁ ମିଠେଇ କିଣି ଦିଅ, ମୁଁ ଖାଇବି ।

ସରଜୁ ଝୁନାକୁ କାଖକରି ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଥିବା ଚକସ ଗୁଡ଼ିଆ ଦୋକାନ ଆଡ଼େ ବାହାରି ଗଲା ।

ନିତିଦିନ ପରି ସେ ଦିନ ପାହାନ୍ତାରୁ ଉଠି ବରଜୁ ବାଉରି ସାଇରୁ ମୁଲିଆଙ୍କୁ ଡାକି ଆସି ବାଡ଼ି ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଦାନ୍ତ ଘଷୁଥିଲେ ।

ସୁମିତ୍ରା ଘରର ବାସିକାମ ସାରି ସରଜୁ ଓ ଝୁଆ ଭଣଙ୍କୁ ଜଳଖିଆ ଦେଇ ବାଡ଼ି ଆଡ଼କୁ ଯାଇ ବରଜୁଙ୍କୁ କହିଲେ—ଚଞ୍ଚଳ ଦି'ଟା ଖାଇଦେଇ ରଥସାଇ ଗଣିଆ ମାମୁଁଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲ, ତାଙ୍କ ଅନୁସାରେ ଯଦି କେଉଁଠି କନ୍ୟାପାତ୍ରୀ ଥାଆନ୍ତି ।

— ସରଜୁ କଅଣ ବିଲକୁ ଗଲାଣି ?

ଦାନ୍ତ ଘଷୁ ଘଷୁ ବରଜୁ କହିଲେ ।

— ସରଜୁ ଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଖାଇ ସାରିଲେ ବିଲକୁ ଯିବେ । ତୁମେ ଆସ । ମୁଁ ଜଳଖିଆ ବାଢ଼ୁଛି—କହି ସୁମିତ୍ରା ସେଠାରୁ ଚାଲି ଆସିଲେ ।

ସରଜୁ ଖାଇ ସାରି ବିଲକୁ ବାହାରି ଗଲା । ମନା ଓ ମିନା ସ୍କୁଲକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଝୁନା ତା ଆଦରର ଶଙ୍ଖୀ ବଲେଇ ସାଙ୍ଗରେ ଦୁଆରେ ଯାଇ ଖେଳି ବସିଲା ।

"ଦଅ, କ'ଣ ଦେଠା ଅଛୁ"— କହୁ କହୁ ହାଣ୍ଡିଶାଳ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ ସରଜୁ। ସୁମିତ୍ରା ଗୋଟିଏ ବେଲାରେ ଚୁଡ଼ା, ଦହି ଓ ଗୁଡ଼ ଆଣି ସରଜୁଙ୍କ ପାଖରେ ଥୋଇଦେଇ ପାନ ଭାଙ୍ଗି ବସିଲେ।

— ସରଜୁ ସିନା ବାଲକୁ ଗଲା, କିନ୍ତୁ ତାକୁ କି ଏ ମୂଲିଆ ଗୁଡ଼ାକ ମାନିବେ ମନାବୋଧ! ଯେଉଁମାନେ ମୋତେ ମାନୁ ନାହାନ୍ତି। କି ଯୁଗ ହେଲା—ଧର୍ମ କର୍ମ ଭକ୍ତି ବିଶ୍ୱାସ ସବୁ ଲୁଅରେ ଉଭାଇ ଗଲା। ମୋର ପିଲାଦିନ କଥା ଆଜି ମନେ ପଡ଼ୁଛି। ଏତିକି ଜମିରୁ ବାପା ଆମର ଧାନ ଅମଳ କରି ବର୍ଷକୁ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କାର ଧାନ ନଡ଼ା ବିକୁଥିଲେ। ଆଜି କାହିଁ? ସେହି ଜମି ଅଛି। ସେହି ଲୋକ ବି ତ ଅଛନ୍ତି! କେବଳ ବଦଳି ଯାଇଛି ସମୟ।

— ତେବେ ତୁମେ କ'ଣ କହୁଛ? ହାତଚାଷ ଛାଡ଼ି ଜମି ଭାଗ ଲଗେଇ ଦେବ?

— ତାହାହିଁ ତ ମୁଁ ଭାବୁଛି! ଆଜି କାଲି ଯୁଗରେ ନିଜେ ଯାହା ନ କରିବ ତା ହେବ ନାହିଁ। ଏ ଚାଷବାସ କାମ ଆଉ ଆମ ଦ୍ୱାରା ଚାଲିବ ନାହିଁ। ଚାଲିବ—ଯେ ମାଟି ସଙ୍ଗେ ମାଟି ହୋଇ ପାରିବ। ଆମର ହାତ ଚାଷ କରି ଖାଲି ମୂଲିଆ ପୋଷିବା ସାର ସିନା, ତା ଛଡ଼ା ଲାଭ ନାହିଁ। ମୂଲିଆଙ୍କ ଉପରେ ଭରସା ରଖି ଚାଷ କଲେ, ବର୍ଷକୁ ପେଟ ପୂରା ଭାତ ଗଣ୍ଡାଏ ମିଳିବା ମୁସ୍କିଲ। କଥାରେ ଅଛି, "ଆପେ ବାଣିଜ, ପୁତେ ଚାଷ।"

—ତୁମେ ଯେମିତି ଭଲ ଭାବୁଛ, ତାହା କର। ଆଉ ବର୍ଷକୁ ଜମି ସବୁ ଭାଗ ଲଗାଇ ଦିଅ। ଭାଗରୁ ଯେଉଁ ଧାନ ମିଳିବ, ସେଥିରେ ଆମର ସଂସାର ଚାଲିଯିବ ଯେ।

— ଭାବୁଛି ମାଣେ ଖଣ୍ଡେ ଜମି ବିକିବାକୁ ପଡ଼ିବ। [illegible] ଟଙ୍କାରେ ସରଜୁର ବାହାଘରଟା ଉଠାଇ ଦେଇ ବାକି [illegible]

ଖଣ୍ଡେ ଗ୍ଲେଟ ମୋଟ କରି ଡାଲି ଗୁଡ଼ିକ ଦୋକାନ କଲେ ଅନେକ ଦ'ଭାଇ ସେଇଠି ବସିବୁ । ତୁମ ମନକୁ ଏ କଥା କେମିତି ପାଉଛି ?

— ମୋତେ କ'ଣ ପଚାରୁଛ । ମୁଁ ତୁମକୁ ଏଇକଥା କେଉଁଦିନୁ କହିବି କହିବି ହେଉଥିଲି । ଭଲ ହେବ । "ବାଣିଜ୍ୟେ ବସତି ଲକ୍ଷ୍ମୀ ।" ଯିବଟି ଯାଅ । ଗଣିଆ ମାମୁଁ ଯଦି କୁଆଡ଼େ ବାହାରି ଯାଆନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପାଇବା କାଠିକର ପାଠ ହେବ ।

ବରଜୁ ଖାଇ ସାରି ଉଠିଲେ— ସୁମିତ୍ରା ତାଙ୍କ ହାତକୁ ପାନବଟାଟି ବଢ଼ାଇ ଦେଇ ଘର କାମରେ ଲାଗିଗଲେ ।

ବରଜୁ ଗଣିଆମାମୁଁଙ୍କ ଘରଆଡ଼େ ଗଲେ ।

"ଘରେ ଅଛୁ କଲେ ବୋହୂ" ! ଡାକ ଡାକି ବରଜୁଙ୍କ ଖଞ୍ଜା ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲେ କୁଳିଆ ମା ବୁଢ଼ୀ । "ହଁ ଖୁଡ଼ି, ଆସ ଆସ" —ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଘରୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ସୁମିତ୍ରା ।

— କ'ଣ କରୁଛୁ କ ବୋହୂ ! ଅଲେ ବରଜ ସରଜ ଆଉ ପିଲାଏ ସବୁ କାହିଁ କେହି ନାହାନ୍ତି ?

— ମନାବାପା ରଥସାଇ ଆଡ଼େ ଯାଇଛନ୍ତି । ସରଜୁ ବାଲିକୁ ଓ ମନା ମୀନା ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇଛନ୍ତି ।

— ସରଜୁ କଣ ଆଜି କାଲି ବାଲିକୁ ଗଲାଣି ?

— ଯିବେ ନାହିଁତ ଆଉ କିଏ ଯିବ ? ମନା ବାପାଙ୍କର କ'ଣ କାମ ଅଛି । ସେଥିଲାଗି ସେ ସରଜୁଙ୍କୁ ବାଲିକୁ ପଠାଉଛନ୍ତି । ସୁମିତ୍ରା ଖଣ୍ଡେ ପିଢ଼ା ପଟା ଆଣି କୁଳିଆମାଙ୍କୁ ବସିବାକୁ କହିଲେ । କୁଳିଆ ମା ପିଢ଼ାପଟାଟି ଆଡ଼େଇ ଦେଇ ଭୂଇଁରେ ବସିଲେ । ସୁମିତ୍ରା ପାନଡାଲା ଆଣି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ପାନ ଭାଙ୍ଗୁ ଭାଙ୍ଗୁ କହିଲେ,—କୁଳିଆଙ୍କ ବାହାଘର କେବେ କରୁଛ ? ସେ ଆଜି କାଲି ଟଙ୍କା ପଇସା ରୋଜଗାର କରୁଛନ୍ତି ତ !

ଙ୍କ ଟଙ୍କାରେ ବୋହୂ ! ଭଲା ବରଷ ହେଲା ଗାଲୁକଡ଼ା ଗାଁ ଯେ ଗାଯୁମୋଟ ଉନ୍ନକୋଡ଼ି ଟଙ୍କା ପଠାଇଛନ୍ତି । ତା ବାଇଁଘର କଣ କହିଲୁ ଯେ କଣ ଦେଖି ଲୋକ ଝିଅ ଦେବେ । ଥୋଲବାଲା ଘରର ପୁଅ ସବୁ ବାହା ହୋଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଯାକୁ ପଚ୍ଛୁରେ କଏ ? ସବୁ ମୋର କପାଳ ଲେ ବୋହୂ ! କୁଳିଆ ବାପା ଥାନ୍ତେ, ଅଜି ମୁଁ ଏତେ ହୀନଅବସ୍ଥା ହେଉଥାନ୍ତି । ବାର ଦୁଆର ଶୂନ୍ୟ ପିଣ୍ଡା ହୋଇ ଧନ ସରୁନାହିଁ । ପୋଡ଼ାମୁହାଁ ଯମଟା ଭଲ ନିଅନ୍ତା । କୁଳିଆ ମା ଲୁଗା କାନିରେ ଆଖି ପୋଛୁଲେ ।

— ପଛ କଥା ଭାବ କି ଲାଭ ଖୁଡ଼ି ! ସବୁଦିନେ କି ସମସ୍ତେ ବଞ୍ଚି ରହିବେ । ଭାଗବତରେ କହିଛି,—"ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳେ ଦେହ ବହି, ଦେବତା ହୋଇଲେ ମରଇ ।" ସବୁଦିନେ କି ସବୁ କଥା ରହେ । ଅଜି ଯେ ରାଜା, କାଲି ସେ ଫକୀର । କାଲି ଯେ ଫକୀର ଅଜି ସେ ରାଜା । ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଦୁନିଆଁ ।

ପାନ ଭାଙ୍ଗି ବୁଢ଼ୀକୁ ଦେଇ ସୁମିତ୍ରା ନିଜେ ଖଣ୍ଡେ ଖାଇଲେ । ବୁଢ଼ୀ ପାନ ଖଣ୍ଡିକ ହାତ ନେଇରେ ମଳୁ ମଳୁ କହିଲେ,—ସତେ ବୋହୂ ! ତୁ ଏମିତ କେତେ ଦିନ ଏକୁଟିଆ ଦହଗଞ୍ଜ ହେଉଥିବୁ । ଶାଶୁ ମଲାଦିନୁ ଦାଇଟା ଧଅରଙ୍କୁ ମଣିଷ କଲୁ । ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡକୁ ହାତ ପାଉଣୁ ପାଉଣୁ ପୁଣି ତୋର ଉନ୍ନଟା ଛୁଆ । ଆଲେ ସରଜୁକୁ ବାହା ଦେ, ବୋହୂଟିଏ ଘରକୁ ଆଣେ ।

— ବୋହୂଟିଏ ପାଇଁ ତ ମନା ବାପାଙ୍କୁ କହି କହି ମୋର ପାଟି ବଥାଇଲଣି । କଣ କେଉଁଠି ହେଲେ ଜୁଟୁନ୍ତି । କହନ୍ତି ନାହିଁ—ଜନମ, ମରଣ ଆଉ ବିବାହ— ଏ କାହାର ହାତରେ ନାହିଁ ।

— ସେ କଥା ତ ସତ । ଯା ହାଣ୍ଡିରେ ଯେ ଚାଉଳ ପକାଇ ଥିବ । କଥାରେ ଅଛି,—"ବାପ ମା ଅନ୍ଧ, ପ୍ରଜାପତି ...

— ତୁମ ଅନୁସାରେ ଯଦି କେଉଁଠି କବ୍ୟାଣାକ୍ଷୀ ଥାନ୍ତି,
ହିଲେ କ'ଣ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ସରଜୁ କଣ ତୁମର ପୁଅ ନୁହନ୍ତି ?

— ଛି, ଛି, କି କଥା କହୁଛ ବୋହୂ—ତୋ ଶାଶୁର ପୁଅ
।ଏ ? ଆଉ ମୋର ପୁଅ କିଏ ! କୁଳଅ ମୋର ଯେମିତି, ବରଜୁ
ରଜୁ ମୋ ପାଖରେ ଠିକ୍ ସେମିତି । ସରଜୁ କଥା କହୁଛୁ ଯେ
ଏ ତ ଧନପତି ମହାଦେବଙ୍କ ଷଣ୍ଢ ପରି ବୁଲୁଛି । ଘରେ କୁଟା
ଣ୍ଡିକ ଦ'ଖଣ୍ଡ କରୁ ନାହିଁ । ପାଠ ଶାଠ ଭଲ ପଢ଼ିଥାନ୍ତା, ତା ବି
ନାହିଁ । କହୁଛି ଦେଖ, କେଉଁ ଲୋକ ଜାଣି ଶୁଣି ତା ବେକରେ
ଅଠିଏ ବାନ୍ଧି ଦେବ ।

— ସେ ସବୁ କଥା କାହିଁକି କହୁଛ ଖୁଡ଼ି । ସରଜୁ
ଇଲାବେଳେ ପିଲା; ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗର ପିଲାସବୁ ପାଠ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ସେ
ଠ ନ ପଢ଼ି ଘରେ ବସିଲେ ବୋଲି କଣ ବାଛୁନ୍ଦ ହୋଇଗଲେ—
ମିନା ଟିକିଏ ରାଗିଯାଇ କହିଲେ ।

— ତୁମେ ଯେବେଠୁ ଭାରିଯା ତ ଖଟି ଖଟି କଙ୍କାଳସାର
ହେଲଣି । ତୁମେ କାହିଁକି ଏତେ ଖଟିବ ଲୋ । ଭାଗ ହେଲା
ବେଳକୁ ସରଜୁ ବାଜୁ ତୁମକୁ ଘୁଞ୍ଚ ଦେବେ ପରା ! କଥାରେ ଅଛି
ଛି,—"ଯେତେ ଭାଇ ସେତେ ଘର, ଯେତେ କନିଅଁ ତେତେ
ର ।" ଭଗାଣ୍ଡ କେଉଁଠି ନା ମା ପେଟରେ—

— ଭାଇ ପୁଣି ଭଗାଣ୍ଡ ହୁଏ ? ଯେତୋଟି ଭାଇ ଥାନ୍ତି,
ତୋଟି ଘର ଦରକାର ହୁଏ ସତ; ତା ବୋଲି ସେ ଗୋଟିଏ
ର ତିନୋଟି ଚୁଲି, ମାଣେ ଜମିରେ ହିଡ଼ ଦେଇ ତିନିଖଣ୍ଡ,
ଟିଏ ନଡ଼ିଆ ଗଛକୁ ଭଜାଗଡ଼ କରି କାଟି କି ଲାଭ ହୁଏ
[illegible]—ଯେତେ ଭାଇ ସେତୋଟି ଘର ଅଛି ଯେତୋଟି ଝିଅ
[illegible] ସେତୋଟି ବର ଦରକାର ହୁଏ ।

ତୁମେ ସବୁ ଭଲ କଥାର ଅର୍ଥକୁ ଅନର୍ଥ କର ବୁଝିଛ—
ସେଥିଲାଗି ଆଜ ତୁମମାନଙ୍କର ଏ ଦଶା ।

— ଅଲେ ହିଁଲେ ବୋହୂ, ତୁ ପରା ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ିଛୁ
ରାବଣ ଓ ବିଭୀଷଣ ତ ଦ'ଭାଇ ଥିଲେ ?

— ତୁମେ ଏତେ ତଳକୁ ଯାଉଛ କାହିଁକି ? ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମ
ତ ଦ'ଭାଇ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ କଥା କହୁନାହଁ ।

— ଏ କଳିଯୁଗରେ । ସେ ଯେ ସତ୍ୟଯୁଗ ଥିଲା । ଲୋକେ
ସତରେ ଚଳୁଥିଲେ ।

— ସତ୍ୟଯୁଗରେ ଯଦି ରାବଣ ଓ ବିଭୀଷଣ ପରି ଭା
ଥିଲେ, ତେବେ କଳିଯୁଗରେ ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପରି ଭାଇ ନ ଥି
କାହିଁକି ? ତୁମେ ସବୁ ଭୁଲ ବୁଝିଛ । ଏହିପରି କଥା ସବୁ କ
ଲୋକଙ୍କ ଘର ଭାଙ୍ଗିବା ତୁମମାନଙ୍କର ଯେମିତି ଗୋଟାଏ ଅଭ୍ୟା
ହୋଇ ଗଲାଣି । ମନେରଖ ବୁଢ଼ୀ ! ତୁମେ ଦନେ ହେଲେ ସବା
ଓ ରାଜୁଙ୍କ ନାଁରେ ନିନ୍ଦା କଥା କହିଲେ ଭଲ ହେବନାହିଁ ।

—ହଉ ହେଲା । ମୋ କଥା ଯେବେ ତୋତେ ଖରାପ ଲାଗିଲ
ତେବେ ଏତିକି । ତୁମମାନଙ୍କ ଭଲକୁ କହୁଥିଲି ସିନା ।

ବୁଢ଼ୀ ରାଗରେ ଧଡ଼୍ କିନା ସେଠାରୁ ଉଠି ଚାଲି ଆସିଲେ
ଦାଣ୍ଡକୁ । ଦାଣ୍ଡରେ ଠିଆ ହୋଇ, ଲୁଗାକାନିରେ ଗଣ୍ଠି ପକେ
କହିଲେ. ରହିଲେ ଦଅର ସୁଆଗୀ । କେମିତି ଯାଅ ଦଅର କେ
ଘର କରିବୁ—ମରିଗଲେ ତ ଯିବ, ବଞ୍ଚିଥିଲେ ଦେଖିବ । ପଛେ
କହିବୁ—କୁଳିଆ ମା ଖୁଡ଼ୀ ଯା କହୁଥିଲା, ସିଏ ତୁହେଁ ସତ—
ସତ—ସତ ।

ମଧୁପୁର ଶାସନ । ଦୁଇଶହରୁ ବେଶୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଘର
ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ତେଲି, ଗୁଡ଼ିଆ, କେଉଟ, ଭଣ୍ଡାରୀ ପ୍ରଭୃତି ଜାତି
ଜାତିର ଏହି ଗ୍ରାମର ଗୃହପଟେ ରହିଛନ୍ତି । ଏଭ ଶାସନରେ

ଙ୍କ ଘର ମିଶ୍ର ସାଇରେ । ମିଶ୍ର ସାଇ, ଦାଶ ସାଇ, ପଣ୍ଡା ସାଇ, ହାତା ସାଇ ଏମିତି କେତେଗୁଡ଼ାଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସାଇ ମିଶି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନଟି ଗଢ଼ା ।

ବରଜୁଙ୍କ ବାପା ପାଣୁମିଶ୍ର । ମିଶ୍ର ସାଇ ବାହ୍ମିଙ୍କେ, ସାଁ ଭିତରେ ଙ୍କ ଘରଟି ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଘର । ଦାଣ୍ଡପଟକୁ ତିନି ବଖରା ଓ ଡ଼ପଟକୁ ତିନିବଖରା ଘର । ମଝିରେ ବଡ଼ ଦୁଆର । ଦାଣ୍ଡପଟକୁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ପକ୍କା ଚଉତରା । ବାଡ଼ି ଆଡ଼କୁ ଗୋରୁ ଗୁହାଳ । ଲକୁଠା ରହିବା ଘର । ତାକୁ ଲଗି ଖଳା ବାଡ଼ି । ଖଳାବାଡ଼ିକୁ ଗି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବଗିଚା । ବଗିଚା ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଡ଼ିଆ ଓ ଗୋଟିଏ ପକ୍କା କୂଅ । ବଗିଚାରେ ବାରମାସୀ ଜିପରିବା ଆମଦାନୀ ହୁଏ । ପିତୃଅର୍ଜିତ ଦଶମାଣ ବାଡ଼ିଜମି । ଣୁମିଶ୍ରେ ତାଙ୍କ ଛୋଟ ସଂସାରଟି ସୁରଖିରେ ଚଳାଇ ନେଉଥିଲେ—ବିଲ ବାଡ଼ିରେ ଗୃହ ଧନ୍ଦା କରି ।

ସଂସାର ଭିତରେ ତାଙ୍କର ତିନି ପୁଅ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ । ବଡ଼ ପୁଅ ରଜୁ କଟକରେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପଢ଼ୁଥିଲା ବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ କଲ୍ୟାଣୀ ନି ଦିନ ଜ୍ୱରରେ ପଡ଼ି, ତିନିପୁଅ ଓ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ସଂସାରରୁ ର ବିଦାୟ ନେଲେ । ସରଜୁ ଓ ରାଜୁ ସେତେବେଳକୁ ପିଲା । ମାନଙ୍କର ଲାଳନ ପାଳନ କରିବା ଓ ଘର ସଂସାର ଚଳାଇବା ଁ ନିହାତି ଜଣେ ଲୋକ ଦରକାର । ପାଣୁ ମିଶ୍ରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଡ ପୁଅ ବରଜୁର ପାଠ ପଢ଼ା ବନ୍ଦ କରି ବିବାହର ଆୟୋଜନ ଲେ । ମଣିପୁର ଗ୍ରାମର ମଧୁ ଶତପଥୀଙ୍କ କନ୍ୟା ସୁନନ୍ଦା ମିଶ୍ରୀ ହାଙ୍କ ସହ ଶୁଭଲଗ୍ନରେ ବରଜୁଙ୍କ ବିବାହକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା ।

ନବବଧୂ ସୁନନ୍ଦା, ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶୀ ଲ । ସେ ପରିବାରର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରି ବୁଢ଼ା ଙ୍କର ସଂସାର ପାଣି ଢାଳିଲେ । ବୁଢ଼ା ପାଣୁ ମିଶ୍ର ଙ୍କ

ଝିଅ ଓ ବଡ଼ ବୋହୂଙ୍କ ଉପରେ ଘରର ସମସ୍ତ ଭାର ଅର୍ପଣ କରି ଟିକିଏ ଅଶ୍ୱସ୍ତିର ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିଲେ ।

ପାଣୁ ମିଶ୍ରେ ତନ୍ନାପନ ହେଲେ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ । ଭୀଷଣ ଜ୍ୱର । ଡାକ୍ତର କବିରାଜ ଓ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷାର ଅବହେଳା ନାହିଁ । ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ତନ୍ନାପନ ଓ ତନ୍ନାଗତ ହେଲେ ନିଦ ନାହିଁ । ସେ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ସେବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ବିରଜୁ ଗାଁରୁ କବିରାଜ ଓ କଟକରୁ ଡାକ୍ତରଙ୍କୁ ଆଣି ଦେଖାଉଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କବିରାଜ ଓ ଡାକ୍ତରମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ନିରାଶାର ଚିହ୍ନ । ଔଷଧ ଧରୁ ନାହିଁ । ଭାଗ୍ୟରେ ଥିଲେ ହୁଏ ।

ଅଷାଢ଼ ମାସ । ବର୍ଷା ଦିନ । ରାତିର ପ୍ରଥମ ପ୍ରହର । ସୁମିତ୍ରା ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ବସି ପାଦ ଆଉଁସୁ ଥାନ୍ତି । ଡାକ୍ତରଙ୍କ କହିବାନୁସାରେ ବିରଜୁ ବାପାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବସି ପାଣି ପଟି ଦେଉଥାନ୍ତି । ସରଜୁ, ରାଜୁ ସେତେବେଳକୁ ସେଇ ଘରେ ଶୋଇ ଯାଇ ଥାନ୍ତି । ଲଣ୍ଠନଟି ଦିକ୍ ଦିକ୍ ହୋଇ ଜଳୁ ଥାଏ । ବିରଜୁ ଡାକିଲେ, ବାପା !

— କଅଣ ।

— କିଛି ଖାଇବ ?

— ନାଇଁ ରେ, ମୁଁ କିଛି ଖାଇବି ନାହିଁ । ତୁମେମାନେ ଖାଇବ ଯାଅ । ଯା ମା ! ପୁଅକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେ—ତୁ ଖା ।

ତୁମେ ଟିକିଏ ଦୁଧ ପିଇ ଦିଅ । ଆମେ ଖାଇବୁ ଯେ— କହି ସୁମିତ୍ରା ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ ।

— ନାଇଁରେ ମା ! ଦୁଧ କଣ ହେବ । ମୁଁ କି ଆଉ ବଞ୍ଚିବି ? ଏଇ ଦେଖ ତୋର ଶାଶୁ କିପରି ମୋତେ ହାତ ଠାରି ଡାକୁଛି । ମୋର ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ନୁହେଁ ରେ……

— ଛୁ, ଏ କଣ କହୁଛନ୍ତି— ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତୁ । ଭାବୁଚ ପର୍‌ଥନା କରଛନ୍ତି, ବେଣୀ ଗପିବାକୁ ।

— ମୁଁ ଗପୁଛି । କଏ କହିଲା ମୁଁ ଗପୁଛି ବୋଲି । ଏ ଯେ ମୋର ଶେଷ କଥା । ମନେ ରଖିବୁ ମା— ବୁଢ଼ାବାପାର କଥା ମନେ ରଖିବୁ । ଭୁଲିବୁ ନାହିଁ ।

ସୁମିତ୍ରା ଲୁଗା କାନରେ ଲୁହ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ବୁଢ଼ାଙ୍କ ପାଦ ଆଉଁସିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ।

— ବରଜୁ !

— ବାପା !

ଶୁଣ ଧନ—

— ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତୁ । ଦେହ ଭଲ ହୋଇ ଯିବ ଯେ ।

— ଶୋଇବି ! ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଶୋଇବି । ବୁଢ଼ାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ତତଲା ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ।

ବରଜୁ ବାପାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛିଦେଇ ଗାମୁଛା କାନରେ ନିଜ ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛିଲେ ।

— ବରଜୁ

—କଣ କହୁଛନ୍ତି ।

— ଦେଖ ସବଜୁ ଓ ରାଜୁ ତୋତେ ଲାଗିଲେ । ମା-ଛେଉଣ୍ଡ ପିଲା ।

"କଣ ଗୁଡ଼ାଏ ଏମିତି କହୁଛନ୍ତି" —ଥର ଥର ଗଳାରେ ସୁମିତ୍ରା କହିଲେ ।

— କିଛି ନାହିଁ ମା । ମୋର ଶେଷ କଥା କେଇପଦ । ମନେ ରଖିବ । ତୁମେମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ରହିଲେ ମୁଁ ସେସ୍ବର୍ଗରେ ଥାଇ ଦେଖି ଖୁସି ହେବି ।

ସୁମିତ୍ରା ପିଲାଙ୍କ ପରି ଭେଁ ଭେଁ ହୋଇ କାନ୍ଦି ଉଠିଲେ ।

—କାନ୍ଦନା ମା । ଏଇତ ଜୀବନ । ମୋର ବାପା, ଦିନେ ଠିକ୍ ଏମିତ ମୋତେ ଏକୁଟିଆ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । କି ଦୁଃଖରେ ମୁଁ ସଂସାର ଚଳାଇଛି—ତା ମୁଁ ଜାଣେ । ମୁଁ ତୁମଙ୍କୁ ଏକୁଟିଆ ଛାଡ଼ି ଯାଉ ନା । ଡାକଭାଇ । ଦୁଃଖ କଣ ? ମୁଁ ଅଙ୍ଗେ ନଭାଇଛି, ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରୁଛି । ଯାହାର ମା ପେଟରେ ଭାଇ ନାହିଁ, ତାର ଦୁନିଆଁରେ କେହି ସାହା ଭରସା ନାହିଁ ।

ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ବୁଢ଼ାଙ୍କ କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଆସିଲା—

ବରଜୁ ବାପାଙ୍କ ପାଟିରେ ଟିକିଏ ପାଣି ଆଣି ଦେଲେ । ପାଣି ପାଟିରେ ରହିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଛାତି ଥରି ଉଠିଲା । ସୁମିତ୍ରା ବୁଢ଼ାଙ୍କ ଛାତି ଆଉଁସିବାର କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେ ଆଖି ଖୋଲି ଚାହିଁଲେ । ଥରେ ବରଜୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଓ ଥରେ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ମୁହଁକୁ । ଏଇ ହେଲା ତାଙ୍କର ଶେଷ ଦେଖା ।

ବରଜୁ ଓ ସୁମିତ୍ରା ଲଣ୍ଠନ ଜାଳି ଜଗି ବସି ଥାନ୍ତି । ଅନ୍ଧାର ବାଲୁଆ ଓ ପେଚାର ବିକଟାଳ ରଡ଼ି ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଭୟର ସଞ୍ଚାର କରୁଥାଏ ।

ରାତିର ଶେଷ ପ୍ରହର । ଘରେ ଜଳୁଥିବା ଲଣ୍ଠନଟି ହଠାତ୍ ଲିଭିଗଲା—ଘରଟାକୁ କଟିକଟିଆ ଅନ୍ଧାର କରି । ବରଜୁ ସୁମିତ୍ରା ବୁଢ଼ାଙ୍କ ଦେହରେ ହାତ ଦେଇ ଦେଖିଲେ ସବୁ ଶେଷ । ପିଲାଙ୍କ ପରି ଡକା ପାରି ଦୁଇଜଣ କାନ୍ଦି ଉଠିଲେ । ସରଜୁ ଓ ରାଜୁ ନିଦରୁ ଉଠି ଭାଇନା, ନୂଆବୋଉ କାନ୍ଦୁଥିବା ଦେଖି ରଡ଼ି ଛାଡ଼ି କାନ୍ଦିଲେ । କ୍ରନ୍ଦନ-ରୋଳରେ ଘର ଫାଟି ପଡ଼ିଲା । କିନ୍ତୁ ପାଣ୍ଡୁ ମିଶ୍ର ଆଉ ଫେରିଲେ ନାହିଁ । ଚିରଦିନ ଲାଗି ସେ ଏ ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଚାଲିଗଲେ ।

ପିତାଙ୍କ ଶେଷକୃତ୍ୟ ସାରି ବରଜୁ ସଂସାରର ଭାର ପୁଣି ମାଆରେ ମୁଣ୍ଡରେ ନେଲେ ।

ମାର୍ଗଶିର ମାସ । ମାଣବସା ଗୁରୁବାର । ସୁମିତ୍ରା କାଲି-ଅନ୍ଧାରରୁ ଉଠି ଘର ଦୁଆର ଲିପାପୋଛି ସାରି, ଗାଧୋଇ ଆସି ମାଣଘରେ ବସି ଚିତା ଲେଖୁଥିଲେ । ବରଜୁ ମୂଳିଅଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ବାଉଁଶ ସାଇ ଯାଇଥିଲେ । ମୀନା ଭାଣ୍ଡ ଓଳାଉ ଥିଲା । ସରଜୁ ମନା ଓ ଟୁନା ବାଡ଼ି କୁଅ ମୂଳେ ବସି ଦାନ୍ତ ଘଷୁଥିଲେ ।

"ବରଜୁ ଅଛୁ କିରେ"—ଡାକି ଡାକି ଖଞ୍ଜା ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲେ ଗଣିରଥ ।

— ସେ ନାହାନ୍ତି ମାମୁଁ ! ଆସ ।

ଅଲୋ ମୀନା,—ଅଜାଙ୍କୁ ପୀଢ଼ା ଖଣ୍ଡେ ଦେ ସେ ବସନ୍ତୁ—ଚିତା ଲେଖୁ ଲେଖୁ ସୁମିତ୍ରା କହିଲେ ।

— ନାହିଁ ବୋହୂ ମୁଁ ଏଇଠି ବସୁଛି, କାମ ସାର ଆ—ଗୋଟାଏ ଶୁଭ ଖବର ଅଛି ।

ଶୁଭ ଖବର କଥାଟା ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଗୋଟାଏ ଆନନ୍ଦର ଲହରୀ ଖେଳାଇ ଦେଲା । ସେ ତରବର ହୋଇ ପିଠୋଉ ହାତରେ ଆସି ପଚାରିଲେ—କି ଖବର ମାମୁଁ । ସତେ ମଦନ ମୋହନ ମୋ ଡାକ ଶୁଣିଛନ୍ତି । ସତେ ତୁମ ତୁଣ୍ଡ ସୁତୁଣ୍ଡ ହେବ । ସରଜୁଙ୍କ ଉପରେ ଦୁବ ଗୃଞ୍ଜଳ ପଡ଼ିବ ।

ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ କାହିଁକି ବୋହୂ, ମଦନ ମୋହନ ତୋର ମନ ଲାଖି ବୋହୂଟିଏ ଦେଇଛନ୍ତି ।

— ମନାବାପାତ କହୁଥିଲେ ପିଲାଟି ଭଲ । ତାଙ୍କ ମନକୁ ବେଶ ପାଇଛି । ସେମାନେ ବି ତ ସରଜୁଙ୍କୁ ଦେଖି ଗଲେ । କେବଳ ଦିନ ଧରିବେ—ସେ ଭାର ତୁମ ଉପରେ ।

ମୋ ଉପରେ ବୋଲି ତ ମୁଁ ଆସିଛି । ପିଲାଟି ଗୋଟିଏ ଗୃଞ୍ଜଳରେ ଗଢ଼ା ଏକା । ସରଜୁ ସାଙ୍ଗକୁ ଯୋଡ଼ାଟି ଠିକ୍ ହେବ । ଗୋଟିଏ ଡାଳରେ ଦୁଇଟି ଫୁଲ ପରି ଦିଶିବେ ।

ସୁମିତ୍ରା ପିଠୋଉ ହାତ ଧୋଇ, ପାନ ଭାଙ୍ଗି ଅଣି ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ଦେଲେ ।

ବୋଉ, ବୋଉ ମ— ଅର ଘରୁ ଡାକୁଲ ମନା ।

ବସ ମାମୁଁ; ମୁଁ ପିଲାଙ୍କୁ ଜଳଖିଆ ଦେଇ ଅସୁଛି ।

"ଭଉଡ଼ଏ ଅଜି କ'ଣ କହୁଥିଲେ ମାମୁଁ"— ଘର ଭିତରକୁ ପଶୁ ପଶୁ ବରଜୁ ପଚାରିଲେ ।

— ଜାଣୁଚ ଗଣିରଥ ଯେଉଁ କାମରେ ହାତଦିଏ, ସେ କାମ ସେ ଅଧା କରି କେବେ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ ।

ବରଜୁ ଅଗ୍ରହ ସହକାରେ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଗଣିରଥଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଲେ ।

— ହରିପୁର ମୌଜାରେ ହରି ଭଉଡ଼ି ଭଲ ଚଳିବା ବାଲା । ଝିଅ ଜ୍ୱାଇଁଙ୍କୁ ଦେବା କଥା । ସେ ଭଲ ଦେବେ । ପହିଲି ନମିର । ପୋଢ଼ୁଆଁ ଝିଅ । କଲିକତା ଝିଙ୍କା । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ କଣ ଦିଅ ନିଅ କଥା କରିବ ।

— ଛାଡ଼ ସେ ଦିଅନିଅରୁ ଆମକୁ କଣ ମିଳିବ । ଅମେ ଆମର ପିଲାଟି ଭଲ ପାଇଲେ ହେଲା ।

ସୁମିତ୍ରା ଠିଆ ହୋଇ ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ । ହସି ହସି ଗଣିରଥଙ୍କୁ କହିଲେ—"ବୋହୂ ଆଣିଲେ ଘର ପୂରେ ନାହିଁ କି ଝିଅକୁ ଦେଲେ ଘରୁ ସରେ ନାହିଁ ।" ଦେବା ନେବାଟା ଖାଲି ଦାଣ୍ଡ ସୁଲଭ ସିନା ବୋହୂଟି ଯଦି ରୂପର ଗୁଣର ହେଲା ସେଇ ଆମର ସବୁ ।

ବରଜୁ ଗଣିରଥଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ପଚାରିଲେ—"ବିଭା ଦିନ କେବେ ଠିକ୍ କରିବା ମାମୁଁ ।"

—ମାଘ ପନ୍ଦର ଦିନକୁ ସେମାନେ ଦିନ ଧରିଛନ୍ତି । ଏଣିକି ତୋ କଥା ।

— ମୁଁ ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ମାମୁଁ ।

— ତେବେ ଠିକ୍ ହେଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମାଘ ପନ୍ଦର ଦିନକୁ କହିବି ।

— ଏ କଥା ପଚାରୁଛନ୍ତି ମାମୁଁ । ଶୀଘ୍ରସ୍ୟ ଶୁଭଂ ।

"ଆମ ଘର କଥା କ'ଣ ପଚାରୁଥିଲେ—" ସୁମିତ୍ରା ପିଣ୍ଡା କାହ୍ନୁକୁ ଆଜଜ ପଚାରିଲେ ।

— ସବୁ ଭଲ କହିଛି । କହିଲି, ପାଣୁ ମିଶ୍ରଙ୍କର ତିନିପୁଅ । ବଡ଼ ପୁଅ ବରଜୁ ଗାଁରେ ରହି ଗୃହବାସ ଦେଖେ । ମଝିଆଁ ସରଜୁ ଗାଁ ପାଖ ମାଇନର ସ୍କୁଲର ମାଷ୍ଟର । ସାନ ଭାଇଟି କଟକରେ ଓକିଲାତ ପଢ଼େ । ଗୃହ ଜମି ପନ୍ଦର ଏକରଯାଏ ଅଛି ଇତ୍ୟାଦି ।

— ସରଜୁଙ୍କ ନାଁରେ ମିଛ କହିଲ କିଆଁ ? ସେମାନେ କିନା ଏଇଲାଗେ ଜାଣି ପାରିବେ ନାହିଁ । ପରେ ଜାଣିଲେ କନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବରେ ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ରହିବଟିକି ?

— ଆଲୋ ବୋହୂ । ତୁମେମାନେ ତ ପିଲା, ସଂସାରର ହାଲ୍ ଚାଲ୍ କେଉଁଠୁ ଜାଣିବ ? ବିବାହ ଆଉ ମକଦ୍ଦମା ଏଥିରେ ମିଛ ନ କହିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।

ଛି, ଛି, ଏତେ ମିଛ କହନ୍ତି ମାମୁଁ—ସାତ ପୁରୁଷକୁ କନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ।

— "ହେଉ ମୁଁ ଯାଏ । ତେବେ ଏଇ ମାଘ ପନ୍ଦରକୁ ବିଭା ଲଗ୍ନ ଠିକ୍ ହେଲା ନା—" ବରଜୁଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ଗଣିରଥେ ।

ହଁ ମାମୁଁ ଏଥିରେ ମୋର ସମ୍ମତ ।

ଗଣିରଥେ ଉଠି ବାହାରିଲେ । ବରଜୁ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଯାଏ ବଳେଇ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଘରକୁ ଫେରିଲେ । ଝାଁଉଳ ଗାଧୁଆ ବେଳ । ବରଜୁ ବଗିଚାରେ କାମ କରୁଥିଲେ । ଝୁନା ଦାଣ୍ଡରୁ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ଯାଇଁ ବରଜୁଙ୍କ ହାତକୁ ଖଣ୍ଡିଏ

ମୁଦ୍ରା ଲଫାପା ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲା—ବାପା ! ଅଗଣୀ ସାହୁ କୋଠିଆ ରତନା ଏ ଚିଠିଟି ଦେଇ କହିଲା, ତୁମଙ୍କୁ ଦେବାକୁ । ଚିଠି କ'ଣ ସାନ କକେଇ ଦେଇଛନ୍ତି ?

— ହଁ ସାନ କକେଇ । ଲଫାପା ଖୋଲି ବରଜୁ ଚିଠିଟି ପଢ଼ି ଝୁନା ହାତକୁ ଦେଇ କହିଲେ, ଯା ବୋଉକୁ ଦେଇ ଦେବୁ ।

— ସାନ କକେଇ କେବେ ଆସିବେ ବାପା ! ସେ ତ ଅନେକ ଦିନ ହେଲା ଆସି ନାହାନ୍ତି । ମୋତେ କହି ଯାଇଥିଲେ ତିନି ଚକିଆ ସାଇକେଲ୍ ଆଣିବେ ବୋଲି ।

— ଯା ଝୁନୁ. ବୋଉକୁ ଚିଠିଟି ଦେଇ ଆ । ଆରେ, ସାନ କକେଇ ପାଠ ପଢ଼ୁଛି । ସେ ଯେତେବେଳେ ଗୃକିରି କରିବ ସେତେବେଳେ ତୋ ପାଇଁ ସାଇକେଲ୍ କାହିଁକି ମୋଟର ବି ଆଣି ଦେବ । ବାପାଙ୍କ କଅଁଳ କଥାରେ ଝୁନା ସବୁ ଭୁଲି ଗଲା । ଚିଠିଟି ଆଣି ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ଦେଇ ବଗିଚା ଆଡ଼େ ଦୌଡ଼ି ପଳାଇ ଗଲା । ସୁମିତ୍ରା ଚିଠିଟି ପଢ଼ି ସାରି, ଦୁଇଟି ଗରା ଧରି ବାଡ଼ି କୂଅକୁ ପାଣି ପାଇଁ ବାହାରିଲେ । କୂଅରୁ ପାଣି କାଢ଼ି ସାରି ଗରା ଦୁଇଟି କୂଅ ମୂଳେ ଥୋଇ ବରଜୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ, ରାଜୁଙ୍କ ଚିଠି ପଢ଼ିଲ ତ ।

— ହଁ ପଢ଼ିଲି । କିନ୍ତୁ କିଛି ଉପାୟ ଖୋଜି ପାଉନାହିଁ । ଘରର ସମସ୍ତ ଆସବାବ ତ ବିକି ତା ପାଖକୁ ଟଙ୍କା ପଠାଇଲି । ଆଉ କଣ ଅଛି, ଜମି ଛଡ଼ା ତ ମୋତେ ଆଉ କିଛି ଦେଖା ଯାଉ ନାହିଁ—ଶାଗ ପଟାଳିରୁ ଘାସ ବାଛୁ ବାଛୁ ବରଜୁ କହିଲେ ।

— ଏତେ ବରଷ ଗଲା । ଆଉ ଦିଇଟା ବରଷ ପାଇଁ ଡରିଲେ ହେବ । ଆମର ସବୁ ଯାଉ ପଛକେ ରାଜୁ ପାଠ ପଢ଼ି ମଣିଷ ହୁଅନ୍ତୁ । ଗଲା ମାସରୁ ଟଙ୍କା ପଠାଇ ନାହିଁ । ସେ ସେଠାରେ କେମିତି ଚଳିବେ । ତୁମେ ତ ଭୋଳାନାଥ । ସବୁ କଥା ଭୁଲି ଯାଉଛ ।

— ମୁଁ ତ ତା କଥା ଦିନ ରାତି ଭାବୁଛି ମନା ବୋଉ, ଗୋଟିଏ ମାସରେ ଶହେ ଟଙ୍କା ଯୋଗାଡ଼ ହେବା କି ସମ୍ଭବ !

— ସବୁ ହେବ । ମୋ ଦେହରେ ଯେଉଁ ଦି ଖଣ୍ଡ ଗହଣା ଅଛି, ତାକୁ ବିକି ଭାଙ୍ଗି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଟଙ୍କା ପଠାଇ ଦିଅ ।

—ତୁମ ଦେହରେ ଆଉ କ'ଣ ଗହଣା ଅଛି ମନା ବୋଉ ! ସବୁତ ଅଗଣୀ ସାହୁ ଦୋକାନରେ ବନ୍ଧା ପଡ଼ିଛି ।

—ମଦନମୋହନ ଆମ ଦୁଃଖ ଶୁଣିବେ । ତୁମେ ଏତେ ଭାବୁଛ କାହିଁକି ? ଚାଲବଟି ଖାଇବ ଚାଲ । ରନ୍ଧାବଢ଼ା ସରିଲାଣି । ମନା, ମୀନା ସ୍କୁଲରୁ ଆସିବେଣି ।

ହଉ ଚାଲ, — କହି ବରଜୁ କୂଅ ମୂଳକୁ ଆସି ହାତ ଗୋଡ଼ ଧୋଇଲେ । ଅଣ୍ଟାରେ ଭିଡ଼ିଥିବା ଗାମୁଛାଟି ଫିଟାଇ ହାତ ଗୋଡ଼ ପୋଛି ଟୁନାକୁ ନେଇ ଘରକୁ ଆସିଲେ ।

ସୁମିତ୍ରା ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ପାଣିଗରା ନେଇ ଫେରିଲେ ।

ହାଣ୍ଡିଶାଳ ପିଣ୍ଡାରେ ତିନିଅ ଭନିଙ୍କୁ ଓ ବରଜୁଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଥାଳରେ ଖାଇବାକୁ ବାଢ଼ି ଦେଇ ସୁମିତ୍ରା ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ପଙ୍ଖା କଲେ ।

"ବୋଉ ଟିକିଏ ଶାଗ"—ମନା କହିଲା ଭାତ ଖାଉ ଖାଉ । ସୁମିତ୍ରା ହାଣ୍ଡିଶାଳକୁ ଉଠି ଯାଇ ଶାଗ ଆଣି ଦେଲେ ।

— ଆଉ କଣ ଦେବି ?

ମନା, ମୀନା ଓ ଟୁନା ଏକସ୍ୱରରେ କହି ଉଠିଲେ ନାଁ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ।

— ଶୁଣୁଛ ।

— କଣ ?

— ତୁମେ ଆଜି ମୋ ପାଖରୁ ଟଙ୍କା ନେଇ ରାଜୁଙ୍କ ପାଖକୁ ମନିଅର୍ଡ଼ର କରି ଆସ ।

— "ତୁମେ କେଉଁଠୁ ଟଙ୍କା ଆଣିଲ ମନାବୋଉ"—ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବରଜୁ ପଚାରିଲେ ।

ମୁଁ କେଉଁଠୁ ଆଣିବି । ତୁମ ବୋଉଙ୍କ ଟଙ୍କା ନିଅ—କହି ସୁମିତ୍ରା ବେକରୁ ସୁନାକଣ୍ଠି ମାଳଟି ବାହାର କରି ବରଜୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲେ ।

— ଏ କଣ କରୁଛ ମନା ବୋଉ ! ଏ ଯେ ବୋଉର କଣ୍ଠିମାଳ । ସେ କେତେ ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ତୁମ ପାଇଁ ରଖିଥିଲା ବଡ଼ ବୋହୂ ପିନ୍ଧିବ ବୋଲି । ତାର ସ୍ମୃତି ତୁମେ କ'ଣ ମନରୁ ପୋଛି ପକାଇବ । ସେ ଯାହାହେଉ, ଆଜି ପୁଣି ଗୁରୁବାର ।

— ମୁଁ ସବୁ ବୁଝିଛି । ବୋଉ ତୁମର ଏ କଣ୍ଠିମାଳଟି ରଖିଥିଲେ ମୋ ପାଇଁ । ମୁଁ ଆଜି ତାଙ୍କର କୋଳପୋଛା ପୁଅ ପାଇଁ ଦେଲି । ସେଥିରେ ତ ମୋର ଆନନ୍ଦ । ରାଜୁ ଓକିଲାତି ପାସ୍ କରି ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କଲେ, କେତେ ସୁନା ଗହଣା ମୁଁ ପିନ୍ଧିବି ଯେ । ତୁମେ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ମନା, ମୀନା ଓ ଟୁନା ଖାଇସାରି ହାତ ଧୋଇ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡା ଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲେ । ବରଜୁ ଖାଇ ସାରି ସୁମିତ୍ରାଙ୍କଠାରୁ ପାନ ଖଣ୍ଡେ ନେଇ କହିଲେ—ଏ କଣ୍ଠିମାଳ କାହାକୁ ଦେବି । ମୋ ହାତ ତ ଚଳୁ ନାହିଁ ମନା ବୋଉ । ଗୁରୁବାରଟାରେ କାହା ପାଖକୁ ସୁନା ନେଇ ଯିବି !

— ଛାଡ଼ ସେ ଗୁରୁବାର ଫୁରୁବାର । ମଣିଷ ବଡ଼ ନା ସୁନାଟା ବଡ଼ । ମଣିଷ ସିନା ସୁନା ପିନ୍ଧେ । ସୁନାଟା ତ ଆଉ ମଣିଷକୁ ପିନ୍ଧେନି । ଯିବଟି ଯାଅ । ଅଗଣୀ ସାହୁ ଦୋକାନରେ ରଖି ଟଙ୍କା ଆଣି ସିଆଡ଼େ ସିଆଡ଼େ ଡାକଘରକୁ ଯାଇ ଟଙ୍କା ପଠାଇ ଆସିବ ।

ବରଜୁ ସୁନାକଣ୍ଠି ମାଳଟି ହାତରେ ଧରି ଗ୍ଲେଟ ପିଲଟିପରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଗଣୀ ସାହୁ ଦୋକାନ ଆଡ଼େ ବାହାରି

ଗଲେ । ଯାଇଁ ଯାଇଁ ବାଟରେ ଭାବୁଥିଲେ—ଧନ୍ୟ ସୁମିତ୍ରା, ଧନ୍ୟ ତୁମେ ନାରୀ ! ତୁମରି ପରି ନାରୀ ଯଦି ଆଜି ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରରେ ଆନ୍ତେ ତା ହେଲେ ସେ ପରିବାର ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ବୈକୁଣ୍ଠ ହୋଇ ଉଠନ୍ତା । ରାଜୁ ମୋର ଭାଇ—ଏକ ରକ୍ତ, ଏକ ନାହୁ ଦି’ଖଣ୍ଡ । ଭାବିଲା ବେଳକୁ ସେ ତୁମର କେହି ନୁହେଁ । ତୁମେ ମାନବୀ ନୁହଁ ସୁମିତ୍ରା, ତୁମେ ଦେବୀ ! ଏମିତି କେତେକଣ ଭାବି ଭାବି କେତେବେଳେ ସେ ଅଗଣୀ ସାହୁ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ—ତାଙ୍କୁ ବାଟ ଜଣାଗଲା ନାହିଁ ।

ଦି’ପହର ବେଳ । ଘରର ସବୁ କାମଧନ୍ଦା ସାରି ଟୁନାକୁ ନେଇ ସୁମିତ୍ରା ଦାଣ୍ଡ ମେଲାରେ ବସିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାଇର କାହ୍ନୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମାଳବୋଉ ତାଙ୍କ କୋଳପୁଅକୁ କାଖେଇ ଆସି ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି କହିଲେ—“ତୋର ତ ଆଜି କାଲି ଦେଖା ନାହିଁ ଲୋ ମନାବୋଉ ! କଣ ଏତେ କାମ ଯେ ଦି’ପହରେ ବି ଟିକିଏ ବେଳ ଅଣ୍ଟୁନି ଆମ ଘର ଆଡ଼େ ଯିବାକୁ ।

—ତୁମଙ୍କୁ କଣ କହୁଛି ଅଜଣା ଅଛି ମାଳବୋଉ । ଘର ଗୋଟାକର କାମ । ରନ୍ଧାବଢ଼ା । ଛୁଆଙ୍କ ଛଡା । ।

—ହଁ ଲୋ କହୁଛୁ ନାହିଁ କାହିଁକି । ମୁଁ ତ ଖାଲି ଦନରାତି ଗଜଦନ୍ତ ପଲଙ୍କରେ ଶୋଇ ରହୁଛି । ତୋର ଆମ ଘର ଆଡ଼େ ଯିବାକୁ ମନ ନାହିଁ କହ ।

—ନାହିଁ ମ ମାଳବୋଉ । ମନ କାହିଁକି ନ ଥିବ । କହିଲ ଦେଖି, ତୁମ ଘର ଛଡ଼ା ଏ ସାଇ ଭିତରେ ମୁଁ ଆଉ କାହା ଘରକୁ ଯାଏ; ଆଉ କାହା ସାଥିରେ ମନ ଖୋଲି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଏ ।

ସୁମିତ୍ରା ପାନଡାଲି ଆଣିବା ପାଇଁ ଘର ଭିତରକୁ ଉଠିଗଲେ । ମାଲବୋଉ ତାଙ୍କ କୋଳପୁଅକୁ ଟୁନା ପାଖରେ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ । ଟୁନା କୁନି ପୁଅଟିକୁ ନେଇ ଖେଳି ବସିଲା ।

ପାନଡାଲି ଆଣି ସୁମିତ୍ରା ମାଲବୋଉଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ପାନ ଭାଙ୍ଗୁ ଭାଙ୍ଗୁ କହିଲେ—ଆଜି କାଲି ତୁମ ସାନବୋହୂର ଗ୍ଟଲ ଚଳଣି ରଙ୍ଗ ଢଙ୍ଗ ବଦଳିଲାଣି ନା ଯେମିତି ସେମିତି ଅଛି ।

—ତା କଥା କହନା ମନାବୋଉ । କହିଲେ କୁଳ କୁଟୁମ୍ବଙ୍କ ଲାଜ, ନ କହିଲେ କୁଳ ଭାସିଯାଉଛି । ଆମ ଦନେଇଙ୍କ କପାଳରେ ଏମିତିକା ବୋହୂଟିଏ ଜୁଟିବ ବୋଲି ମୁଁ ସପନରେ ହେଲେ ଭାବି ନ ଥିଲି ।

କାହିଁକି କଣ ହେଲା କି ? — ପାନ ଭାଙ୍ଗି ମାଲବୋଉଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡେ ଦେଇ ସୁମିତ୍ରା ନିଜେ ଖଣ୍ଡେ ଖାଉ ଖାଉ କହିଲେ ।

—ଖଜୁରି ଗଛର କି ଗୁଣ ଗାଇବି, ମୂଳରୁ ପାହାଚ ପାହାଚ । ସଦାବେଳେ ଅଧାର ହାଣ୍ଡିଟା ପରି ମୁହଁ କରିଛି । କଣ ଯେପରି ତାର ଶହେ ଷାଠିଏ ଖାଇ ଯାଇଛି । ଝୁଅ ଗୁଡ଼ାଙ୍କ ଉପରେ ବଡ଼ ମିଡ଼ି । ଦଶପଦ କଥାରେ ପଦେ ଉତ୍ତର ମିଳୁଛି, ଯେମିତିକି କେଉଁ ଦଶହଜାରିର ଝିଅ । ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ ଭୁସ୍ ଭୁସ୍ ଗ୍ଟଲି— ଛାଡ଼ ତା କଥା ମନାବୋଉ । ସବୁ ମୋର କପାଳ । ଭାବିଥିଲି, ବୋହୂଟିଏ ଆସିଲେ ମଣିଷ ଟିକିଏ ସୁଖ ଶାନ୍ତିରେ ଚଳିବ । କଥାରେ ଅଛି ପରି—ଆଗଉପାଞ୍ଚ ରହେ ନାହିଁ ।

—ସେ ତ ନୂଆ ଭୂଆ । ନୂଆ ଗୋରୁକୁ ଛ'ଘଡ଼ି । ନୂଆ ମଣିଷକୁ ଛ'ମାସ ।

—'ଯାହାର ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱଭାବ, ଗୁରୁ-ବଚନ କି କରିବ ।' ମୁଁ ତ କେତେ ପ୍ରକାର ବୁଝାଇ କହୁଛି. ହେଲେ ମୋ କଥାକୁ ଏ କାନରେ ପୂରାଇ ସେ କାନରେ ବାହାର କରି ଦେଉଛି । ମୁଁ କହି କହି ଥକିଲଣି !

— ଦିନେଇ କ'ଣ ତାକୁ କିଛି କହୁ ନାହାନ୍ତି ?

— ଦିନେଇ ତାର ଏ ଗୁଣଗ୍ରାମ ଦେଖି ଦି'ଥର ହାତ ଲଗେଇ ସାରିଲେଣି । କଣ ବାଉରି କଣ୍ଢେଇ ଘର ହୋଇଛି ଯେ ଦିନ ରାତି ପାଳି ଲାଗିଥିବ । ସାଇ ପଡ଼ିଶା ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ କହୁଛନ୍ତି—ଘରେ ନ ପଶୁଣୁ ଗୂଳ ବାଜିଲାଣି ଆହୁରି ଅଛି । ସତେ ମନାବୋଉ, ଆପଣା ସୁନା ତ ଭେଣ୍ଡି ପରକୁ ଦୋଷ ଦେଇ କି ହେବ କହିଲ । ଦୀନା ହୋତା ଝିଅ ହାରି ବିଷୟରେ କରିବାକୁ ବରକୁ କହୁଥିଲେ । କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦରୀ ଝିଅ, କି ସୁନ୍ଦର ଗୁଣ । ଦୀନା ହୋତା ତାରପରି ସୁନ୍ଦରୀ ଝିଅକୁ ପାଞ୍ଚଶ ଟଙ୍କା ନେଇ କେଉଁଠି ଗୋଟାଏ ପଚାଶ ବର୍ଷ ବୟସର ବୁଢ଼ାକୁ ବାହା ଦେଇଛି । ମୁଁ ନାଆଁ ଘେନି ତ ଏତକ ଅର୍ଜିଛି । ମୁଁ ମନରେ ଭାବିଥିଲି ଯାର ଭାଇ ନାହିଁ ସେମିତିକା ଘରେ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧିବା ଭଲ ନୁହେଁ । ସମୟ ଅସମୟ ଭଲ ମନ୍ଦରେ ଆସି ଦୁଆରେ ଛିଡ଼ା ହେବାକୁ କେହି ନ ଥିବେ । ଏ ବି କଣ ହେଲା । ତିନିଟା ଭାଇ, ବାପ ଖୁଡ଼ୁତା ସଭିଏଁ ଅଛନ୍ତି । ଚାରିମାସ ହେଲା ବୋହୂ ଆସିଲା ଯେ କିଏ ଭଲା ଗୋଟିଏ ଆସିଲା । କହନ୍ତି ନାହିଁ—ଗାଁ ପରିମଳ ଧୋବା ତୁଠରୁ, ବନ୍ଧୁ ପରିଗୁଣ ଅଧ ବାଟରୁ ।

— ମୁଁ ବି ତ ହାରି ବିଷୟରେ ତୁମକୁ କେତେଥର କହିଛି । ତୁମେ କହିଲ କଣ ନାଁ ମାଲବାପା କହୁଛନ୍ତି ଯେତେ ହେଲେ ଗାଁ କନ୍ୟା ସିଙ୍ଘାଣୀ ନାକ । ଗଲା କଥା ତ ଗଲାଣି ଏଣିକି ତୁମ

ବୋହୂକୁ ତୁମେ ଚଳାଇ ନ ନେଲେ ହେବ କିମିତି । ବଣର ବାଘ ଭାଲୁ ବୋଲ ମାନୁଛନ୍ତି, ମଣିଷ ବୋଲ ମାନିବ ନାହିଁ ।

— ଦେଖିବା ଲୋ ଦେଖିବା । କାଲି ସକାଳେ ତ ତୋ ଘରକୁ ବୋହୂଟିଏ ଆସିବ । ଯଦି ଏମିତି ପଡ଼େ କେମିତି ତାକୁ ଚଳେଇ ନେବୁ ।

— ସେ କଥା କହିବ ନାହିଁ ମାଲବୋଉ । ଯେତେବଡ଼ ଦୁଷ୍ଟ ହେଲେ ବି ମୁଁ ତାକୁ ସିଧା କରି ଦେବି । ଆମ ସରକାର କେମିତି ଗୋଟାଏ ଦେଶକୁ ଚଳାଉଛନ୍ତି । ଆମେ ଗୋଟାଏ ଘରେ ଦି ତିନୋଟା ମଣିଷ ଚଳାଇ ପାରିବା ନାହିଁ ।

— ପୋଡ଼ାମୁହାଁ ଗଣିଆମାମୁଁ କେଉଁଠି ଖୋଜି ଖୋଜି ଏମିତିକା ବୋହୂଟିଏ ଆମ ଘରକୁ ଜୁଟାଇ ଦେଲା ।

— ପର ପରମେଶ୍ୱର । ପରକୁ ଦୋଷ ଦେଇ କି ଫଳ ମାଲବୋଉ । ନିଜ କପାଳରେ ତ ଅଛି ଦୁଃଖ ଭୋଗିବାକୁ ।

— ଛାଡ଼ ସେ କପାଳ, ଅଦୃଷ୍ଟ । ମୁଁ କିଛି ମାନିବି ନାହିଁ । ଭାଗବତରେ କହିଛି ପରା—ନିଜେ କରିଲା କର୍ମ ମାନ, ଆଗହୁଁ ହେବ ସାବଧାନ । ନିଜେ ତ ଦେଖି ଚାହିଁ ଆମେ ଏଇଆ କଲୁ, ଖାଲି ତସଇ ଖେଣ୍ଟାବୁଢ଼ୀଟା କଥାରେ । ନାହିଁତ କେତେ ଆଡ଼ୁ ଲୋକ ଆସୁଥିଲେ । ଦିନେଇ ଜଣ ବୁଢ଼ା ହଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ନାଁ କ'ଣ ? ଅପଣା ହସ୍ତେ ଜିହ୍ୱା ଛେଦି, କେ ତାର ଅଛି ପ୍ରତିବାଦୀ । ମନାବାପା କୁଆଡ଼େ ଯାଇଛନ୍ତି ?

— ବିଭାଘର ଲାଗି ଏଣେ ତେଣେ ଧାଁ ଧପଡ଼ କରୁଛନ୍ତି ।

— ତେବେ ସେଇଠି କରିବାର ହେଲା ନାଁ ?

— କେମିତି କହିବି । ଜାଣୁଛ ତ ଏ ଗାଁର ଲୋକଙ୍କ କଥା । ଯେତେବେଳପାଏ ହାତଗଣ୍ଠି ନ ପଡ଼ିଛି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।

— ହଁ ଲୋ ମନାବୋଉ ତା ତୁହେଁ କଣ ? ଆଜି କାଲି ବେଦୀରୁ ବର ଲେଉଟି ଯାଉଛି । କୁସୁମ ପାଣି ହିଁଅ ଝିଅ ଖେଳକୁ ଶୁଣିଲୁ ନାଁ । ହାତଗଣ୍ଠି ପଡ଼ୁଛି ଦ ପକ୍ଷଙ୍କ ଭିତରେ କଣ ଗୋଳମାଳ ଲାଗି ରାତି ରାତି ଜୋଇଁକୁ ନେଇ ତା ପକ୍ଷ ଲୋକ ଗଲେ । ହିଁଅଟାକୁ ପୁଣି ସେଇ ରାତି ରାତି ବର ଖୋଜି ବାହା ଦେଲେ । ଏ କଥା ତ ପୁଣି ଆଖି ଦେଖିଛୁ । ଆଉ କାନ ଶୁଣିଛୁ । କି କାଳ ହେଲା ଲୋ ମା ।

— ମୁଁ ଯାଉଛି ମନାବୋଉ । ଏଇ ତ ମନା, ମୀନା ସ୍କୁଲରୁ ଆସିଲେଣି, ମାଲବାପା ବି ଆସିବେଣି । ତୁ କେବେ ଯିବୁ କହିଲୁ ।

— ମୋତେ ବେଳ ପାଉନି ବୋଲି ସିନା ମୁଁ ଯାଇ ପାରୁନି । ତୁମେ ଟିକିଏ ଆସୁଥିଲେ କଣ ଦୋଷ ଲେଖୁଛି । ଦେଖୁଛ ତ ଭାଭାଘରଟି ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ । ଏକୁଟିଆ ଲୋକ ଯାହା ନ କରିବ ତା ହେବ ନାହିଁ । ତୁମକୁ ମୋ ରାଣ ମାଲବୋଉ କାଲି ଆସିବ । କାଲି ପରା ଜାଇ ଅନୁକୂଳ ହେବ ।

—ହଁ ଲୋ ଆସିବି ।

ମାଲବୋଉ ତାଙ୍କ କୋଳପୁଅକୁ କାଖକରି ତାଙ୍କ ଘର ଆଡ଼େ ବାହାରିଲେ ।

ସୁମିତ୍ରା ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଟୁନାକୁ ନେଇ ବାଡ଼ ବଗିଚା ଯାଏ ବଳେଇ ଦେବାକୁ ଗଲେ ।

କାହ୍ନୁ ମିଶ୍ର ବରଜୁଙ୍କର ଲେଖା ଯୋଖା ଭାଇ ହିସାବ । ଏକା ସାଇରେ ଘର । ଦୁହେଁ ଏକା ସାଙ୍ଗେ ଗାଁ ସ୍କୁଲରୁ ନେଇ କଟକରେ ମାଟ୍ରିକ ଯାଏ ପାଠ ପଢ଼ି ଆସିଛନ୍ତି । କାହ୍ନୁ ମିଶ୍ର ସ୍ୱଭାବ ଚରିତ୍ର ଖୁବ୍ ଭଲ । ମାଟ୍ରିକ ପାସ କରି ସେ ଗାଁ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ମାଷ୍ଟରି କରନ୍ତି । ଘରେ ସାନ ଭାଇ ଦିନେଇ ଗୃହ ବାସ ଦେଖା ବରଜୁଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା । କାରଣ ବରଜୁ ଲୋକଙ୍କ

ଯଦ୍ୱେପକାରୀ; ସତ୍ୟବାଦୀ; କାହ୍ନୁ ମିଶ୍ରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଲୋକ ।
[ସମାନ ମନ ନ ହେଲେ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ବେଶୀ ଦିନ ରହେ ନାହିଁ ।]

କାହ୍ନୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ମାଳବୋଉ ବି ଭାରି ଉତ୍ତମ ସ୍ୱଭାବର । ମନାବୋଉଙ୍କର ମାଳବୋଉ ସହିତ ଯେପରି ମନ ମିଳେ ଅନ୍ୟ କାହାରି ସହିତ ସେପରି ମନ ମିଳିବା କେହି ଦେଖି ନାହିଁ । ଯେପରି କି ଏକ ମା ପେଟର ଦି' ଭଉଣୀ । ଟିକିଏ କିଛି କଥା ହେଲେ ମାଳ ବୋଉ ଦଉଡ଼ି ଆସନ୍ତି ମନାବୋଉ ପାଖକୁ ଓ ମନାବୋଉ ଦଉଡ଼ି ଯାଆନ୍ତି ମାଳବୋଉ ପାଖକୁ । ମିଶ୍ର ସାଇରେ ଏ ଦି ଘର ଠିକ୍ ଗୋଟିଏ ପରିବାର ପରି ଚଳନ୍ତି । ଏମାନେ ତାଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଭାଗୀ ହୁଅନ୍ତି ତ ସେମାନେ ଏମାନଙ୍କ ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଭାଗୀ ହୁଅନ୍ତି ।

ସଞ୍ଜ ପହର । ମନା, ମୀନା ଓ ଚୁନା ଦାଣ୍ଡ ମେଲରେ ମସିଣା ପକାଇ, ଲଣ୍ଠନ ଜାଳି ପଢ଼ି ବସିଥିଲେ । ବରଜୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ସେମାନଙ୍କର ପଢ଼ା ଦେଖୁଥିଲେ ।

ମନା ସଂସ୍କୃତ ବହିଟି ବରଜୁଙ୍କ ହାତକୁ ଦେଇ କହିଲା, ବାପା ! ଏ ଯେଉଁ କଷ୍ଟ ବହି ଜମାରୁ ବୁଝି ହେଉ ନାହିଁ । ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଛନ୍ତି ଏହାକୁ ପଢ଼ି କଣ ବୁଝିଲ ନିଜ ଭାଷାରେ ଲେଖି ନେବାକୁ ।

— କେଉଁଟା ?

—ଯା ପ୍ରୀତିଃ ସୋଦରେ ନାସ୍ତି, ସା ପ୍ରୀତିଃ ଇତରେ କଥମ୍ ।

ଏହାର ଅର୍ଥ ଭଲଭାବେ ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ନା ।

— ଯାହାର ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିଜ ମା ପେଟର ଭାଇ ଠାରେ ନାହିଁ, ତାର ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆସିବ କେଉଁଠୁ ? ବୁଝିଲୁ ?

— ହଁ ।

— ଆମର କବି କହିଛନ୍ତି—"ଭାଇ ଭାଇରେ ଯେବେ କଳି, ତା ଠାରୁଁ ଦୁଃଖ କିବା ବଳି । ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲେ ସୋଦରେ, ପ୍ରୀତି କି ଜନ୍ମିବ ଆନରେ" ।

— ଏଣିକି ମୁଁ ନିଜ ଭାଷାରେ ଲେଖି ପାରିବି ଯେ । ଦିଅ ବହି ଦିଅ । ମୁଁ ଲେଖେଁ ।

— ବାପା ! ମୋତେ ଏ ପଦ୍ୟର ଅନ୍ୱୟ ଓ ସରଳାର୍ଥ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ଟିକିଏ ବତେଇ ଦିଅନ୍ତୁ ନା—

ମୀନା ଇତିହାସ ବହିଟି ବନ୍ଦ କରି ସାହିତ୍ୟ ବହି ବାପାଙ୍କ ହାତକୁ ଦେଇ କହିଲା ।

—'ବୈକୁଣ୍ଠସମାନ ଆହା ଅଟେ ସେହି ଘର, ପରସ୍ପର ସ୍ନେହ ଯହିଁ ଥାଏ ନିରନ୍ତର ।' ଏହାର ଅନ୍ୱୟ ହେଉଛି—ପରସ୍ପର ସ୍ନେହ ଯହିଁ ନିରନ୍ତର ଥାଏ, ଆହା ! ସେହି ଘର ବୈକୁଣ୍ଠ ସମାନ ଅଟେ । ବୁଝିଲୁ—

ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ ହୁଁ ମାରିଲା ମୀନା ।

—ସରଳାର୍ଥ ହେବ—ଯେଉଁ ପରିବାର ଭିତରେ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥାଏ, ସେହି ଘର ବା ପରିବାର ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗପୁର ପରି ଅଟେ ।

— ଏଣିକି ମୁଁ ଲେଖିବି ଯେ । ତୁମେ ତ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ବୁଝାଇ ଦେଉଛ । ଆମ ପାଣି ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଜମା ଏମିତି ବୁଝାଇ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଖାଲି କହନ୍ତି—ପଢ଼ି ଯାଅ । ଯେଉଁଠା ନ ବୁଝି ପାରୁଛ ପଚାର । ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରେ ନାହିଁ ।

— ହଉ ଲେଖ ମା ।

ଭାଇ । ଭ ଅକାର ହ୍ରସ୍ୱ ଇ । ଗାଈ । ଗ ଅକାର ଦୀର୍ଘ ଈ । ସମ୍ପଦ ବେଳକୁ ସମସ୍ତେ ସାଥୀ, ବିପଦ ବେଳକୁ ଭାଇ '

ଚୈନା ଏକା ସ୍ୱରରେ ପଢ଼ି ଚାଲି ଥାଏ ।

—“ତୁରେ କିଛି ବୁଝୁ, ଛୁ ନା ଖାଲି ପଢ଼ି ଯାଉଛୁ”— ବରଜୁ ଝୁନାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ ।

— କହିଲୁ, ସମ୍ପଦ ଅର୍ଥ କଣ ?

— ସମ୍ପଦ ପରା ମାଲୀ ନାଣୀ ଭାଇ ।

ମନା ମୀନା ଠୋ ଠୋ ହୋଇ ହସି ଉଠିଲେ । ବରଜୁ ମଧ୍ୟ ମୁହଁରେ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଦେଇ ହସି ହସି କହିଲେ, ନାହିଁରେ ସମ୍ପଦ ମାନେ ହେଉଛି, ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି । ଟଙ୍କା ସୁନା କୋଠା ବାଡ଼ିକୁ ସମ୍ପଦ କୁହାଯାଏ ।

— ତୁମେ ତ ଭାଇନା ଓ ନାଣୀକୁ ସବୁ ବୁଝାଇ ଦେଉଛ । ମୋତେ ଜମା ବୁଝେଇ ଦଉନା । ଭାଇନା ଓ ନାଣୀ ହସୁଛନ୍ତି— ସେ ଅଖି ମଳି କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ କହିଲା ।

— ଆରେ ପାଗଳା, ତୁ ପିଲା । ଭାଇନା ଆଉ ନାଣୀ ପରି ବଡ଼ ହେଲେ ସବୁ ବୁଝିବୁ ଯେ । ଶୁଣ—ଯେତେବେଳେ ଲୋକ ପାଖରେ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଟଙ୍କା ସୁନା ଥାଏ, ସେତେବେଳେ ଅପର ଲୋକ ସେଇ ଧନ ଆଶାରେ ସାଙ୍ଗ ସାଥୀ ହୋଇଥାନ୍ତି । କାରଣ ସେମାନେ ସେଥିରୁ କିଛି ପାଇବା ଆଶାରେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଲୋକ ପାଖରୁ ଧନ ସରିଯାଏ, ସେ ଗରିବ ହୋଇଯାଏ ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ତାକୁ ପଚାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭାଇ କେବଳ ଦୁଃଖ ବିପଦ ବେଳେ ଭାଇକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

“ହଁ ହଁ ବୁଝିଲି ବାପା ।”—ହସି ହସି କହିଲା ଝୁନା ।

— ହଉ ପଢ଼ ।

ପିଲାମାନେ ଯେ ଯାହା ପଢ଼ାରେ ଲାଗି ଗଲେ । ବରଜୁ “ଯୁବକଙ୍କ ପ୍ରତି ଗାନ୍ଧିଜୀ” ବହିଟି ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲେ ।

ସବଜୁ ବିଲରୁ ଆସିଲା । ସୁମିତ୍ରା ଗୋଟିଏ ଥାଳିରେ ସନ୍ତୁ କକୁଲି, ବେଲାରେ ବେଲାଏ ଦୁଧ ଆଣି ଖାଇବାକୁ ବାଢ଼ି ଦେଲେ ।

ପାଖରେ ବସି ପଚାରିଲେ—ତୁମର ବାହାଘର ହେବ । ନୂଆ ବୋହୂଟିଏ ଆସିବ । ମୋ ହାତରୁ ହାଣ୍ଡି ଛାଡ଼ିବ । ଘର ଅଗଣା ହସି ଉଠିବ । କଣ କହୁଛ ସରଜୁ ?

— ମୁଁ ତ ବାହା ହେବାକୁ କହୁ ନାହିଁ । ଏଇଲାଗେ ଅମର ଅଭାବ । ରାଜୁ ପଢ଼ୁଛି । ତା ପାଖକୁ ମାସକୁ ମାସ ଟଙ୍କା ପଠାଇବାକୁ ହେଉଛି । ନାଁ—ନୂଆବୋଉ, ମୁଁ ବାହା ହେବ ନାହିଁ ।

— ଟଙ୍କାର ଅଭାବ ତୁମଙ୍କୁ କାହିଁକି ? ଅଦା ବେପାରୀର, ଜାହାଜ ମୂଲରେ କି ଦରକାର । ଟଙ୍କା ତୁମ ଭାଇନା ଯୋଗାଡ଼ୁ ଆଣିବେ । ସେଥିରେ ତୁମର ଯାଏ ଆସେ କେତେ ? ତୁମ ପେଟର କଥା କୁହ ।

— ନାଁ, ମୁଁ ବାହା ହେବି ନାହିଁ ।—ପିଲାଙ୍କ ପରି ରାଗି ଯାଇ କହିଲା ସରଜୁ ।

— ତୁମେ ପିଲା । ସଂସାର ହାଲ୍ ଜାଣି ନାହଁ । ଔଷଧଟା ରୋଗୀକୁ ପିତା ଲାଗେ । ସେ ଯେତେବେଳେ ଔଷଧ ଖାଇ ରୋଗମୁକ୍ତ ହୁଏ ସେତେବେଳେ ବୁଝେ ଔଷଧର ଦାମ । ବାହାଘରଟା ତୁମଙ୍କୁ ଏଇଲାଗେ ଖରାପ ଲାଗି ପାରେ, ପରେ କିନ୍ତୁ··· ।

— ତୁମେ ଯେତେବେଳେ କହୁଛ, ତୁମର ଯା ଇଚ୍ଛା ତା କର । ମୋତେ କାହିଁକି ପଚାରୁଛ ? ତୁମେ ତ ମୋର ଅମଙ୍ଗଳ ଚାହଁନ—ଖାଇ ସାରି ହାତ ଧୋଉ ଧୋଉ କହିଲା ସରଜୁ ।

— ସୁନା ପିଲାଟିଏ ତୁମେ ସରଜୁ । ଭାଇନା କହୁଥିଲେ, କୁନି ବୋହୂଟି ସାକ୍ଷାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରତିମା ପରି ।

ସରଜୁ ନୂଆବୋଉଙ୍କ କଥାକୁ କାନ ଡେରି ଶୁଣି ଶୁଣି ଦାଣ୍ଡ ଆଡ଼େ ବାହାରି ଗଲା—ଆନନ୍ଦରେ ବାହାଘର କଥା ଭାବୁ ଭାବୁ ।

ସୁମିତ୍ରା ଦାଣ୍ଡ ମେଲା ଆଡ଼େ ଯାଇ ବରଜୁଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହିଲେ, କଣ ଘରା ପଡ଼ି ସରିଲା ନା ଆଉ ଅଛି ?

"ହଁ ବୋଉ ସରିଲାଣି"—ମନା ମୀନା ଓ ଟୁନା ଏକ ସ୍ୱରରେ କହି ଉଠିଲେ ।

— ଆସ ତେବେ, ମୁଁ ଖାଇବାକୁ ବାଢ଼ୁଛି—କହି ସୁମିତ୍ରା ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଆଡ଼େ ଚାଲିଗଲେ ।

ମନା, ମୀନା ଓ ଟୁନା ବହି ବସ୍ତାନି ରଖିଦେଇ ବାପାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଖାଇବାକୁ ଗଲେ ।

ରାତିର ଶିଆ ପିଅ ପହର । ସରଜୁ ଖାଇ ସାରି ତାଙ୍କ ଶୋଇବା ଘର ଖଟ ଉପରେ ବସି ସରଜୁ ବିଭାଘରର ତାଲିକା ଲେଖୁଥିଲେ । ମନା, ମୀନା ଓ ଟୁନା ତାଙ୍କ ପାଖରେ ନିଦରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ସରଜୁ ତା ଶୋଇବା ଘର ଖଟ ଉପରେ ଶୋଇ "ମାଟିର ମଣିଷ" ବହି ପଢ଼ୁଥିଲା ।

ସୁମିତ୍ରା ଖାଇ ସାରି ହାଣ୍ଡିଶାଳ, ଦାଣ୍ଡ ଦୁଆର ଓ ବାଡ଼ି ଦୁଆର କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ଆସିଲେ । ଶୋଇବା ଘର ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପାନ ଭାଙ୍ଗି ଖାଉ ଖାଉ କହିଲେ—"କଣ ଏତେ ଲେଖୁଛ ଶୁଣେ ।"

— ବିଭାଘରର ଗୋଟିଏ ତାଲିକା ।

— ଟଙ୍କା କେଉଁଠୁ ଯୋଗାଡ଼ କଲ ?

— ଟଙ୍କା କି ଅଭାବ ହେବ । ଶିଳ ଚକି ଲାଗି କି ବିଭାଘର ଅଟକେ । ଭାଗବତରେ ଅଛି ପରା—"କରି କରାଉଥାଏ ମୁହିଁ, ମୋ ବିନୁ ଆନ ଗତି ନାହିଁ ।" ଟଙ୍କା ସେଇ ଦେବେ, ଯେ ଏ କାମ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ।

— ମୋ ସାନକୁହା ମାନି ଭଲସାଇ ମଦନ ମହାପାତ୍ର ଠାରୁ କେବେହେଲେ ଭୁଲରେ ଟଙ୍କା କରଜ ଆଣିବ ନାହିଁ । ଧର୍ମଛଡ଼ା କେତେ ଦୁଃଖୀ ରଙ୍କୀ, ରାଣ୍ଡୀ ଖଣ୍ଡୀଙ୍କ ତଣ୍ଟି ଚିପି ଧନ ବଢ଼େଇଛି । ଏ ଧନ କି ରହିବ—ଅଧର୍ମ ଧନ ବଢ଼େ ବହୁତ,

ଗଲାବେଳେ ଯାଏ ମୂଳ ସହିତ । ଦିନକର ଘଟଣା ମୋ ମନରୁ ଯାଉନି ।

— କେଉଁ ଦିନର ଘଟଣା ।

— ସେ ରଥିଆ କେଉଟ ମଁ । ଦିନେ ତାର ଝୁଅ ପିଲାଙ୍କୁ ଧରି ଆମ ଦାଣ୍ଡରେ ଯାଉଥିଲା । କେତେ କାନ୍ଦୁଥିଲା ବିଚରା । ସେ ଲୁହ କାନ୍ଦୁ ନ ଥିଲା ଯେ ରକତ କାନ୍ଦୁଥିଲା । ଏ ପୋଡ଼ାମୁହାଁ ବୁଢ଼ା ତାଠାରୁ ପଚିଶ ଟଙ୍କାକୁ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ନେଇ ଶେଷକୁ ତା ଭିହ ଖଣ୍ଡିକ ବି ନିଲାମ ଉଠାଇଛି । ବିଚରା ଗରିବ, ଏବେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ବାଛୁରି ନେଇ ବାର ଦୁଆର ଶୁଣ୍ଡି ପିଣ୍ଡା ହେବ ସିନା ! ତାର ଏ ପାପଧନ କି ରହିବ ।

— ପାପଧନ କେବେ କା'ର ରହିଛି ନା ରହିବ ମନାବୋଉ, କଥାରେ ଅଛି—ପାପଧନ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତରେ ଯାଏ । ଛାଡ଼ ତା କଥା । ଯା ନାଁ ଧରିଲେ ଖାଇବାକୁ ମିଳିବ ନାହିଁ ସେ ଲୋକ ପାଖକୁ ମୁଁ ଯିବି । ମୁଁ କ'ଣ ପିଲା ହୋଇଛି ।

— ତେବେ ଟଙ୍କା କେଉଁଠୁ ଆଣିବ ?

— ମହାନ୍ତି ବାଣ୍ଟାଳ ଜମି ବନ୍ଧା ନେବାର ଠିକ୍ ହୋଇଛି । କାଲି ହରପୁର ଗଲେ ରେଜେଷ୍ଟ୍ରି ହେବ । କିଛି ଟଙ୍କାରେ ଭାଡ଼ାଘରଟା ଉଠାଇ ନେଇ ବାକି ଟଙ୍କାଟାରେ ଖଣ୍ଡେ ଦୋକାନ କରିଦେଲେ ସରଜୁ ସେଇଠି ବସିବ । ପିଲାଟା ଏ ହଳବାଡ଼ି କାମକୁ ପାରିବ ନାହିଁ । ଦେଖୁନାହଁ, କେଇଟା ଦିନରେ କେମିତି ହୋଇ ଗଲାଣି ।

—ପିଲାଦିନରୁ ଯେ ଫୁଲ ଫାଙ୍କିଆରେ ବଢ଼ି ଆସିଛି, ସେ କି ଏସବୁ କାମକୁ ପାରେ । ଖାଲି ବାଧରେ ସିନା ସରଜୁ ହଳ ବାଡ଼ିକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ଭଲ ହେଲା । ଜମି ବନ୍ଧା ଛଡ଼େଇ ଆମର ଏ କାମ ତୁଲେଇ ନେବା । ପର ଦୁଆରକୁ ଯାଇ ହାତ

ପାଡବା ଭଲ ନୁହେଁ । କେତେ ଟଙ୍କାକୁ ଜଣା ନୁହେଁ ଜଣେ ଖଣ୍ଡେ ଲେଖି ଇତ ସାଇଆ ତ ଏଇଲାଗେ ଜମି କିଣୁଛନ୍ତି । କାଳମାଟି ପଇସା । ଆଜି ସେମାନେ ଜମି କିଣିଲେ ତାଙ୍କର ଲାଭ ଅଛି । ଆମେ ସିନା କରି ପାରୁନାହୁଁ ବୋଲି । ମାଟିକୁ ନିନ୍ଦିବାର ନୁହେଁ । ମାଟି ଯେ ମା ।

— ଟଙ୍କା କଥା କହିଲ ଯେ, ଦାଣ୍ଡରେ ପାଞ୍ଚଲୋକ ଯେଉଁ ଭାବରେ ବିକୁଛନ୍ତି କିଣୁଛନ୍ତି ସେଇ ଭାବରେ ନେବ ଓ ଅମେ ଦେବା, ସେଥିରେ ଯାଏ ଆସେ କେତେ । ଯାଅ ଶୋଇବ ଯାଅ । ମୋତେ ନିଦ ଅସିଲାଣି । କାଲି ଭୋରରୁ ଉଠି ହରିପୁର ଯିବାକୁ ହେବ ।

ବିରଜୁ ମନା, ମୀନା ଓ ଟୁନା ପାଖରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତଳେ ମସିଣା ପକାଇ, ଖଟ ଉପରୁ ଟୁନାକୁ ଆଣି ଶୁଆଇ ଶୁଆଇ ସୁମିତ୍ରା କହିଲେ—"ଶୁଣୁଛ, କାଲି ରାଜୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଦେବ । ସେ ଯେମିତି ବାପାଘରକୁ ଆସନ୍ତି । ଘରେ କେତେ କଥା ହେବ । ବିଦେଶରେ ସେ ରହିବେ । କ'ଣ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲ ନା କଣମ ।

ବିରଜୁଙ୍କୁ ଛାଇ ନିଦ ଲାଗି ଆସିଥିଲା ।

— ଅଚ୍ଛା ମଣିଷ ତ, ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବାପାଘର, ଟିକିଏ ବୋଲି ଚିନ୍ତା ଦିକ ନାହିଁ । କାହିଁ, ମୋ ଆଖିକୁ ତ ଟିକିଏ ନିଦ ଅସୁ ନାହିଁ । ଯା ମୁଣ୍ଡରେ ଚିନ୍ତା, ମନରେ ଦିଗ ଥିବ ସେ ଏମିତି ଅଚିନ୍ତା ନିଦ ଶୋଇବ ନାହିଁ । କ'ଣ ଶୁଣୁଛ ।

ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ପାଟିରେ ବିରଜୁଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସେ କଡ଼ ଲେଉଟାଇ କହିଲେ—ଶୋଇପଡ଼ ରାତି ବହୁତ ହେଲାଣି ।

—ମୁଁ ତ ଶୋଇବି । କହିଲ, ବୋହୂଟି ପାଇଁ କି କି ଗହଣା ହେବ ? ମାଘ ପନ୍ଦରରେ ବାପାଘର । ଆଜି ମାଘର ଆଠ ହେଲା । ମଝିରେ ମୋଟେ ଛଅଟା ଦିନ । କେଉଁଦିନ କ'ଣ ହେବ ।

ସବୁ ହୋଇଯିବ—ଯୋଗ ଠିକ୍ ଥିଲେ ଅଲପା ଘରେ ବାହାଘର ହୋଇଯିବ । ମଦନମୋହନ କ'ଣ ନାହାନ୍ତି—ତୁମେ ଶୋଇଲ-ବିରକ୍ତ ହୋଇ ବରଜୁ କହିଲେ ।

— ମୁଁ ଶୋଇବି ଯେ—ତୁମେ ତ କାଲି ହରିପୁର ଯିବ, ସେଇଠି ଚିଠି ଲେଖି ରାଜୁଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦେବ ।

ବରଜୁଙ୍କୁ ନିଦ ଲାଗି ଯିବା ଜାଣି ସୁମିତ୍ରା ଚୁପ୍ ହୋଇଗଲେ । ବାହାଘର କଥା ଭାବୁ ଭାବୁ ତାଙ୍କ ଆଖିକୁ ନିଦ ଆସି ଗଲା । ସପନରେ ସେ ଦେଖୁଥିଲେ ସରଜୁର ବାହାଘର । ସରଜୁ ପାଲିଙ୍କିରେ ବସି ବାହା ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ବଡ଼ ବାଇଦ ତେଲିଙ୍ଗି ବାଜା ବାଜୁଛି । ବାହା ବାସି ବୋହୂ ନେଇ ଫେରୁଛି ସରଜୁ । ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳେ ଲାଗୁନି । ଆନନ୍ଦରେ ଛାତି ଫାଟିଯାଉଛି । ଗାଁ ମାଇପେ ବୋହୂ ଦେଖି ବୋହୂର ପ୍ରଶଂସା କରୁଛନ୍ତି । କିଏ କହୁଛି ବୋହୂଟି ଗୋଟିଏ ଗୁଞ୍ଜଳରେ ଗଢ଼ା । କିଏ କହୁଛି ରୂପ ସିନା ସୁନ୍ଦର, ପେଟ ଭିତରେ ଗୁଣ ସୁନ୍ଦର ହେଲେ ହୁଏ । ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ନିଦ ହଠାତ୍ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ।

ସେ ନିଦରୁ ଉଠି ବରଜୁଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ—"ସପନ ଦେଖିଲି ଆମ ସରଜୁଙ୍କର ବାହାଘର ହେଉଛି । ସେ ଦୋଳମୁକୁଟ ପିନ୍ଧି ପାଲିଙ୍କିରେ ବସି ବାହା ହେବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ।"

ବରଜୁ ନିଦ ମଳ ମଳ ହୋଇ ଆଖି ମଳି କହିଲେ—ସପନ କଥା କି ସତ ହୁଏ ମନାବୋଉ ! ତୁମେ ସରଜୁର ବାହାଘର କଥା ଦିନ ରାତି ଭାବୁଛ ବୋଲି ଶୋଇଲାବେଳେ ସେଇକଥା ସପନରେ ଦେଖିଲ । ହଉ ଶୋଇପଡ଼ ।"

ସୁମିତ୍ରା ରାତିସାରା ଜାଗି ବସିଲେ । ସପନ ଦେଖିବା ପରେ ଯଦି ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ଯାଏ, ସେତିକିବେଳୁ ନ ଶୋଇଲେ ସପନ କଥା ସତ ହୁଏ ବୋଲି ସେ ତାଙ୍କ ମା'ଙ୍କଠାରୁ ପିଲାଦିନେ ଶୁଣିଥିଲେ ।

ପଦ୍ମ ପୋଖରୀ । ଅଢ଼ ଘାର୍ଘରେ ଦୁଇମାଣ ଜମି ହେବ । ଭାତକେନ୍ଦୁପରି ପାଣି । ଖରାଦିନେ ବି ପୋଖରୀରୁ ପାଣି ଶୁଖେ ନାହିଁ । ପୋଖରୀରେ ଛନୋଟି ତୁଠ । ପଥର ପାହାଚ ହୋଇଛି । ପ୍ରବାଦ ଅଛି—ମଧୁ ସିଂହ ରାଜା ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନକୁ ତାଙ୍କ ନାମରେ ବସାଇଥିଲେ ଓ ଏ ପୋଖରୀଟି ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପଦ୍ମାଙ୍କ ନାମରେ ଖୋଳାଇ ଥିଲେ ।

ଗାଧୁଆ ତୁଠ । ଝାଣ ଗାଧୁଆ ବେଳ । କୁଳିଆମା ବୁଢ଼ୀ ଗଇଁଠା ପାଉଁଶରେ ଦାନ୍ତ ଘଷୁ ଘଷୁ କହିଲେ—ହଇଲୋ ବୁଲିମା ! ସବଜୁଆର ବାହାଘର ହେଲା—କେତେ ଲୋକ ଖୀରୀ ପିଠାରେ ଭାସିଲେ । ତୁ କଅଁ ଗଲୁ ନାହିଁଲୋ ।

— "ତୁମେ କ'ଣ ଭିତର କଥା ଜାଣି ନାହଁ କି ଖୁଡ଼ି ! ଆମ୍ଭର ସ୍ୱାଇ ପଣ୍ଡାଲେ ଯାହାର ନାହି ଭଇଁ, ତା ଘରକୁ ପୁଣି ଯିବୁ ବାହାଘରରେ ଦଠା ଖାଇବାକୁ । ଆଜି ଖାଇଲେ କାଲିକି ନରକ ।

— ଆଲୋ ଘରକୁ ଘର ଗୁଳକୁ ଗୁଳ ଲାଗିଛି । ସେଥିରେ ପୁଣି ଏତେ ବାଦ ହିଂସା । ନାହିଁଲେ ବୁଲି ମା ମୁଁ କି ଜାଣି ନାହିଁ । କହୁଥିଲି କି ଯେତେହେଲେ ତ ଦିଅର ହିସାବ ।

ବୁଲିମା ଲୁଗା କାନିରେ ଦାନ୍ତ ଘଷୁ ଘଷୁ କହିଲେ—"ସେ ମୋର କି ଦିଅର ମ । ମୋ ଶାଶୁ କଣ ତାଙ୍କୁ ଜନମ କରିଥିଲେ । କହନ୍ତି ନାହିଁ—"ଅଳିଆ ଲେଖାରେ ବାଳିଆ ବନ୍ଧୁ, ମୋ ଯମୁଣୀ ଲେଖାରେ ଅପା ।" ମାଲବୋଉ ଗୁଡ଼ାଖୁରେ ଦାନ୍ତ ମାଜୁ ମାଜୁ କହିଲେ, ତୁମେ ପର ନାଁରେ ଏତେ ନିନ୍ଦା କରି କୁହ କାହିଁକି ଭଲା । ମୁଁ ତ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି ବରଜୁ ଓ ମନାବୋଉ କେତେଥର ଯାଇ ତୁମମାନଙ୍କୁ ଡାକିଲେ । ତୁମେ ତ ଆସିଲ

ନାହିଁ । ସେମାନେ ଏମିତ କି ଦୋଷ କଲେ ଯେ ତାର କ୍ଷମା ବି ନାହିଁ । ଏଇ ମଣିଷ ବଣର ଜୀବଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ଆଦର କରି ପୋଷୁଛି, ପାଳୁଛି । ମଣିଷକୁ କ'ଣ ମଣିଷ ଆଦର କରିବ ନାହିଁ ! ଭଲ ବ୍ୟବହାର ଟିକଏ ପାଇଁ ସିନା ସାତପର ଆପଣାର ହେଉଛି । ଆଜ ଆପଣାର ସାତପର ହେଉଛି କେଉଁଥି ପାଇଁ । ମୋ ଆଗରେ ସେମାନଙ୍କର ନିନ୍ଦା କଥା କହିଲେ ମୁଁ ମାନିବି ନାହିଁ । ବରଜୁ ଓ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କପରି ଲୋକ ଏ ଗାଁରେ ନ ଥିବେ ।

ବୁଲି ମା ରାଗରେ ମୁହଁ ଫଣ ଫଣ କରି କହିଲେ, ଆଲୋ ତୁ କଣ ତାଙ୍କ ଲାଗି ମୋ ସାଙ୍ଗେ କଳି କରିବୁ ନା କଣ । କଣ୍ଟା ବାଡ଼ରେ ଲୁଗା ପକାଇ କଳି କରିବାକୁ ବାହାରୁଛୁ । ଆଲୋ ତୁ ତା ଘରେ ସାତମଙ୍ଗଳା ଯାଏ ପଣ୍ଡ ଖାଇଲୁ ବୋଲି ଏତକ କହୁଛୁ ନାଁ କ'ଣ ମ ।

— କାହିଁକି ନ ଖାଇବି । ଏଥିରେ ତୁମ ଦେହରେ କିଆଁ ନିଆଁ ଲାଗୁଛି । ମାଳବୋଉ ଗାଧୋଇ ସାରି ତର ତର ହୋଇ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ବୁଲି ମା ଓଦା ଲୁଗା ବଦଳା ବଦଳା କହିଲେ, ଦେଖିଲୁ ଖୁଡ଼ି—ଦେଖିଲୁ ସଖୀ ମା—ମରମ କଥା କହିଲାରୁ କେମିତି ଗରମ ହୋଇ ଉଠିଲା ମାଳବୋଉ । ସଖୀ ମା ତୁଠ ପଥରରେ ଗୋଡ଼ ଗୋଇଠି ଘଷୁ ଘଷୁ କହିଲେ—ଏଇଲାଗେ ଦୁ ଘରର ଅଘୋର ପ୍ରୀତି । ପାଣି ଗଳୁ ନାହିଁ । କେତେଦିନ ଏ ଭାବ ସ୍ନେହ ରହିବ ମ ମାଳବୋଉ ?

— ଦେଖିଲନି ତା ଘର କଥା ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ କେମିତି ପଳେଇ ଗଲା । ସଖୀ ମା ମୁହଁ ମୋଡ଼ି ଦେଇ ଡଗ ମେଲିଲେ, "କ୍ଷୀରରେ ଧୋଇଲେ ଖଣ୍ଡରେ ମୋହିଲେ ନିମ୍ବ କି ମଧୁର ହୋଇବ, ଯେତେ ପରକାରେ ବୁଝାଇ କହିଲେ ପର କି ଆପଣା ହୋଇବ ?"

କୁନିଅ ମା ବୁଢ଼ୀ କହିଲେ, ହଇଲୋ ବୁଲି ମା । ତା ଘର ସାଙ୍ଗେ ତୋର କାହିଁକି ଅପଡ଼ ହେଲା କି ?

— ସେ କଥା କହି ବସିଲେ ଗୋଟିଏ ପୋଥି ହେବ ଖୁଡ଼ି । କହୁଛି ପରା—'ଅଖ ବୁଲୁଥିଲେ ଚକ ବୁଲୁ ଥାଏ ଧୂଳି ପଡ଼ୁଥାଏ ପଛୁ, ସଂସାର ଭିତରେ ଘର କରିଥିଲେ ପଥର ପଡ଼ିଲେ ସହି ।' ଏଇ ଦିହ କେତେ ସହିଛି ଆଉ ସହିବ । ଆମର ବଳୀ ଓ ହଳୀ ସିନା ମଣିଷ ହେଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମର ଆଜି ପରଙ୍କଠାରୁ ଏତେ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ଏ ଡିନି ଭାଇ ଯଦି ଏକାଠି ଥାନ୍ତେ ତାହେଲେ ଆଜି ମୋ ଦେହ ପରଙ୍କ କଥା ସହନ୍ତା—ଦାନ୍ତ ଲଗେଇ ଦିଅନ୍ତା ନାହିଁ ।

ଲୁଗା କାନିରେ ଆଖି ପୋଛୁଲେ ବୁଲି ମା । ବେଶୀ ରାଗି ଗଲେ ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଲୁହ ଆସି ଯାଏ ।

କୋଷ୍ଠିଲ ବୋଉ ପାହାଚ ଉପରେ ବସି ହଳଦି ଲଗାଉ ଲଗାଉ କହିଲେ, ଏମିତ କି କଥା କି ବୁଲିମା ? ଯେଉଁଥି ପାଇଁ ତୁମ ଦି ଘର ଭିତରେ ଅହି ନକୁଳ ସଂପର୍କ ।

— ସେ କଥା କହୁଛି ଶୁଣ । ଦିନେ ଦି'ପହର । ମୁଁ ଆମ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲି । ଆମ ହଳୀଙ୍କ ଗଛରୁ ଗୋଟାଏ ନଡ଼ିଆ ତାଙ୍କ ବାଡ଼ିରେ ପଡ଼ିଲା । ତା ଝିଅ ମୀନା ସେ ନଡ଼ିଆଟା ଆଣି ସିଧା ସଳଖ ତାଙ୍କଘରକୁ ନେଲା । ମୋ ଦିହ କି ସହେ । ମୁଁ ସେଠୁଁ ଉଠି ତା ଦାଣ୍ଡ ମେଲରେ ଠିଆ ହୋଇ କହିଲି, ହଇଲୋ ମୀନା, ଆମ ଗଛର ନଡ଼ିଆଟା ଆଣିଲୁ କିଆଁ । ଏଇ ପଦକ ମୋ ପାଟିରୁ ବାହାରିଛି କି ନାହିଁ ନାଗୁଣୀଙ୍କ ପରି ଫଁ କରି ଆର ଘରୁ ଧାଇଁ ଆସିଲା ତା ମା ।

ମୋ ହାତକୁ ନଡ଼ିଆଟା ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲା ପିଲାଟା କି ଜାଣିଛି ତୁମର ନଡ଼ିଆ ବୋଲି । ଆମ ବାଡ଼ିରେ ପଡ଼ିଥିଲା

ଅଣିଲ । ତୁମେ ଏତେ ଘୋଟ ଘୋଟ କଥା ଧରି ବସିଲେ ସାଇ ପଡ଼ଶାରେ ଘର କରି ଚଳି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସେଇ ଦିନଠୁଁ ପୋଢ଼ ମୁହଁରେ ଲୁଣ ଦେଲା ପରି ମୁଁ ଫେରିଛି ଯେ ଆଜକୁ ତିନି ବରଷ ହେଲା ତା ଘର ସାଙ୍ଗେ ଆମର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଆମେ ଏଡ଼େ ଘୋଟ ଲୋକ ଆଉ ସେ ହେଲା ବଡ଼ ଲୋକ । କେଉଁଥି ସକାଶେ ଏତେ ଗରବ ମ—ଦିଅରଟାଏ ଓକିଲାତ ପଢୁଛି ବୋଲି ।

କୁଳିଆ ମା ବୁଢ଼ୀ ତଗ ବୋଲିଲେ, "ଏଇବାଟେ ଯାଉ କଥାଟି ନ କହୁ କଥା କି କାମୁଡ଼ି ଖାଇବ, ରଙ୍ଗ ଟହ ଟହ ଶିମୁଳି ଫୁଲ, ସବୁ ଦିନେ ସେ କି ରହିବ ।"

କେତେଦିନକୁ ଏତେ ଗରବ । ମୋର ପରା ଦିଟା ଦିଅର ଦିଟା ଯାଆ । ସେମିତ ନ । ଆଜ ସିନା ଆମେ ଅଲଗା ଅଲଗା ହୋଇ ଗଲୁ ବୋଲି, ନାହିଁ ତ କାଲକ ଏକାଠି ଥିଲୁଁ । ଆମେ ସିନା ଭିନେ ହେଲୁ—ଆମ ମନ ତ ଏକ । ମଇଁଷି ଶିଙ୍ଗଟା ଯେତେ, ଯୁଝିଲା ବେଳକୁ ଗୋଟା । କଣ କହୁଛ ଖୁଡ଼ି ?—ବୁଲିମା ଗାଧୋଇ ସାରି ପଥର ପାହାଚ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ କହିଲେ ।

ଗୁରୁଜଣପାଙ୍କ ଗାଧୋଇ ସାରି ବାଟରେ ଅସୁ ଅସୁ କୁଳିଆ ମା ବୁଢ଼ୀ କହିଲେ, ଏମିତ କେତେ ଘର ଏ ଆଖି ଦେଖିଛି । ଏ ଅଡ଼େଇ ଦିନିଆଁ ସୁଆଗ ଲୋ ବୁଲି ମା । ଭାଇ—ଭାଇ,—ଠାଇଁ—ଠାଇଁ ।

—ତୁମ କଥା କି ମିଛ ଖୁଡ଼ି । ଏତ ମୋର ଅଙ୍ଗେ ଲଗାଇବା କଥା । ଏଇକାଟେ ସିନା ଏକା ଯେ ଦିଅର ଦିଅର ବୋଲି ପାଣି ଛିଡ଼ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ପରଘରୁ ଝୁଇଟି ଝିଅ ଆସିବେ, ସେମାନଙ୍କର କୁଆପିଲା ହେବେ, ସେତେବେଳେ ସେ ମନ ରହିବ ନା ଏ ଅଣ୍ଟା ରହିବ ? ପାଣିରେ ଲୁଣ ପରି ଏ ମନ

ମିଳେଇ ନ ଯାଇଛୁ ତ ମୁଁ ପଦନା ପାଣି ଝିଅ ତୁହେଁ—ପଦନା ବାଉରି ଝିଅ ।

— ଅଲୋ ହଁ ଲୋ ! କେତେ ଘର ଇମିତ ଦେଖି ଦେଖି ମୋର ବାଳ ପାଚିଲା, ବୁଢ଼ୀ ହେଲି । ଅଜ ଏ ନୂଆ ଡାହାଣୀ······

ଯିଏ ଯାହା ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । କୁଳିଆ ମା ବୁଢ଼ୀ ବୁଲିମା ସାଙ୍ଗରେ ତଅଣ ନେବାକୁ ଅସିଲେ ।

କୁଳିଆ ମା—ବୁଢ଼ୀ । ବୟସ କଳାପଠା ଷାଠିଏରୁ ଟପି ଗଲାଣି । ହେଲେ ବୁଢ଼ୀର ଗୋଟିଏ ଦାନ୍ତ ପଡ଼ିନାହିଁ କି ଅଣ୍ଟା ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡର ବାଳତକ କେବଳ ଟୋଟପର ଧଳା ହୋଇ ଯାଇଛି । କୁଳିଆବାପ ଅନାମ ଦାଶ ଭେଣ୍ଡା ବୟସରୁ ଢାକା ଯାଇ ବଙ୍ଗାଳୀ ବାଢ଼ରେ ଠାକୁର କାମ କରୁଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ହାଣାକାଟ ବେଳୁଁ ଅନାମ ଦାଶଙ୍କର ଆଉ ପତ୍ତା ନାହିଁ । କିଏ କହିଲା ସେ ହାଣାକାଟରେ ଯାଇଛି । ଭେଣ୍ଡାପୁଅ କୁଳିଆ—ବାପ ମଲାଦିନଠାରୁ କଲିକତା ଯାଇଛି । ବୁଢ଼ୀ ଗାଁର ଏ ମୁଣ୍ଡରୁ ସେମୁଣ୍ଡ ଯାଏ ସଭିଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ଭାଇ ଭାଇରେ, ଯାଆ ଯାଆରେ, ଶାଶୁ ବୋହୂରେ କଳି ଲଗାଇ ଦିଏ । କାହାଠାରୁ ଶାଗଟାଏ ତ କାହାଠାରୁ ଚାଉଳ ପାଏ, ଏମିତ ଆଣି ତାର ଗୁଜୁରାଣ ମେଣ୍ଟାଏ । ସମସ୍ତେ ତା ଗୁଣ ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ପୁରୁଖା ଲୋକ ବୋଲି ଭଲ ମନ୍ଦରେ ଡାକ ତାଠାରୁ ପରାମର୍ଶ ନିଅନ୍ତି ।

ସଞ୍ଜ ହୋଇ ଆସିଲା । ମନ୍ଦିରରେ ସନ୍ଧ୍ୟା-ଘଣ୍ଟି ବାଜିଉଠିଲା । ବିଲବାଡ଼ି କାମରୁ ଫେରି ଟୋକାମାନେ ଭାଗବତ ଟୁଙ୍ଗୀରେ ବସି ଖଞ୍ଜଣୀ ମାଡ଼ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ବୁଢ଼ାମାନେ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ଏକାଠି ବସି ପରନିନ୍ଦା ପରଚର୍ଚ୍ଚା କରିବାରେ ଲାଗିଗଲେ । ବୁଢ଼ୀ ବୁଢ଼ୀ ସବୁ ନାତି ନାତୁଣୀ ମାନଙ୍କ ପାଖରେ

ବସାଇ କଲରୀ ବେଶ୍ମ କଥା, ପକ୍ଷୀରାଜ ଘୋଡ଼ା କଥା, ଝୁଲଣା ସୁନ୍ଦରୀ କଥାର କାହାଣୀମାନ କହି ବସିଲେ ।

ମଦନ ମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କ ଚଉପାଢ଼ୀ ଉପରେ ବସିଥିଲେ । ପାଖରେ ଗଣିରଥ, ନରପଣ୍ଡା, ମାଗୁଣୀ ହୋତା ଓ ଭୋଲ ମିଶ୍ର ବସିଥିଲେ ।

ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ, ଜାଣିଲ ଗଣି ମାମୁଁ—ବରଜୁ ଯେଉଁ କାମ କଲା, ଏଇଟା ଭଲ ହେଲାନାହିଁ । ଅହେ ମୁଁ ଏ ଗାଁରେ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ସେ ଜମି ବିକିଲା ମହନ ବଣ୍ଠାଲକୁ । ଏଇଟା କେଡ଼େ ନିନ୍ଦା ନ ହେଲା ହେ ମୋତେ ।

ଗଣିରଥ ବଟୁଆରୁ ପାନ ଭାଙ୍ଗି ଖାଉ ଖାଉ କହିଲେ, ହଁ ରେ ମଦନ—ଏ କଥାଟା ଠିକ୍ ତୋତେ ମାଡ଼ ମାରିବା ପରି ହେଲା । ହାତରେ ନ ମାରି ଭାତରେ ମାରିବା କଥା ।

ନରପଣ୍ଡା କହିଲେ, ଆଜି କାଲି ଏ ଟୋକାମାନେ ଯାହା ହେଲେଣି ତାଙ୍କୁ ଆଉ ପାରି ହେବ ନାହିଁ । ଗାଁ ଭିତରେ ମୁଖିଆ, ମାମଲତକାର ପଇସାବାଲା ଲୋକ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ବରଜୁ ଜମି ବିକିଲା ଚଷା ଟୋକାକୁ ।

— ବୁଝିଲ ନର ମଉସା ! ତୁମେ ମନେ ରଖିଥାଅ । ମଦନ ମହାପାତ୍ର ଏ ଗାଁରେ ଯେତେଦିନ ଅଛି, ଯେଉଁଦିନ ମରିଯିବ ତା ମରିବା ବାସି ଯା ହେବାର ହେବ ପଛେ କିନ୍ତୁ ସେ ଜୀଇ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଏ ସବୁ କଥା ଦେଖିବ ନାହିଁ । ପୁଣି ଭାଇର ଭିଭାଘରଟାଏ କଲା ଯେ ଏ ଗାଁରୁ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କ ପଡର ବି ତା ଦୁଆରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେ କଣ ଭାବୁଛି ତା ଲେଖାରେ ଏ ଗାଁରେ କେହି ନାହିଁ ? ଚୂନପତ୍ର ମଳା ପାଟିରେ ପକାଉ ପକାଉ ନରପଣ୍ଡା କହିଲେ—ଆଜିକାଲି ତ ହେଲା କଂଗ୍ରେସିଆ ଯୁଗ । ବାଇସ୍ତି ଲଣ୍ଡାଗଡ଼ ଆମକୁ ମାନୁ ନାହାନ୍ତି । ସେ କାହିଁକି ଆମକୁ ମାନିବ ?

— ହଁ ହେ ରଖ ତୁମର ସେ କଥା । କଂଗ୍ରେସ କଣ କହୁଚି ବଡ଼ ସାନ ମାନିବ ନାହିଁ । ବଡ଼ ଥିଲେ ପର୍ଗୁଣ, ସାନ ଥିଲେ ଶ୍ୱଶୁର ।

ମାଗୁଣି ହୋତା ପାନ ଚୋବାଇ ଚୋବାଇ କହିଲେ, ଦେଖୁଚୁ ତ ମଦନ ! ବଡ଼ ବୋଲି ଆମକୁ କିଏ ପଗୁରୁଛି ଭଲା !

ମହାପାତ୍ରେ ତାଙ୍କ ଠାଙ୍ଗରା ଚନ୍ଦା ମୁଣ୍ଡରେ ବାଁ ହାତଟା ବୁଲାଇ ବୁଲାଇ କହିଲେ, କଣ କହୁଚୁ ଭୋଳା । ଆରେ ବରଜୁଆକୁ ଠିକ୍ ନ କଲେ ସେ ଗାଁଟାକୁ ଛାରଖାର କରିଦେବ । ବଡ଼ ସାନ ଜାତି ଅଜାତି ବାଛୁ ବିଚାର ରହିବ ନାହିଁ ।

— ମୋତେ ଯାହା କରିବାକୁ କହିବେ ମୁଁ ତାହା କରିବାକୁ ସର୍ବଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସେ ତ ମୋର ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଚି । ଦୁଇ ତିନି ବରଷ ହେବ ତାର ମୋ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ନାହିଁ ।

— କାହିଁକି ? ସେ ପରା ତୋର ଖୁଡ଼ୁତା ପୁଅ ଭାଇ ! ଘରକୁ ଘର, ଚୂଲକୁ ଚୂଲ, କାନ୍ଥକୁ କାନ୍ଥ ଲାଗିଚି । କଳି ଝଗଡ଼ା କେଉଁଥି ପାଇଁ ?

— ଝିମଟି ଖେଳରୁ ମହାଭାରତ ହେଲା ପରି, ମାଇପିଙ୍କ କଳିରୁ ତା ଘର ସଙ୍ଗେ ଆମ ଘରର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ।

— ତା ହେଲେ ତୁ ସରଜୁଆର ଶାଶୁଘରକୁ ତା ଘରକୁ ଯାଉ ନାହୁଁ ?

— ପୁଣି ପଗୁରୁଛନ୍ତି ମଦନ ଭାଇନା । "ଆଦର ନ ଥାଇ ଯେଉଁ ଭୋଜନ, ଗାମୁଛା ନ ଥାଇ ଯେଉଁ ସ୍ନାହାନ ।"

—ବରଜୁଆ ନିଜକୁ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ମାମଲତକାର ବୋଲି ଭାବୁଛି । କାହୁଁ ଅ ଘର ଆଉ ଏଇ କେଇଟା ଚେଙ୍ଗଟ ଲୋକଙ୍କୁ ନେଇ ବାହାଘରଟା ଉଠାଇ ନେଲା । ଅହେ ବାରିଣ

ବଡ଼େଇବରେ ଦାୟୁ, ନା ପୁଅରେ ଦାୟୁ ହେ । ଧନଙ୍କୁ ଧନ ତାର ଧମାକ ବଢ଼ି ଯାଉଛି । ସାନ ଭାଇଟା ଓକିଲାତ ପଢ଼ୁଛି ନା । ସେ ଧନ ଦାଣ୍ଡରେ ମୋତେ ଦେଖି ନମସ୍କାର ହେଲା । ତାର ଫୁଟାଣି ଫେସନ ରଙ୍ଗ ଢଙ୍ଗ ଦେଖି ମୋର ତାଳୁରୁ ତଳିପା ଯାଏ ତାତି ଉଠିଲା । ପେଣ୍ଟ କୋଟ ଯୋତା ମୋଜା ହାତରେ ଘଣ୍ଟା ଆଖିରେ ଚଷମା, ଆଉ ମୁଣ୍ଡରେ ଟୋପି । ମୁଁ ତାର ଏପରି ବେଶଭୂଷା ଦେଖି ତାକୁ ଊଁ କି ଚୁଁ ପାଟି ଫିଟାଇଲି ନାହିଁ । ସେ ଓକିଲାତ ପାଠ ପଢ଼ୁଛି ବୋଲି ମନେ ମନେ ଭାବୁଛି ତା ଲେଖାରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏ ପୃଥିବୀରେ ନାହାନ୍ତି ।

— ତା ନୁହେଁ କ'ଣ ମଦନ ଭାଇନା । ତାଙ୍କ ସାତ ପୁରୁଷ ତ କେହି ପାଠ ପଢ଼ି ନ ଥିଲେ । ବରଜୁଆ ତ ଅଣ୍ଡର-ମାଟ୍ରିକ । ଭାଇ ଓକିଲାତ ପଢ଼ିଲା ବୋଲି ସେ ବି ଭାବୁଛି ତା ଛଡ଼ା ଓ ତାର ଭାଇ ଛଡ଼ା ଏ ଗାଁରେ ସମସ୍ତେ ମୂର୍ଖ ।

— ତୁମେମାନେ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅ । ମୁଁ ବରଜୁଆର ଗର୍ବକୁ ଖର୍ବ ନ କରିଛି ତ ମୁଁ ସନେଇଁ ମାହାପାତ୍ରଙ୍କ ପୁଅ ନୁହେଁ ।

"ହଁ ହଁ କାହିଁକି ସାହାଯ୍ୟ ନ କରିବୁ —"

ସମସ୍ୱରରେ କହି ଉଠିଲେ ଗଣିରଥେ, ନରପଣ୍ଡାଏ ଅଉ ଭୋଳ ମିଶ୍ରେ ।

ଗଣିରଥେ ଟିକିଏ ଗଲା ଖାଙ୍କରି କହିଲେ, ଆରେ, ମଦନ—ପଇସା ବଳରେ ସବୁ କିଛି କରିହେବ । ବଣସ୍ତରୁ ମହାବଳ ବାଘକୁ ବି ପଇସା ଯୋରରେ ବାନ୍ଧି ଅଣାଯାଇ ପାରିବ । ଏ ତ ସାମାନ୍ୟ କଥା । "ପଇସା କି ନ କରେ କାମ, ଅବେ ପରଶୁ ଯାବେ ପରଶୁ ବାବୁ ପରଶୁରାମ ।"

ସମସ୍ତେ ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସି ଉଠିଲେ । ସେ ଦିନର ସଭା ମଉଳିଲା । ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ଗଲେ ।

ମଧୁପୁର ଶାସନ ଭିତରେ କାହିଁକି ଆଖ ପାଖ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ଗାଁ ଭିତରେ ମଦନ ମହାପାତ୍ର ଜଣେ ପଇସା ବାଲା ଓ ମାମଲତକାର ଲୋକ । ବୟସ ପ୍ରାୟ ଚାଳିଶ ହେବ । ଦେଖିବାକୁ ଚେହେରା ମନ୍ଦ ନୁହେଁ । ବାଙ୍ଗେରା ଓ ଶ୍ୟାମଳରଙ୍ଗ ରୂପ । ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ସବୁ ଝଡି ଯାଇ ମୁଣ୍ଡ ଏକବାରେ ଟାଙ୍ଗରା ।

ସେ ବଡ଼ କୃପଣ, କପଟୀ ଓ ପରହିଂସୁକ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ । ଏଇ ଗାଁର ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ମାନେ କହନ୍ତି ମଦନ ମହାପାତ୍ରର ବାପ ମଲାବେଳକୁ ଜମାରୁ ଦମାଣ ଜମି ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମଦନ ମହାପାତ୍ରେ ତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ବଳରେ ଆଜି ଲକ୍ଷପତି । ଧାନ ଟଙ୍କା କରଜ ଲଗାଇ ଅସଦ୍ ଉପାୟରେ ଦୁଃଖୀ ରଙ୍କୀଙ୍କ ଭଣ୍ଡି ଚପି ମହାପାତ୍ରେ ଆଜି ଗାଁରେ ଜଣେ ଧନୀ ।

ସଂସାର ଭିତରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁନ୍ଦରମଣି ଓ ପୁଅ ନିତାଇ । ନିତାଇର ବୟସ ଦଶ ଏଗାର ହେବ । ଛତରା ଦୁଣ୍ଡା ଟୋକା । ପାଠ ପଢାରେ ମନ ନାହିଁ । ସଦାବେଳେ ତାଗର ପୁଅ ଖେଳ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ବଂଶ ନାଶ ବେଳକୁ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ ପୁଅ ଜାତ । ଏ ଟୋକା ବାପର ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଉଡାଇ ଦେବ । କେହି କେହି ବା କହନ୍ତି—"ପୁଅ ଯଦି ଯୋଗ୍ୟର ହୁଏ ଧନ କାହାପାଇଁ ସଞ୍ଚୁ, ପୁଅ ଯଦି ଅଯୋଗ୍ୟ ହୁଏ ଧନ କାହାପାଇଁ ସଞ୍ଚୁ ।" ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଭଲ ଗୁଣର ପ୍ରଶଂସା ଆଜି ଯାଏ କାହା ମୁହଁରୁ କେହି ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି ।

ସ୍ତ୍ରୀ ସୁନ୍ଦରମଣି ବେଳେ ବେଳେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ କଥା ବାର୍ତ୍ତା ହେଉ ହେଉ କହନ୍ତି—ତୁମେ ଏଣିକି ସେ ପର ଭଣ୍ଡି ଚପା ବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ । ଏତେ ସମ୍ପତ୍ତି ଅମର ହେବ ବା କଣ ? କିଏ ବା ଭୋଗ କରିବ । ଭଗବାନ ତ ବଳକିଟେ ବୋଲି ପିଲା ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ତ ଛତରା ହେଲା । ଦୁଃଖୀ

ଗରିବଙ୍କ ନିଶ୍ୱାସ ପଡ଼ିଲେ ଏ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି କଣ ରହିବ ? "ଗଛର ଘାଇ, ମଣିଷର ହାଇ, ଯହିଁ ପଡ଼େ ତହିଁ ଉଧାଏ ନାହିଁ ।"

ଲୋକେ ତ କେହି ପଦେ ଭଲ ବୋଲି କହିଲେ ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମହାପାତ୍ରେ ଦି କାନରେ ଅଙ୍ଗୁଠି ଦେଇ କହନ୍ତି—ରଖ ତୁମର ସେ ସଦୁପଦେଶ । ମୁଁ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ହାତୀ ପଛରେ କୁକୁର ଭୁକେ, ରଜା ପଛରେ ପ୍ରଜାମାନେ ନାନା ପ୍ରକାର ନିନ୍ଦା କରିଥାନ୍ତି । ତା ବୋଲି କଣ ହାତୀ ଅଉ ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିବ ନାହିଁ କି ରାଜା ଅଉ ରାଜୁତି କରିବ ନାହିଁ । ତୁମର ଏ ସବୁ ମାଇପି ବୁଦ୍ଧି ମୁଁ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ପରଧନ ନ ପଶିଲେ କାହାର ଘର କେବେ ବଡ଼ ହେବାର ଦେଖିଛ ନା ଶୁଣିଛ ।

ସୁନ୍ଦରମଣି ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଉତ୍ତର ଶୁଣି ଚୁପ୍ ରହନ୍ତି ।

ସରଜୁର ସ୍ତ୍ରୀ ସୁଚରିତା ଆସିଲା ଦିନୁଁ ସୁମିତ୍ରା ଆଉ ଘରର କାମ ଧନ୍ଦା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ରୋଷାଇ ବାସ, ବାସନ-କୁସନ ମଜା ମଜି, କୂଅରୁ ପାଣି ଅଣା ଇତ୍ୟାଦି ଘରର ଯାବତୀୟ ଘର କାମ ସୁଚରିତା ହସି ହସି କରି ଯାଏ । ଦେଢ଼ଶୁର, ସ୍ୱାମୀ, ଯାଆ ଝିଅ ଆସି ପୁତୁରାଙ୍କ ବେଳ ଜଗି ଖାଇବାକୁ ଦେବା ତା ଜୀବନରେ ଗୋଟାଏ ପରମ ଆନନ୍ଦ ।

ସୁମିତ୍ରା କେବଳ ବରଜୁଙ୍କ ଅଇଁଠା ବାସନ ଦି'ଖଣ୍ଡ ଧୋଇବା ଛଡ଼ା କୁଟା ଖଣ୍ଡିକ ଦି'ଖଣ୍ଡ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କେବେ କେମିତି କିଛି କାମ କରି ବସିଲେ ସୁଚରିତା ତାଙ୍କ ହାତରୁ କାମ ଛଡ଼ାଇ ପକାଇ କହେ—"ମୁଁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତୁମେ କାମ କରିବ ? ଏତେଦିନ ଯାଏ ତ ଏଇ ଘରେ ଘଣ୍ଟି ଘାଣ୍ଟି ଆସିଲ, ଏଣିକି ଟିକିଏ ବସ

ଉନ୍ନାଡ଼ନ ହେଲା ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ସର୍ଦ୍ଦି ଜ୍ୱର । ଭାତ ଖିଆ ନାହିଁ । କେବଳ ସାଗୁ, ବାର୍ଲି, ସରବତ ଖାଉଛନ୍ତି । ଉନ୍ନାଡ଼ନ ହେଲା ବିଛଣାରୁ ଉଠୁ ନାହାନ୍ତି । ସୁଚନ୍ଦ୍ରା ବଡ଼ ଯାଆଙ୍କ ସେବାରେ ନିଜକୁ ହଜାଇ ଦେଇଛି ।

ସାଗୁ, ବାର୍ଲି, ସରବତ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଦରକାର ତାହା ତିଆରି କରି ଖୋଇ ଦେଉଛି, ଘର କାମରୁ ଟିକିଏ ଫୁରୁସତ ମିଳିଲେ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ହାତ ଅଉଁସିବା ମୁଣ୍ଡ ଚିପି ଦେବାରେ ଲାଗିପଡ଼ୁଛି । ସମୟ ଜଗି ଔଷଧ ଖୋଇ ଦେଉଛି । ରାତିରେ ତା ଆଖିକୁ ନିଦ ନାହିଁ । ରାତିରେ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ଜଗି ଶୋଉଛି ।

"ବୋହୂ ଘରେ ଅଛୁ କିଲୋ—" ଡାକି ଡାକି ଖଞ୍ଜା ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲେ କୁଳିଆ ମା ବୁଢ଼ୀ ।

ସୁମିତ୍ରା ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶୋଇଥିଲେ । ସୁଚନ୍ଦ୍ରା ଗୋଡ଼ ପାଖରେ ବସି ତାଙ୍କ ପାଦ ଆଉଁସି ଦେଉଥିଲା ।

ବୁଢ଼ୀଙ୍କୁ ଦେଖି ସୁଚନ୍ଦ୍ରା ମୁଣ୍ଡର ଓଢ଼ଣାଟା ଟିକିଏ ଆଣି ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି ବସିଲା ।

ସୁମିତ୍ରା କହିଲେ—'ବସ ଖୁଡ଼ି । ଦେଲୋ ସୁଚି—ଖୁଡ଼ିଙ୍କୁ ଚେୟାର ଟା ଦେ—ବସନ୍ତୁ । ସୁଚନ୍ଦ୍ରା ଚେୟାରଟି ଆଣି ବୁଢ଼ୀଙ୍କୁ ବସିବାକୁ ଠାବ ଦେଲା ।

—ମୁଁ ଏ ଚେର ମେର ରେ ବସି ପାରିବି ନାହିଁ । ଆଲୋ ମାଇପେ ସବୁ ଯଦି ଏଥିରେ ବସିବେ ମିଣିପି ସବୁ କଣ କରିବେ ?

ବୁଢ଼ୀ ଚେୟାରରେ ନ ବସି ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ଦେହରେ ହାତ ମାରି କହିଲା—"ସତେ ଲୋ ବୋହୂ ସାତଭାଳ ଜରି ତ ଦେହରେ । ଏବେତ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଛି ଯେ ଧାନ ପକେଇଲେ ଖଇ ଫୁଟି ଯିବ ।

—"ହଁ ଖୁଡ଼ି ! ଭଜନଧନ ହେଲା ଜର । ସୁଚ ଅଛୁ ବୋଲି ମୁଁ ବଞ୍ଚିଛୁ । ସେ ଯେବେ ନ ଥାନ୍ତା ତା ହେଲେ ମୁଁ ଭଜନଧନ ହେଲା ମର ମଶାଣି ହୁଡାକୁ ଯାଆନ୍ତିଣି ।"

— କି କଥା କହୁଛୁ ଲୋ ବୋହୂ ! ଅଲୋ ସାନ ଯାଆ ନ କରିବ ତ ଆଉ କରିବ କିଏ ? ଗୁରି ପାଞ୍ଚ ଭାଇ ଏକାଠି ଥିଲେ ଏଇତ ସୁଖ । ଏକୁଟିଆ ଥିଲେ କି ଦାହଗଞ୍ଜ ହଇରାଣ । ମୁହଁରେ ପାଣି ଟୋପାଏ ଦେବ କିଏ ? ସେଥିପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କହିଛି ପରା— "କଳି ଯେବେ କର ବସିବ ସଙ୍ଗେ ଥିବ ଭାଇ, ଦୁଧ ଯେବେ ଖାଇ ବସିବ ଘରେ ଥିବ ଗାଈ ।" ମୁଁ ଗାଧୋଇ ଯାଉଥିଲି । ମାଲବୋଉ ତୋର ଦାହ ଦୁଃଖ କଥା କହିବାରୁ ଟିକିଏ ତୋତେ ଦେଖିବାକୁ ଗ୍ଲଲି ଆସିଲି । ହଉ ମୁଁ ଯାଉଛି । କାଲି ବେଳ ପାଇଲେ ଆସିବି ।

ପାନ ଖାଇଯାଅ । ଯାଲୋ ସୁଚ ଖୁଡ଼ୀଙ୍କୁ ପାନ ଦେ । ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ କଥାରେ ସୁଚିତ୍ରା ପାନ ଆଣିବାକୁ ଅର ଘରକୁ ଉଠିଗଲା ।

ବୁଢ଼ୀ ତା ପଛେ ପଛେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ କହିଲା—ପାନ ଥାଉ ବୋହୂ । କାଲି ଅସିଲେ ଟିକିଏ ବସିବି । ଦି'ପଦ କଥା ଭାଷା ହେବ । ପାନ ଖାଇବି । ଏଇଲାଗେ ତ ଗାଧୋଇ ଯାଉଛି—ପାନ କଣ ହେବ ।

—ଖଣ୍ଡେ ପାନ ଖାଇ ଦେଇ ଯାଅ ଖୁଡ଼ି । ତୁମେ ପାନ ନ ଖାଇଲେ ବଡ଼ବୋହୂଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ହେବ ।

ହଉ ତେବେ ଅଣେ କହି ବୁଢ଼ୀ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ପଡ଼ିଲେ । ସୁଚିତ୍ରା ପାନଡାଲା ଅଣି ବୁଢ଼ୀଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ପାନ ଭାଙ୍ଗୁଥିଲା । ବୁଢ଼ୀ ସୁଚିତ୍ରାର ଓଢ଼ଣୀଠା ଉପରକୁ ଟାଣି ଦେଇ କହିଲେ— ହଇଲୋ ବୋହୂ ! ଅଲୋ ମୋ ପାଖରେ କି ଲାଜ ମ । ତୋର ଶାଶୁ କିଏ ଆଉ ମୁଁ କିଏ ? ବିଚରୀ ମର ସରଗପୁରରେ ରହିଲାଣି ।

ମୁଁ ସିନା ଗଲା ଜନ୍ମରେ କି ପାପ କରିଥିଲି ଯେ ଆଜି ଏ ଅହୁଅ ନରକରେ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ମରୁଛି । ଆଜି ସେ ଥାନ୍ତା—ପୁଅ ବୋହୂଙ୍କ ସୁଖ ଦେଖି ଗୋଡ଼ ତଳେ ଲାଗୁ ନ ଥାନ୍ତା । ସୁଚରିତା ପାନ ଭାଙ୍ଗି ବୁଢ଼ୀଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା ।

ବୁଢ଼ୀ ପାନ ଖଣ୍ଡିକ ହାତ ନେଇରେ ମଳୁ ମଳୁ କହିଲେ—ହଇଲୋ ବୋହୂ ! ଏ ସୁନା ଗହଣା ସବୁ କଣ ତୋ ବାପ ଦେଇଛି ?

— ହଁ ବାପା ଦେଇଛନ୍ତି ।

— ଆଉ ଏମାନେ କଣ କରିଛନ୍ତି କି ?

— ହାର, ମୁଦି, କାନ ଝୁମ୍ପକା ଓ ଆର୍ମଲେଟ୍ ।

— କାହିଁ, ପିନ୍ଧି ନାହୁଁତ ?

— ସେ ସବୁ ବାକ୍ସରେ ଅଛି ।

— ମିଛ କହୁଛୁ ବୋହୂ ।

— ତୁମ ଆଗରେ ମିଛ କହି କଣ ଲାଭ ହେବ ? ତୁମେ କଣ ଦେବ ନା ନେବ ।

— ମୁଁ ଜାଣେ ଲୋ, ସବୁ ଜାଣେ । ଉଡ଼ି ଗଲା ଚଢ଼େଇର ଡେଣା ଗଣି ଜାଣେ । ଏମାନେ ଯାହା ଗହଣା କରିଥିବେ, ସେ ସବୁ ମୋତେ ଆଗରୁ ଜଣା । ମୁଁ ଯାଉଛି ଖୁଡ଼ି । ତେଣେ ଭାତ ହାଣ୍ଡିଟା ଲାଗି ଯିବଣି । ସୁଚରିତା ଉଠି ହାଣ୍ଡିଶାଳକୁ ଚାଲିଗଲା ।

ବୁଢ଼ୀ ସେଠାରୁ ଉଠି ଧୀରେ ଧୀରେ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସି କହିଲେ—ତୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରତିମାଟିଏ ମିଳିଛି ଲୋ ବୋହୂ । ବଡ଼ ବଡ଼ମାନେ କହିଛନ୍ତି, "ଗୋ କନ୍ୟା ସୁନା ଭାଗ୍ୟରେ ଥିଲେ ମିଳେ ।"

— ସବୁ ମଦନମୋହନଙ୍କର ଦୟା ।

— ହଉ ଥାଅ, ମୁଁ ଯାଏଁ ।

ହଉ, ଯାଅ । ପାନ ଖାଇଲ ତ ?

କୁଳଅମା ବୁଢ଼ୀ ମୁହଁଟାକୁ ଅମ୍ବିଲା ଅମ୍ବ ଖାଇଲା ପରି କରି ପଦାକୁ ବାହାରି ଆସିଲେ ।

ଖୁଡ଼ି ! ଖୁଡ଼ି ! ମୀନା ଡାକିଲା—ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ।

ସୁଚରିତା ହାଣ୍ଡିଶାଳରୁ ଦି' ଖୋଜରେ ଯାଇଁ କହିଲା—କ'ଣ ମିନା ?

— ବୋଉ ସରବତ ମାଗୁଛି ।

ଅଣୁଛି କହି ସୁଚରିତା ସରବତ ନେଇ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ ପିଇବାକୁ ଦେଲା ।

ସୁମିତ୍ରା ସରବତ ପିଇସାରି କହିଲେ—ସରଜୁ ବିଲରୁ ଆସିଲେଣି ସୁଚି ?

ନାଁ —ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି ଉତ୍ତର ଦେଲା ସୁଚରିତା ।

ଯିବୁଟି— ମୀନା ଖୁଡ଼ୀ ସାଙ୍ଗରେ ମିଶି ରନ୍ଧାବଢ଼ା ସାରି ଦେବୁ ।

— ରନ୍ଧାବଢ଼ା ସରିଲାଣି । ଚାଲ ମୀନା ଖାଇବ ଚାଲ । ମନା କୁଆଡ଼େ ଗଲେ ।

ଭାଇନା, ଆଜି ମୁଁ ତ ଏଇଲାଟେ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ସ୍କୁଲରୁ ଆସିଲି । ସୁଚରିତା ପଲଙ୍କ ବାଡ଼ଧରି ଠିଆ ହୋଇ କହିଲା—ଆଜି କଣ ଦେହ ଭଲ ଲାଗୁଛି ବଡ଼ବୋହୂ ।

— ହଁ ଲୋ ବାୟାଣୀ । ଭଲ ଲାଗୁଛି । ସର୍ଦ୍ଦି ଜ୍ୱର । ଛାଡ଼ିଯିବ ଯେ । ତୁ ଏମିତି ବିକଳ ହେଉଛୁ କିଆଁ ? ଯା ସରଜୁ ଆଉ ପିଲାଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେ ।

ମନା, ମୀନା ଓ ସୁଚରିତା ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଆଡ଼େ ଆସିଲେ । ବୈନା ଦୁଆରେ ବସି ଖେଳୁଥିଲା ।

ସରଜୁ ବିଲରୁ ଆସି ଘରେ ଗୋଡ଼ ଦେଉଁ ଦେଉଁ ମୀନାକୁ ପଚାରିଲା, ବୋଉ ଦେହ ଆଜି କେମିତି ଅଛି ? ଜ୍ୱର ନାହିଁ ତ ?

— ଅଜ୍ଜ ଜର ଟିକିଏ କମିଛି ।

—ଭାଇନା ଦୋକାନରୁ ଆସିଥିଲେ ?

— ତୁମେ ଖାଇସାରି ଗଲେ, ବାପା ଆସିବେ । ନଟିଆ ହାତରେ ଔଷଧ, କାଗଜି ଲେମ୍ବୁ ଓ ମିଶ୍ରି ପଠାଇ ଥିଲେ ।

ଖୁଡ଼ୀକୁ କହ ଭାତ ବାଢ଼ୁ । ମୁଁ ଗାଧୋଇ ଆସୁଛି ।

ସୁରଭା ତେଲଗିନା, ଗାମୁଛା ନେଇ ସରଜୁଙ୍କ ପାଖରେ ରଖି ଆସିଲା । ହାଣ୍ଡିଶାଳକୁ ଯାଇ ଭାତ ବାଢ଼ୁ ବାଢ଼ୁ ସରଜୁ ଗାଧୋଇ ଫେରିଲା ।

ମନା ଅଲଗା ଖାଇ ବସିଲା । ସରଜୁ ମୀନା ଓ ଟୁନା ଗୋଟିଏ ଥାଳରେ ଖାଇ ବସିଲେ ।

ସରଜୁର ବଭାଘର ପରେ ବରଜୁ ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଡାଲି, ଚାଉଳ, ତେଲ ଓ ଲୁଣ ପ୍ରଭୃତିର ଦୋକାନ ଖୋଲିଲେ । କିନ୍ତୁ ସରଜୁ ଦୋକାନରେ ବସିବାକୁ ରାଜି ହେଲା ନାହିଁ ।

ବରଜୁ ନାନାପ୍ରକାର ଭାବେ ବୁଝାଇ କହିଲେ—ତୁ ପିଲା ଲୋକ । ବିଲବାଡ଼ି ପାଣି କାଦୁଅ କାମକୁ ପାରିବୁ ନାହିଁ । ଦୋକାନରେ ବସ ।

ଭାଇନାଙ୍କ କଥାରେ ସରଜୁ ଉତ୍ତର ଦେଲା—ମୁଁ ବିଲବାଡ଼ି ଧନ୍ଦା କରିବି । ଆପଣ ଗୋଟିଏ ଚାକର ରଖି ଦୋକାନ ଚଳାନ୍ତୁ । ବରଜୁ ସେହି ଦିନଠାରୁ ଦୋକାନ ଚଳାଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ଦୁଇଟି ଚାକର ଦୋକାନରେ ବିକି କରନ୍ତି । ବରଜୁ ଗଦିରେ ବସି ହିସାବପତ୍ର ଦେଖନ୍ତି ।

ବରଜୁଙ୍କ ଦୋକାନ । ଦୁଇଟି ଛୋଟ ଛୋଟ ଚାଳଘର । ଗୋଟିଏ ଘରେ ମାଲପତ୍ର ଜମା ରହେ । ଅନ୍ୟ ଘରଟିରେ ବିକିବଟା ହୁଏ । ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଜଣ ବସିବା ଭଳି ଖଣ୍ଡେ ବେଞ୍ଚ ପଡ଼ିଛି । ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଡ଼ି ଗଲେ କାହ୍ନୁ ମିଶ୍ର,

ଭଣ୍ଡାରୀ ସାଇର ବନା ବାରିକ, ତେଲି ସାଇର ରତନା ସାହୁ ଓ ପରିଡ଼ା ସାଇର ଭଜମନ ପରିଡ଼ା ଆସି ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ବସନ୍ତି । ଏମାନେ ହେଲେ ବିରଜୁଙ୍କର ସମବୟସ୍କ ଲୋକ । ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା 'ସମାଜ' ପ୍ରତିଦିନ ଖଣ୍ଡେ ଆସେ । କାହ୍ନୁ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ପଢ଼ନ୍ତି, ଆଉ ଏମାନେ ସବୁ ଶୁଣନ୍ତି । ଗାଁ ଗଣ୍ଡା ଦେଶ ବିଦେଶର ଖବର ଶୁଣି ରାତି ପହରରେ ଛ ଘଡ଼ି ବେଳକୁ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ ହେଲେ ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ଯାଆନ୍ତି ।

ଦିନେ ରାତି ପହରକରୁ ଟିକିଏ ବେଶୀ ହୋଇ ଯାଇଛି । ପହରିକଆ ବାଲୁଆ ବୋବେଇ ସାରିଲେଣି । ଦୋକାନରୁ ଭିଡ଼ କମି ଯାଇଛି । ବିରଜୁ, କାହ୍ନୁ ମିଶ୍ର ଓ ଭଜମନ ପ୍ରଭୃତି ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଛନ୍ତି । କେତେ ଆଡ଼ୁ କେତେ କଥା ପଡ଼ିଛି । କଥାବାର୍ତ୍ତା ମଝିରେ ଭଜମନ କହିଲା—"କଣ କରିବି ବିରଜୁ ଭାଇନା । ମହନା ଓ ତା' ସ୍ତ୍ରୀ ଲାଗି ଆମ ଘରେ ସବୁବେଳେ ଅଶାନ୍ତି । କଳି ଝଗଡ଼ା ତ ରୋଜ ଲାଗି ରହିଛି । ମହନା ଆଉ ତା ସ୍ତ୍ରୀ ଭିନେ ହେବାପାଇଁ ଏକା ଜିଦ୍ । ଏଠି ମୋତେ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତି ଲାଗୁଛି । କିନ୍ତୁ ଘରକୁ ଗଲେ ଅଶାନ୍ତିରେ ମଣିଷ ଜଳି ପୋଡ଼ି ମରି ଯାଉଛି ।"

—ହଁ, ତା ତ ସତ । ଅଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ହେବାଠୁଁ, ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟରେ ଭିକାରୀ ହେବା କୋଟିଗୁଣେ ଭଲ । ତୁ କଣ କହୁଛୁ ଭଜମନ ? କଣ ଭିନେ ହେଲେ ଶାନ୍ତି ପାଇବୁ ?

—ମୋତେ ତ କିଛି ବୁଦ୍ଧି ଦିଶୁ ନାହିଁ । କଣ କରିବି ? କେମିତି କଣ ଉପାୟ କଲେ ଆମ ଘରେ ଶାନ୍ତି ଆସିବ । ତୁମେ ତ ଜାଣ ଏଇ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ କଥା । ମଦନ ମହାପାତ୍ରର ଜାହାଣ ହାତ 'ଗାଁ ଟାଉଟର ଗଣି ମାମୁଁ ଆଉ ନର ମଉସାଙ୍କୁ ।

ସେ ଯେଉଁଠି ପଶିବେ ସେ ଘର ଭାଙ୍ଗି ଛାଡ଼ିବେ । ଅତେବ ସୀକାଠା ହେ—ଯାହାକୁ ମୁଁ ଏତେ ବିଶ୍ୱାସ କରେ, ସେ ପୁଣି ହୋଇଛି ନାଟର ଗୁରୁ ।

— ତୁ କଣ ଜାଣି ନାହୁଁ କି ଭଜନା ! ଅରେ କପଟୀ ମିତ୍ରଠାରୁ ନିଷ୍କପଟୀ ଶତ୍ରୁ ଭଲ ବୋଲି । ସେପରି ଲୋକଙ୍କୁ ତୁ କାହିଁକି ପାଖରେ ପୂରାଉଛୁ । ଶୁଣ, ମୁଁ ତତେ ଗୋଟାଏ ଉପାୟ କହୁଛି । ଗୋଟାଏ ହାତରେ କେବେ ତାଳି ବାଜେ ନାହିଁ । ତୋ ସ୍ତ୍ରୀକୁ କହ, ସେ ସବୁ କଥାରେ ଚୁପ୍ ରହୁ । ଅରେ ନଇଁପଡ଼ିଲେ ଲହଡ଼ିଏ ଯାଏ । ସାନବୋହୂ ତୋର କେତେଦିନ ଏକୁଟିଆ ପାଟି କରିବ । ନିଜ ମନକୁ ନିଜେ ସିଧା ହୋଇଯିବ ।

— ମାଇପିଜାତି କଣ ଏ ସବୁ କଥା ବୁଝିବେ । ସେମାନେ ଯଦି ଏତେ କଥା ବୁଝୁଥାଆନ୍ତେ ତେବେ ଆଜି ଗୋଟାଏ ଘରେ ଛଅଟା ଚୁଲି ହେଉଥାନ୍ତା କାହିଁକି ?

— ତେବେ ଉପାୟ ହେଉଛି, ଯେତେବେଳେ ମହମା ଭିନ୍ନ ହେବାକୁ କହିବ ତୁ କହିବୁ ତୁ ସବୁ ନେ, ମୋର କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ । ଭାଇ ଖାଇବ'ତ ଖାଉ । ଅରେ ଭଗବାନ ଯେତେବେଳେ ଜନ୍ମ ଦେଇଛନ୍ତି ସେ କ'ଣ ଅନ୍ନ ଦେବେ ନାହିଁ । ଏ କଥା କରି ପାରିବୁ ?

— କହିବାଠାରୁ କରିବାଟା ଯେ ସହଜ ନୁହେଁ ବରଜୁ ଭାଇନା ! ଦେଖିବି—ଚେଷ୍ଟା କରେଁ ।

ବନା ବାରିକ କହିଲା, "ମୁନି ମାଇଲେ ଯିବ ସରି, ଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କପାଁ କଳି ।" ତା ଭାଗଟା ତାକୁ ଦେଇ ଦେଲେ ସବୁ କଳି ଝଗଡ଼ା ତୁଟିଯିବ ।

ପାଚିଲା ଗାମୁଛାଟାକୁ ବାଁ କାନ୍ଧରୁ ଆଣି ଡାହାଣ କାନ୍ଧରେ ପକାଉ ପକାଉ ରତନା ସାହୁ କହିଲେ—ତୁମେ ତ ଭଲକଥା କହୁଛ

ଜଳେଇ । ଅହେ ମହାତ୍ମା ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ନେଇ ସୁଖରେ ଭଲ୍ଲଭ । ଭଗାଣ୍ଡି ଭାଇ ଗୁହିଁଥିବ ଆକାଶକୁ । ଏ କି କଥା ହେ । ଭାଇର ଭାଗ । ତା ଭାଗଟା ତାକୁ ଦେଇ ଦେଲେ ନେଣ୍ଟରା ଚମେଣ୍ଟି ଥିବ ।

ବରଜୁ ଟିକଏ ଉଡ଼ା ଗଳାରେ ଲାଗିଲା ପରି ହୋଇ କହିଲେ, ଆରେ ମୂର୍ଖ ! ଭାଇଠାରୁ ଯଦି ଭାଇ ଭିନେ ହେଲା ତେବେ ସେ ଆଉ କାହା ସାଙ୍ଗରେ ଚଳିବ । ଭାଇଠାରୁ ମିଳା ଘୁଥିବାରେ କେହି ନାହିଁ । ଆମେ ଗୋଟାଏ ଘରେ ଯଦି ଦି ଜଣଟା ଭାଇ ଏକାଠି ଚଳି ନ ପାରିବା ତେବେ ଏ ଗାଁ ଦେଶ ସବୁ କେମିତି ଏକମନ ହୋଇ ଚଳିବେ ରେ ।

ହଁ ହଁ ବରଜୁ ଯାହା କହୁଛୁ ସତ ରେ ଭଜମା ! ଆମର ଦେଶର ପିତା ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଛନ୍ତି—ପ୍ରଥମେ ନିଜକୁ ସୁଧାର, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ନିଜର ପରିବାର ଓ ତୃତୀୟରେ ଅନ୍ୟକୁ ସୁଧାରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକର । ନିଜ ଘର ଠିକ୍ ଥିଲେ ସିନା ପରକୁ କହିବ ! ଆମ ବାପ ଅଜାଙ୍କ ଅମଳରେ ସେମାନେ କେମିତି ସାତ ଆଠ ପୁରୁଷ ଧରି ଏକା ଅନ୍ନରେ ଚଳି ଆସୁଥିଲେ । କେଡ଼େ ସୁଖ ଶାନ୍ତିରେ ଥିଲେ ସେମାନେ । ଆମେ ଆଜି ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥ ଲାଗି ଘରକୁ ଛାରଖାର କରି ଦେଉଛେଁ—କାହ୍ନୁ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଆଖିରୁ ଚଷମା କାଢ଼ି ଗାମୁଛା କାନିରେ ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲେ ।

ବନା ବାରିକ କହିଲା, ଠିକ୍ କଥା କହୁଛନ୍ତି ମାଷ୍ଟ୍ରେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ କୁଟୁମ୍ବ ଭାଇ ଭାଇ ଏକାଠି ରହିଲେ ଘରର ଉନ୍ନତି ହେବ । ଏକାଠି ରହି ପାରୁଛୁଁ କେଉଁଠି ?

ଚଷମାଟା ଆଖିରେ ଲଗାଇ ଲଗାଇ କାହ୍ନୁ ମାଷ୍ଟ୍ରେ କହିଲେ, "ରହି ପାରିବ—ସମସ୍ତେ ଯଦି ଭାବିବ ଆମର ଘର ବୋଲି ।। ସ୍ୱାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେବେ ଯାଇ ଆମର ଯୁଆର ଏକାଇ ହସି ଉଠିବ । ଯୁଆଡ଼େ ତ ଆମର ଗ୍ରାମର

ମନ୍ତ୍ରୀ ପଣ୍ଡିତ ନେହୁରୁ କେତେ ବଡ଼ ଧନୀ ଲୋକ । ସେ ସବୁ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଛାଡ଼ି ଦେଶ ପାଇଁ ଭିକାରୀ ସାଜିଛନ୍ତି । ରତନା କହିଲା—ଛାଡ଼ ସେ ସବୁକଥା ମାଷ୍ଟ୍ରେ । ନଜର ଦୋଷ ନାହିଁ, ଶାଳ ଭାଇର ଦୋଷ । କାହିଁ ଆମେ ତ ତନିଟା ଭାଇ । ଆମର ଘରେ ଦିନେ ତ ପାଟି ଶୁଣି ନାହିଁ । "ଗୁଲ ନ ଜାଣି ବାଟର ଦୋଷ ।" ଭଜମା ଭାଇ ଆଜ ତା ବୋହୂ ଗୋଟିକ ଯାକ ତୁଳସୀ ପତ୍ର । ଭଜମା ରାଗି ଯାଇ କହିଲା—ଅରେ ରତନା, ଏତେ ଗରବ କର କଥା କହ ନାହିଁ ।

ଦେଖୁଛନା ବରଜୁ ନନା—ଆମ ସାଇର ସତିଆକୁ । କଷ୍ଟକରେ ଛଅର ହେବା ଦୋକାନ କରି ଆଜି ବଡ଼ ଲୋକ । ତାର ମୋର କେତେ ଭାବ ଥିଲା । ଦିନେ କେବେ ଭଲରେ ମନ୍ଦରେ କହେ ନାହିଁ ବନା ଭାଇ ଏ ଜନପଥା ନେ ବୋଲି— ବନା ବାଣିକ ଗାମୁଛା କାନରେ ମୁହଁ ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲା । ବରଜୁ ହସି ହସି କହିଲେ—ବାପୁଜୀ କହିଛନ୍ତି ଅନ୍ୟଠାରୁ ଯେପରି ବ୍ୟବହାର ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାକର, ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ସେହିପରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଶିଖ । ସେ ବଡ଼ଲୋକ ହେଲା ବୋଲି ତୋତେ ସବୁ ଅଜାଡ଼ି ଦେବ । ତୁ ତୋ ଶକ୍ତି ମୁତାବକ ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ ନ କରିଲେ କି ହେବ ରେ ।

ଭଜମା କହିଲା, ଗୁଲ ମାଷ୍ଟ୍ରେ, ରାତି ବହୁତ ହେଲାଣି । ରୁହ, ମୁଁ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରେ କହି ଗ୍ରାହକଙ୍କୁ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ବରଜୁ କହିଲେ ।

ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରି ସମସ୍ତେ ଏକାସାଙ୍ଗେ ଆସି ଯେ ଯାହା ଘରକୁ ଗଲେ ।

ଗଣିରଥ ଗାଁ ଭିତରେ ଜଣେ ପୁରୁଣା ଲୋକ । ବୟସ ଅନ୍ଦାଜ ସତୁରିର ପାଖାପାଖି । ସଂସାର ଭିତରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ଗୋଟିଏ

ବିଧବା ଝିଅ । ସଂପତ୍ତି ଭିତରେ ଊହ ଖଣ୍ଡିକ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ରଥେ ବଡ଼ ଗୁଲକ ଲୋକ । ଧାଉଧରଗିସ୍ତି କରି ତାଙ୍କର ଗୁଜୁରାଣ ମେଣ୍ଟାଇ ନିଅନ୍ତି । ଭାଇ ଭାଇ ଭିତରେ ଝଗଡ଼ା ଲଗାଇ ଦେଇ ମଝିରେ ଭଲେଇ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଯା ପକ୍ଷରୁ କିଛି ଓ ତା ପକ୍ଷରୁ କିଛି ଆଣି ବେଶ୍ ହାତ ଚକ୍‌କଣ କରନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କାମ ତାଙ୍କର ହେଲା ପୁଅ ଝିଅ ବିଭାଘରରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥି ହେବା । ଗାଁର ମୁଖିଆ ମଦନ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଡାହାଣ ହାତ ସେ । ଜହ୍ନମାମୁଁଙ୍କୁ ଜଗତର ଲୋକେ ମାମୁଁ ଡାକିଲା ପରି ତାଙ୍କଠାରୁ ଯେତେକ ଲୋକ ବୟସରେ ସାନ ସମସ୍ତେ ଗଣି ରଥଙ୍କୁ ମାମୁଁ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ନରପଣ୍ଡା ବି ଏମିତିକା ଜଣେ ଲୋକ । କାହାରି ଶିରି ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଯାଏ ନାହିଁ । ତିନିଟା ପୁଅ ସମସ୍ତେ କଲିକତାରେ ବେପାରି ରୋଜଗାର କରନ୍ତି । ପଣ୍ଡାଏ ବହୁତ ଗଞ୍ଜେଇ ଖାଉଥିବାରୁ ପୁଅମାନେ ଗୋଟାଏ ପଇସା ବାପକୁ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ନରପଣ୍ଡା ଗଣିରଥ ସାଙ୍ଗରେ ମିଶି ଧାଉଧରଗିସ୍ତି କରି ତାଙ୍କର ନିଶା ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି ।

—କିରେ ପିଲାଏ କଣ କରୁଛ କି ? କହି ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାକୁ ଉଠି ଆସିଲେ ଗଣିରଥେ ଆଉ ତାଙ୍କ ପଛରେ ନର ପଣ୍ଡା ।

"ଆସ ମାମୁଁ, ବସ—ବସ" —ବେଞ୍ଚରୁ ଉଠି ଠିଆ ହୋଇ କହିଲେ ବିରଜୁ ଓ କାହ୍ନୁ ମିଶ୍ରେ ।

ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ଗୋଟାଏ କଥା ଥିଲା ।
"ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ! କୁହନ୍ତୁ ନା ।" ବିରଜୁ କହିଲେ ।
ଟିକିଏ ଗୁପ୍ତ କଥା । ସଭା ମଧ୍ୟରେ ବହୁଜ୍ଞାନ ।
ଆମେ ଯାଉଛୁ ବିରଜୁ ଭାଇନା । ମୁଁ ଯାଏଁ ରେ ବିରଜୁ ।
କାହ୍ନୁ ମିଶ୍ରେ, ଭଜନା, ରତନା ପ୍ରଭୃତି ଗୁଲି ଆସିଲେ ।

ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ବସି ଚୂନପନ୍ନ ମଳୁ ମଳୁ କରି ପଣ୍ଡା କହିଲେ, କଣ ପରା ବରଜୁକୁ କହିବ କୁହ ତେଭର କାହିଁକି ? ମୋତେ ଛଳବ ଦେଖାଇଲଣି ।

କଥା କ'ଣ କି—କାଲି ମୁଁ କଟକ ଯାଇଥିଲି । ରାଜୁ ବସାବାଟେ ଫେରି ଆସିଲି । ଯା ଦେଖିଲି ସେଥିରେ ମୋ ଆଖି ଖୋସି ହୋଇଗଲାରେ ବରଜୁ ।

ଭୟ ବିହ୍ୱଳିତ କଣ୍ଠରେ ପଚାରିଲେ ବରଜୁ, "କଅଣ ଦେଖିଲ—ମାମୁଁ । ରାଜୁ ଭଲ ଅଛି ତ ?"

— ହଁ ରେ ଭଲ ଅଛି । ଖୁବ୍ ଭଲରେ ଅଛି; କିନ୍ତୁ କଣ ହେବ ଗୋଟାଏ ଖିରସ୍ତାନୀ ଟୋକୀ ସାଙ୍ଗରେ ବସି ଗାଉଣା ବାଜଣା ଚାଲିଛି । ଏଇଟା କଣ ଦାଣ୍ଡକୁ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି । ଯେତେହେଲେ ଆମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଉ ସେ ଖିରସ୍ତାନୀ । ଯାହାକୁ ଛୁଇଁବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହଁ ସେ ବସିବ ପାଖରେ, ଖାଇବ ସାଙ୍ଗରେ । କି ଅନ୍ୟାୟ ଅନାଚାର ! ପୁଣି ଯୁବତୀ ଝିଅ । ଆରେ ନିଆଁ ପାଖରେ ଘିଅ, ଲୁହା ପାଖରେ ଚୁମ୍ବକ ।

ବରଜୁ ଏ ସବୁ ଶୁଣି କାଠ ପାଲଟି ଯାଇଥିଲେ ।

ନରପଣ୍ଡା ଟିପେ ଚୂନପନ ଗଣିରଥଙ୍କ ହାତକୁ ଦେଇ କହିଲେ, ଆଜି କାଲିକା ଟୋକା କଣ ମଣିଷ ମାନୁଛନ୍ତି । ଆହେ ଯେଉଁ ଭାଇ ପେଟ ପାଟି ମାରି ଓକିଲାତି ପଢ଼ାଇ ମଣିଷ କଲା, ତାକୁ ନ ପଚାରି ନ ବିଚାରି ରାଜୁଆ ଖିରସ୍ତାନୀ ଟୋକୀ ସାଥିରେ ବାହା ହୋଇଛି । ମୁଁ ବି ଏ କଥା କେଉଁ ଦିନୁ ଶୁଣିଲଣି । କହିଲେ ହେବ ଆମର ଦୋଷ ।

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ବରଜୁ କହିଲେ, "ତୁମେ ଭୁଲ୍ ଦେଖିଛ ମାମୁଁ, ରାଜୁ ଆମର ସେପରି ପିଲା ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ରାଜୁକୁ ମୁଁ ପିଲାଟି ଦିନରୁ କୋଳରେ କାଖରେ ମଣିଷ କରିଛି, ଯାହାର

ପ୍ରତି ରକ୍ତବିନ୍ଦୁ ମୋ ରକ୍ତ ସହିତ ଜଡ଼ିତ ସେ କଦାପି ଏପରି ଛୋଟାଇପାରେ ନାହିଁ । ଭାତ ହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟିଏ ଭାତ ଚିପିଲେ ହାଣ୍ଡିକି ଭାତ ହେଲଣି କି ନାହିଁ ଜଣାପଡ଼େ । ତୁମେ ମିଛ କହୁଛ ମାମୁଁ । ଅନ୍ୟ କାହାକୁ ଦେଖିଥିବ ।” ଯଦି ବା ଦେଖିଥାଅ ସେଥିରେ ଏପରି କି ଦୋଷ ଅଛି ? ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ସହିତ ଶିକ୍ଷିତା ଝିଅ ବସା ଉଠା କଲେ କି ଖାଲି ଖରାପ ହୋଇଯିବେ ।

ତୁ କଣ ଆଉ ସତ ଯିବୁ ବରଜୁ ! କିନ୍ତୁ ଭାବି ଦେଖ, ଘର ନାଆଁ ବୋଲି ଅଣ୍ଟିରେ ପୁରି ନାହିଁ । ବେଳ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ରାଜୁର ବାହାଘର କରିଦେ—

ନରପଣ୍ଡା ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି ଏତିକି କହିଲେ ।

— ଖାଣ୍ଟି ମିଛ କଥା, ମୁଁ କଦାପି ବିଶ୍ୱାସ କରିବି ନାହିଁ । ରାଜୁ ଆମର କେବେ ଏପରି ହେବ ନାହିଁ ।

— ହଉ ବାପ, ସତ କି ମିଛ ପଛେ ଜାଣିବୁ । ସେତେବେଳକୁ ନେଡ଼ି ଗୁଡ଼ କହୁଣିକୁ ବୋହି ଯାଇଥିବ । ନେଡ଼ିରେ ଥିବ ନା ଚାଟିବୁ । ଚାଲ ନର—ଆରେ ଭଲ କହିଲେ ମନ୍ଦ । କଳିକାଳ—ଯାହାର ଭଲ କରିବାକୁ ଯିବ ସେ ଓଲଟା ବୁଝିବ ।

ଆସ ଗଣିମାମୁଁ—ଆହେ ମୁଁ ପରା ତୁମକୁ କହୁଥିଲି ଆମର ଏଥିରେ ଯାଏ ଆସେ କେତେ ? ଆମେ ତ ବୁଢ଼ା ହେଲେ, ଆମର ସଂସାର ସରି ଆସିଲା । ସେମାନଙ୍କର ଭଲ ପାଇଁ ଆମର କହିବା କଥା । ଆସ ହେ ଚମ୍ପୁ କୁଟି ଲାଭ କଣ ? ଧାନ କୁଟିଲେ ସିନା ଚାଉଳ ବାହାରିବ ।

ଚାଲେ ଚାଲେ କହି ଗଣିରଥ ପିଣ୍ଡାରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ । ନରପଣ୍ଡା ଆଗରୁ ଯାଇଁ ଦାଣ୍ଡରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ଦୁହେଁ ମିଳି ନାଇକିନି ଆଡ଼େ ଚୁନାପକ ମଳା ମଳା ଗଲେ ।

ବଣିକ୍‌ଙ୍କ ମନ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସେ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରି ଘରକୁ ଆସିଲେ । ଖାଇ ପିଇ ଶୋଇବାକୁ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଆଖିକୁ ଯମା ନିଦ ଆସିଲା ନାହିଁ । ରାଜୁ କଥା କେବଳ ଭାବିବାରେ ଲାଗିଲେ । ରାଜୁର ଏକାଜିଦ୍ ସେ ଏହାଲାଗେ ବିଭା କରିବ ନାହିଁ । ଯେତେଧନ ଯାଏ ଗାଁରେ କୋଠା ତୋଳା ନ ସରିଛି । ସେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ । କୌଣସି ଶିକ୍ଷିତା ଯୁବତୀ ସହିତ ମିଳା ମିଶା କରି ପାରୁଥିବ । ଆଜିକାଲି ତ ନାରୀମାନେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସହିତ କାନ୍ଧକୁ କାନ୍ଧ ମିଳାଇ ଦେଶର ବଡ଼ ବଡ଼ କାମରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସହରର ଶିକ୍ଷିତା ଝିଅ ଯଦି କୌଣସି ଶିକ୍ଷିତ ପୁଅ ସହିତ କଥା ଭାଷା ହେଲା ସେଇଟା କି ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଦୋଷ, ଏତେବଡ଼ ପାପ ! ଗାଁ ଗହଳରେ, କବାଟ କଣରେ କେତେ ଯେ ଭ୍ରୂଣହତ୍ୟା ହେଉଛି ତାର ହିସାବ କିଏ ରଖୁଛି । ମଫସଲର ଝିଅ ବୋହୂ ତ ପୁରୁଷର ଛାଇ ପଡ଼ିଲେ କବାଟ କଣରେ ପଶୁଛି । ନାଁ ନାଁ ଯେ ଯେପରି ହେବାର କଥା ସେ ସେପରି ହେବ । ତେବେ ସହର ଓ ମଫସଲର ଝିଅ ପୁଅଙ୍କ ଦୋଷ ଦେଇ କିଛି ଫଳ ନାହିଁ ।

ରାଜୁ ଅବିବାହିତ ଯୁବକ, ସମୟର ତାଡ଼ନାରେ ଗୋଡ଼ ଖସି ଯାଇପାରେ । ନାଁ ନାଁ ତାର ଗୋଡ଼ କଦାପି ଖସିବ ନାହିଁ । ସେ ନିଷ୍କଳଙ୍କ—ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ଏକାରକ୍ତ—ଦୁଇଟି ମଣିଷ । ତାରରକ୍ତ ଯେ ମୋର ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ ପ୍ରବାହିତ ତାର ଅବମାନନା, ଅପବାଦ ମୁଁ ଶୁଣିବି—କଦାପି ନୁହେଁ, ସବୁ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଏଇ ଠାକୁରଙ୍କ ଦଳଙ୍କ ଶଠତା । ଏଇମାନଙ୍କର ଚକ୍ରାନ୍ତ । ମୋତେ ପାଗଳ କରିବାକୁ ବସିଛନ୍ତି । ଏଇମାନଙ୍କର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରରେ ଗାଁ ଗଣ୍ଡା ଧ୍ୱଂସ-ମୁଖିକୁ ଯାଉଛି । ଏଇମାନଙ୍କ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରକୁ ପଣ୍ଡ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଇମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ ହେବ । ଅନ୍ୟ ନାମରେ ଲୁଷ୍ଠା

ଘଟନା କରିବା ଯେପରି ତାଙ୍କର ଗୋଟାଏ ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ ପେଷା ହୋଇଛି । 'ଯେ ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼େ ଯେତେ ଦୂର, ସେ ଜାଣେ ତାହାର ବାହୁର ।' ଯେ ଯାହା କହୁ ପଛେ ମୋର ଭାଇକୁ ମୁଁ କଦାପି ଦୋଷ ଦେଇ ନ ପାରେ । 'ଯାହା ନ ଦେଖିବ ଦୁଇ ନୟନେ, ପରତେ ନ ଯିବ ଗୁରୁ ବଚନେ ।' ଏମିତି କେତେ କଣ ଭାବୁ ଭାବୁ ବରଜୁଙ୍କ ଆଖିକୁ ପାହାନ୍ତା ପହରକୁ ନିଦ ଆସିଗଲା ।

ବୈଶାଖ ମାସ । ଉଦୁ ଉଦିଆ ଦି' ପହର । ଝାଞ୍ଜି ପବନ ପିଟୁଛି । ଦାଣ୍ଡରେ ବାଲି ତାତି ନିଆଁ । ସେଇ ତାତିଲା ବାଲିରେ ଲମ୍ବ ହୋଇ ଗଳବସ୍ତ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ଶଙ୍କରା ସ୍ୱାଇଁ ।

ମଦନ ମହାପାତ୍ର ଖଟଣ୍ଟେ ମଶିଣା ପକାଇ ତାଙ୍କ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ । ଗଣିରଥ ନରପଣ୍ଡା ଓ ଦୁଇଜଣ ଖାତକ ଯେଉଁମାନେ ଧାନ ଟଙ୍କା କରଜ ନିଅନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥିଲେ ।

"କଣ କହୁଛୁ ଶଙ୍କର । ଟଙ୍କା ଦେବୁ ନାଁ କଚେରୀରେ ନାଲିସ କରି ଘର ବାଡ଼ି ନିଲାମ ଉଠାଇବି ।" ମଦନ ମହାପାତ୍ର ଲାଲ ଲାଲ ଆଖି କରି ଚଢ଼ା ଗଳାରେ ଶଙ୍କରା ସ୍ୱାଇଁକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପଚାରିଲେ ।

—ମୁଣ୍ଡ ଉଠାଇ ଶଙ୍କରା କହିଲା—ଆପଣ ମା, ବାପ । ମାରିଲେ ମାରିବେ ରଖିଲେ ରଖିବେ । ଆଉ ଟଙ୍କା କେଉଁଠୁ ପାଇବି ଯେ ଦେବି । ଚାଳିଶ ଟଙ୍କାକୁ ତ ଚାରିଶହ ହେଲାଣି ଆଜ୍ଞା ।

ଦେଖୁଛ ହେ । ବଦମାସ୍ ଚଷାଟୋକାର ଦମାକ୍ । ଏତେ ଟଙ୍କା ତାର ଥିଲା ଯେ ସେ ମୋତେ ଚାଳିଶକୁ ଚାରିଶହ ଦେଲା—ଗଣିରଥ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲେ ମହାପାତ୍ରେ ।

ଗଣିରଥ ବଟୁଆରୁ ପାନ ଭାଙ୍ଗୁ ଭାଙ୍ଗୁ କହିଲେ, ଆଜ୍ଞା କାଲି ତ

ଛୋଟ ଲୋକଙ୍କର ମୁହଁ ବଢ଼ି ଯାଉଛି । କୁକୁରକୁ ମୁହଁ ଦେଲେ ଉପରକୁ । ନବପଣ୍ଡା ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ, ସବୁ କରୁଛି ବରଜୁ ମିଶ୍ର । ତାର ଯୋଗୁଁ ଏମାନେ ଆଜ ବଡ଼ସାନ ମାନୁ ନାହାନ୍ତି । ଗୋଡ଼ ତଳର ଲୋକ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଚଢ଼ି ବସୁଛନ୍ତି ।

— "କିରେ ଶଙ୍କର୍ କଣ କହୁଛୁ ? କଣ ଟଙ୍କା ଦବୁ ନା ନାହିଁ ?"

—"ଆଉ କଣ ଅଛି ମହାପ୍ରଭୁ ! ଗହଣା ଗଣ୍ଠି, କଂସା ବାସନ ସବୁ ତ ବନ୍ଧା ଭାଗି ଟଙ୍କା ସୁଝିଲି । ଖାଲି ପଡ଼ିଛି ଭିହଗଣ୍ଡିକ । ସେତକ ଯଦି ଆପଣ ନେବେ ମୋ ଛୁଆ ପିଲା ଦରିଆରେ ଭାସିଯିବେ ।

— "ଦେଖୁଛ ଏ ବଦ୍‌ମାସର କଥା । ଯେଉଁ ବାପ ଶିକ୍ଷାରେ ପଢ଼ୁଛୁ ତା ଠାରୁ ଆଣି ଟଙ୍କା ଦେ । ଆରେ ମଦନ ମହାପାତ୍ର ଏ ଗାଁ ରେ ଥିବା ଯାଏ ଦେଖିବ ତୁମେ ସବୁ କୁଆଡ଼େ ଯିବ । ଆରେ ଏତେବେଳେ କିଏ ଆସି ତୋ ପିଠିରେ ପଡ଼ୁନାହିଁ ।"

ଖାତକ ଭିତରୁ ହରି ମୁଦୁଲି କହି ଉଠିଲେ, ହଜୁର ସବୁ ଦିନେ ସବୁ କଥା ରହେ ନାହିଁ । ଦିନ ରାତି, ଅନ୍ଧାର ଆଲୁଅ, ସୁଖ ଦୁଃଖ ଏ ଦୁନିଆଁରେ ଲାଗି ରହିଛି । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଆପଣମାନେ ଏତେଦିନ ହୀନ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ଆସୁଥିଲେ, ଛୁଇଁଲେ ଛୁଆଁ ହେବେ ବୋଲି ପଚିଶ ହାତ ଦୂରରେ ଠିଆ ହୋଇ ତା ସଙ୍ଗେ କଥା ଭାଷା କରୁଥିଲେ, ସବୁ ଦିନେ କଣ ସେମାନେ ସେମିତି ରହିଥିବେ । ଆଜି ଗାନ୍ଧିଜୀ ସେମାନଙ୍କର ଆଖି ଖୋଲି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେଇ ଦଳିତ, ଲାଞ୍ଛିତ, ଅବହେଳିତ ଜାତି ବୁଝି ପାରିଛି ସେ ଆପଣମାନଙ୍କ ପରି ଜଣେ ମଣିଷ । ଆପଣଙ୍କର ଯେପରି ଏ ପୃଥିବୀରେ ଦାବୀ ଅଛି ତାର ବି ସେହିପରି 'ଦାବୀ ଅଛି । ସେ ମଣିଷ—ମଣିଷ ପରି ବଞ୍ଚି ରହିବାକୁ ଚାହେଁ—ବଣ ଜଙ୍ଗଲର ପଶୁ ପରି ନୁହେଁ ।

"ରଖ ତୁମର ସେକଥା ମୃଦୁଳିଏ । ଅନେକେ ସେମାନେ ହେବେ ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଜଣେ । କାହିଁ ରାମରାଜା ଆଉ କାହିଁ ରାମା ଭଣ୍ଡାରି । ଅହେ ଜାଣିଛ ତ, କୁକୁର ଲାଙ୍ଗୁଳକୁ ବାର ବରଷ ନଳା ଭିତରେ ପୁରାଇ ରଖିଲେ ବି ସେ ଯେଉଁ ବଙ୍କାକୁ ସେଇ ବଙ୍କା ।"

ରାଗରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ କହିଲେ ମହାପାତ୍ରେ ।

ନରିପଣ୍ଡା ଗାମୁଛାରେ ମୁଣ୍ଡରୁ ଝାଳ ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲେ, ଜାଣିଲ ମଦନ—'ଅଙ୍ଗାର ଶତ ଧୌତେନ, ମଳିନତ୍ୱ ନ ମୁଞ୍ଚତି ।' ଆରେ ବାଉରୀ କଣ୍ଡରା, ହାଡ଼ି ମୋଚି ଯଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ କରଣ ଷତ୍ରିୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହେବେ ତେବେ ତ ପୃଥିବୀ ରହିବ ନାହିଁ । ଓଲଟି ପଡ଼ିବରେ ଓଲଟି ପଡ଼ିବ ।

ଗଣିରଥେ ମୁଣ୍ଡ ହୁଙ୍ଗାର ହୁଙ୍ଗାର କହିଲେ, ତା ନୁହେଁ କଣ, ଯେ ଯାହା ସେ ତାହା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁଅ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆଉ ବାଉରୀ ପୁଅ ବାଉରୀ । ଏମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମୃଦୁଳିଙ୍କ ଅକଲ ଗୁଡୁମ । ପିଲେଇ ପାଣି । ଟଙ୍କା ମୁହଁ କରେ ବଙ୍କା । ଯାର ଟଙ୍କା ଅଛି ସେ ଏ ଯୁଗରେ ମଣିଷ । ହଜାରେ ଗୁଣ ଥିଲେ ବି ଟଙ୍କା ନାହିଁ ତ ସେ ଅମଣିଷ ତାକୁ ଚିହ୍ନୁ ନା କିଏ । ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କୁ ଉତ୍ତର ନାହିଁ କି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ନିଶୁଣୀ ନାହିଁ ।

ସେ ଠିଆହୋଇ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ, ତଳ ତୁଣ୍ଡରେ ଛେଳି କୁକୁର । ଆପଣମାନେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି ସବୁ ସତ ହୋଇପାରେ ଆଜ୍ଞା ।

—ମୁଁ ଯାଉଛି ଆଜ୍ଞା କହି ମୃଦୁଳିଏ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେଠାରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ । ତାଙ୍କ ପଛେ ବିଶୁ ଗୋଛପୃତ ଦଣ୍ଡବତ କରି ଚାଲିଗଲେ ।

ମହାପାତ୍ରେ ମଣିଣୀରେ ହାତ ବାଡ଼େଇ କହି ଉଠିଲେ, ଅବେ ଶଙ୍କା ଭଉ । ଆଜି କୁଣ୍ଡେ ଚାଲି ଯେପରି ହେଉ ଭୁଲିଲେ

ଟଙ୍କା ଦେଇ ତୋର କାଗଜ ନେଇ ଯାଅ । ନ ହେଲେ ପଛରେ ହାତ ନେଉଥିବେ ଲୁହ ପୋଛୁଥିବୁ । କେଉଁ ବାପ ତୋ ପିଠିରେ ପଡ଼ିବେ ନାହିଁରେ । ଦେଖିଲୁ ନାଇ ! ଭାଗବତରେ କହୁଛି ପରା "ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ଥାଇ, ସେ ପୁଣି କ୍ଷମା ଆଚରଇ ।"

ଗଣିରଥ ପାନ ମଲି ଖାଉ ଖାଉ କହିଲେ ।

ଶଙ୍କର ସ୍ୱାଇଁ ଭୁଇଁରୁ ଉଠି, ଗାମୁଛା କାନରେ ଦହ ମୁଣ୍ଡରୁ ଝାଳ ପୋଛି ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣାମ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ ସେଠାରୁ ଅପସରି ଗଲା ।

ମହାପାତ୍ରେ ରାଗିଲା ଗଳାରେ କହିଲେ, ଦେଖିଲତ ଛୋଟ ଲୋକଙ୍କ ମୁହଁ । ଘଣ୍ଟାଏ କାଳ ତାତଲା ବାଲିରେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଲା ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ନାରାଜ । ମୁଁ ଦେବି ବୋଲି ପଦେ କହିଲା ନାହିଁ । ତୁମେମାନେ ଆଉ କଣ କରୁଛ । ଦିନକୁ ଦିନ ବରଜୁଆର ଦମାକ ବଢ଼ି ଯାଉଛି । ଏଇ ଛୋଟ ଲୋକଙ୍କୁ ମେଳକରି ସେ ଭାବୁଛି ଏ ଗାଁଟା ଚଳାଇବ । ଆହେ ମଦନ ମହାପାତ୍ର ଏ ଗାଁରେ ଥିବା ଯାଏ ପୁଣି··· ।

ଦାନ୍ତ ଖୁଣ୍ଟାରେ ଦାନ୍ତ ଖୁଣ୍ଟୁ ଖୁଣ୍ଟୁ ନରପଣ୍ଡା କହିଲେ, ଆମ କାମରେ କି ହେଲା ଅଛି ମଦନ । ଆମର ବି ତ ରୋଜଗାର କମି ଆସୁଛି । ଆମେ ପାରୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛୁ କପଟ ଘର ଭାଙ୍ଗିବ । ଘରେ ସିନା ମୁଠାଏ ଖାଇବାକୁ ପାଇ ଆରାମରେ ରହିଲେ ବୁଦ୍ଧି ଆସିବ ପରଙ୍କ ପାଇଁ । ଗଣିରଥ ହାଇ ମାରି ଚୁଟ୍‌କି ମାରୁ ମାରୁ କହିଲେ, ମୁଁ ନରି ତ ତନି ଭାଇଙ୍କ କାନରେ ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କୁଛି । କୁଳିଆ ମା ଓ ବୁଲମା ତେଣେ ବରଜୁଆ ଓ ସରଜୁଆର ସ୍ତ୍ରୀ କାନରେ ମନ୍ତ୍ର ଫୁଙ୍କୁଛନ୍ତି । ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ନୁହେଁ ମଦନ ।

ରଖ ହେ ତୁମର ସେ ଖୋସାମତିଆ କଥା । ଦାଣ୍ଡରେ ତିନି ବଖରା କୋଠା, ଦୋକାନର ଦ ବଖରା କୋଠା ଟୋକା

ସରିଲାଣି । ଦୋକାନରେ ଧନ୍ଦା ଚୁଲୁକର । ବରଜୁଆ ଠଙ୍କା କରଜ ଲଗାଉଛୁ ଖୁବ୍ କମ୍ ସୁଧରେ । ଆଖପାଖ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ଗାଁର ଲୋକ ତା ପାଖକୁ ଆସୁଛନ୍ତି । ଭାଇ ଭାଇ, ବାପ, ପୁଅ ସାଇ ପଡ଼ିଶାର କଳି ଗୋଳ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରୁଛୁ । ଆରେ ଭାଇ ଭାଇ ତ ଏକାଠି ରହିବେ, କଳି ଝଗଡ଼ା ମାରପିଟ୍ ଦଙ୍ଗା ହେଙ୍ଗାମ ହେବ ନାହିଁ ? ଛୋଟଲୋକ ଅକଲ୍ ଶିଖିବେ । ଚୁଲାଖିଆ ହେବେ ? ତେବେ ଆମର ହାତ ଟିକ୍‌କଣି ହେବ କେମିତି ? ଆମକୁ ମାନିବ କିଏ ? ବାଲୁଆ ମେଲରେ ସିନା ହେଟା ବାଘ ରାଜା—ଏତକ କହି ମହାପାତ୍ରେ ପାଖିଲା ଓଦା ଗାମୁଛାରେ ମୁହଁ ପୋଛିଲେ ।

— ସବୁ କଥା ତ ଆମେ ଜାଣୁଛୁ, ବୁଝୁଛୁ । ଆମେ କଣ ବୁଝୁ ନାହୁଁ ? ତା ସକାଶେ ତୋର କେତେ କ୍ଷତି ହେଉଛି । ଯେଉଁଠି ଦିନ ରାତି ଯାତରା ଭଳି ଲୋକ ଜମା ହେଉଥିଲେ ସେଠି ଏବେ ଲଗେ କୁଆ ଉଡୁଛନ୍ତି । ଆମ ହାତ ଖାଲି । କିଛି ଦେ— ଆମେ ଯାଉଁ । ଗଞ୍ଜେଇ ଖର୍ଚ୍ଚା ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ପଇସା ନାହିଁ— ନରପଣ୍ଡା ହାତ ମଳି ମଳି କହିଲେ ।

— "କଥା କଥାକେ ପଇସା । ମୁଁ କଣ ପଇସାର ଗଛ ଲଗାଇଛି ନା କଣ ହେ । କିଛି କୁଆଡ଼ୁ ହେବାକୁ ନାହିଁ ଏତେ ପଇସା ନେଲଣି । ଯାଅ କାଲି ଆସିବ । ଦେଖିଲ ତ ଦୁଇଟା ଖାତକ ଆସିଥିଲେ ଖାଲି ହାତରେ"—

ଏତକ କହି ମହାପାତ୍ରେ ଖଞ୍ଜାଭିତରକୁ ଉଠି ଚାଲିଗଲେ ।

ଗଣିରଥ ଓ ନରପଣ୍ଡା ନିରାଶ ହୋଇ ଖାଲି ହାତରେ ସେମାନଙ୍କର ଘରକୁ ଫେରିଲେ ।

ବାଟରେ ଆସୁ ଆସୁ ନରପଣ୍ଡା କହିଲେ; ଦେଖିଲ ମାମୁଁ ଆମେ ତା ପାଇଁ କେତେ ଦୌଡ଼ୁଛେ, ସେ କେମିତି ପଇସାଦେବାକୁ

ହେଉଛି । 'ଦୁଃଖେ ଅର୍ଜିତ ଯେତେ ଧନ, ସେ ନୁହେଁ ସୁଖେ ପ୍ରଯୋଜନ ।'

"ଅରେ ହଁରେ ନର ! ତାର ପଇସା ଖାଇବ କିଏ ? ଭୂତ ଖାଇବେ ନାହିଁତ ଦେଖିବୁ । ପୁଅଟାତ ଛତର । ଦଶବରଷର ଟୋକାଟା ଦ ଥର ବାକ୍ସ ଭାଙ୍ଗି ଟଙ୍କା ନେଇ ପଳାଇଲାଣି । ମାଇପେ କହନ୍ତି ପରା—"ଦାସ୍ରି କମେଇ କମେଇ ମଲା, ବଣିଆ ଫୁଙ୍କରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲା ।" ଚାଲ ମାମୁଁ ଶଙ୍କର ସ୍ୱାଇଁ ଘର ଆଡ଼େ ଯିବା । ପଞ୍ଜେଇ ଖର୍ଚ୍ଚାଟା ତ ଉଠେଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

"ହଉ ଚାଲେ । ମୋର ତ ହାଣ୍ଡି ବସିବାକୁ ପଇସା ନାହିଁ । କିଛି ମିଳିଯାଏ ତ ଚୁଲି ଉପରେ ହାଣ୍ଡି ବସିବ ।"

ଦୁହେଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ଶଙ୍କର ସ୍ୱାଇଁ ଘର ଆଡ଼େ ମୁହାଁଲେ ।

କଟକ ଚୌଧୁରୀ ବଜାରରେ ଗୋଟିଏ ଏକତାଲା କୋଠାଘର । ଘରର ସାମନା କାନ୍ଥରେ ଖଣ୍ଡିଏ କଳା ପଟାରେ ଧଳା ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖାହୋଇ ଝୁଲୁଛି—"ଶ୍ରୀ ରାଜକୁମାର ମିଶ୍ର, ବି. ଏ., ବି. ଏଲ୍. (ଓକିଲ)"

ରାଜୁ ଏଇ ଘର ଭଡ଼ା ନେଇ ତାର ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ତାର ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାର ଖ୍ୟାତି କଟକ ସହରରେ ଖୁବ୍ ବଢ଼ି ଯାଇଛି ।

ବସାରେ ଗୋଟିଏ ପୂଜାରୀ—ନାଁ କିଣୁ । ବୟସ ଅଠର ଉଣେଇଶ ଭିତରେ । ସେ ରନ୍ଧା ବଢ଼ା କରେ । ଗୋଟିଏ ଚାକର, ନାଁ ତାର ନବୀନା । ବୟସ ଅନ୍ଦାଜ ପନ୍ଦର । ସେ ବଜାର ଘାଟ, ବାସନ ମଜା ପାଣି ଦିଆ କାମ କରେ ।

ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଗଣିରଥ ନରପଣ୍ଡା ଓ ଭୋଲା ମିଶ୍ର [illegible] ମଲିକ ସାଥୀରେ କଟକ ଆସି ରାଜୁ ବସାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ଫାଟକ ଖୋଲି ସିଡ଼ିକୁ ଉଠି ନରପଣ୍ଡା ଡାକିଲେ, ରାଜୁ ବାବୁ ଘରେ ଅଛନ୍ତି ?

କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ନ ପାଇ ପୁଣି ଥରେ କବାଟରେ ହାତ ବାଡ଼େଇ ବଡ଼ ପାଟିରେ ଡାକିଲେ, "ରାଜୁ ବାବୁ ଘରେ ଅଛନ୍ତି ?"

କବାଟ ଖୋଲି କଣୁ ଆସି କହିଲା, ବାବୁଙ୍କୁ ଖୋଜିବାର ଅଛି ।

— "ହଁ ବାବୁଙ୍କୁ । ସେ କଣ ଘରେ ନାହାନ୍ତି ?"

— କଚେରୀରୁ ଆସି କ୍ଳବ ଅଡ଼େ ଯାଇ ଥିବାର ଏକା । ଏଇ ବେଞ୍ଚରେ ବସିବାର ହେଉ ଅଞ୍ଜା । ବାବୁଙ୍କ ସାଥିରେ କାମ ପାଇଛି ଥିବାର ।

— ସେ ଆମ ଗ୍ରାମର ଲୋକ । ଯେତେବେଳେ କଟକ ଆସିଲୁ ମନ ହେଲା ଥରେ ପିଲାଟାକୁ ଦେଖିଯିବା ପାଇଁ ।

ନରପଣ୍ଡା ବେଞ୍ଚରେ ବସୁ ବସୁ କହିଲେ ।

— କେଉଁଠି ଖାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାର । ଏଠାରେ ନାଁ ହୋଟେଲରେ । କଟକ ସହର ବଡ଼ ମହରଗ । ସେଥିପାଇଁ କହିବାର ଏକା । ମନରେ କିଛି ନ ଭାବିବାର ଅଞ୍ଜା ।

— ଆରେ ବାପ, ଆମେ କଣ ଅପର ଲୋକ ଯେ ମନରେ କିଛି ଭାବିବୁ । ରାଜୁ ଯେ ମୋର ପୁତୁରା ଯ୍ୟାଙ୍କର ଭଣଜା ଅଉ ଯ୍ୟାର ଭାଇ ହିସାବ ହୁଏ ।

— ତା ହେଲେ ତ ଆପଣମାନେ ଆମ ବାବୁଙ୍କର ଅତ୍ମୀୟ ଲୋକ । ବାହାରେ କାହିଁକି ଘର ଭିତରକୁ ଆସିବାର ହେଉ ।

କଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ବୈଠକ ଖାନାରେ ଚେୟାରରେ ବସିବାକୁ କହିଲା ।

ଚେୟାରରେ ବସୁ ବସୁ ଗଣିରଥ ପଚାରିଲେ, ତୋର ନାଁ କଣ ଟିରେ ବାପ ?

— ମୋ ନାଁ ପଗ୍ରୁବରକାର । ମୋ ନାଁ କଣ୍ଢ଼ୁ ଚରଣ କର । ଘର ଘୁମୁସର ।

— "ତୋର ଘରେ କିଏ ସବୁ ଅଛନ୍ତି ?"

— ଘରେ ବୃଦ୍ଧ ମା, ବଡ଼ ଭାଇ, ଭାଉଜ ଓ ବଡ଼ ଭାଇନନାଙ୍କର ଦୁଇଟି ପିଲା । ଗୋଟେ ତିନିବରଷର ଅଣ୍ଡିରା ପିଲା ଓ ଗୋଟେ ଦେଢ଼ବରଷର ମାଈ ପିଲା ଥିବାର ଅଙ୍କ ।

ନରପଣ୍ଡା ଓ ଭୋଳମିଶ୍ର ମୁହଁରେ ଗାମୁଛା ଦେଇ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସୁଥିଲେ । ଗଣିରଥେ ହସକୁ ଚୁପି ରଖି କଣ୍ଢ଼ୁ ସଙ୍ଗେ କଥା ବାର୍ତ୍ତା ହେବାରେ ଲାଗିଥିଲେ ।

ନମସ୍କାର, ନମସ୍କାର, ନମସ୍କାର କହି ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଆସିଲା ରାଜୁ । ଗଣିରଥ ନରପଣ୍ଡା ଏକସ୍ୱରରେ କହି ଉଠିଲେ, କୋଟି ପରମାୟୁ ହେଉ । ବସ ବାପ, ବସ ।

— "ଆପଣମାନେ କେତେବେଳେ ଆସିଲେ ?"

— "ଏଇ ଘଡ଼ିଏ ହେବ ତ ଆସିଛୁଁ । ତୋତେ ଦେଖିବାକୁ ମନଟା ତହଲ ବିକଲ ହେଉଥିଲା । ସବୁ ଭଲ ତ ବାପ ।"

ନରପଣ୍ଡା ବଟୁଆରୁ ପାନ କାଢ଼ି ପାନରେ ଚୂନ ଲଗାଉ ଲଗାଉ କହିଲେ ।

— ଭାଇନା ପ୍ରଭୃତି ଆମ ଘରେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି ତ ? ଗାଁ ଖବର କଣ ?

— ହଁ ତୁମ ଘରେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି । ଗାଁ କଥା କହିଲୁ ଯେ ଆଉ ସେ ଆଗର ଶିରୀ ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ନାହିଁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଗାଁ ଗହଳରୁ ଆସି ସହର ବଜାରରେ ରହିଲା ପରି ଲାଗୁଛି ।

କଣ୍ଢ଼ୁକୁ ଚାହିଁ ରାଜୁ କହିଲା, ଯାଅ କଣ୍ଢ଼ୁ ନବୀନାକୁ ଡାକି ଆଣ । ମୁଁ ଚିଠି ଲେଖି ଦେଉଛି ସେ ମଣିସାହୁ ଦୋକାନରୁ କିଛି ଜଳଖିଆ ମାମୁଁ ହେଉବାଙ୍କ ଲାଗି ନେଇ ଆସିବ । କଣ୍ଢ଼ୁ ବାବୁଙ୍କ

କିଛିଲେ ବାଡ଼ିପଟକୁ ଯାଇ ନଣାନାକୁ କହୁଛି—ଅରେ ନଣାନା ! ଆଜିଲେ ବେଗି ବେଗି ପାଇଛି ସାର । ଦ ଖଣ୍ଡ ବାସନ ଧୋଇ ଏତେବେଳ ହେଲା ଧୂଆ ନାହିଁ ହେବାର ରେ । ଯା, ବାବୁ ଡାକିବାର । ମଣିସାହୁ ଦୋକାନକୁ ଯାଇ ଜଳଖିଆ ଆଣିବାକୁ ଏଣ୍ଣା ।

— "କିସ କରମି ନନା । ଗୋଟାଏ କାମ ନ ସରୁଣୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ କାମର ବରାଦ । ଯାଅ ବାବୁଙ୍କଠୁଁ ଲେଖା ନେଇ ଆସ ।"

— ଅରେ ତୁ ଏପରି କୁନ୍ଥେଇବାର କଅଁ ରେ ।

— ବାଁ ଗୋଡ଼ରେ ଗୋଟାଏ ବାଳମୁଳିଆ ଉଠି ବଡ଼ ଘୋଳାବିନ୍ଧା ହେଉଛି ନନା । ପର ଘରେ ଯେତେବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ବିକିଛି ନ କଲେ ନ ଚଳେ ବୋଲି କାମ କରୁଛି ।

ହଉ, ତୁ ନାଇଁ ଯିବାର ତ ମୁଁ ଯାଉଛି—କହି କଣ୍ଡୁବାବୁଙ୍କ ପାଖରୁ ଚିଠି ନେଇ ମଣିସାହୁ ଦୋକାନକୁ ଗଲା ।

ଗଣିରଥ ଘରର ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲେ, ଭଗବାନ ତୋତେ ଭଲରେ ରଖିଛନ୍ତି ରେ ସଜୁ । ଦୁଇଟା ବରଷ ଭିତରେ ତୋ ନାଁ କଟକ ସହରରେ ଊବ ଊବ ବାଜୁଛି ।

ନରଅଣ୍ଡା ପାନ ଭାଙ୍ଗୁ ଭାଙ୍ଗୁ କହିଲେ—କି କଥା କହୁଛ ଗଣି ଭାଇନା—ଆହେ, ଚାଟ ଘର ପିଲା ଚାଟ, ଭାଟ ଘର ପିଲା ଭାଟ । ଭୋଳା ମିଶ୍ର ଅଡ଼ୁଆ ପଇତାର ଖିଅକୁ ସଜାଡ଼ୁ ସଜାଡ଼ୁ କହିଲେ, ଆହେ ବଡ଼ ବଡ଼ କହିଛନ୍ତି ପରା—ପିତା ମାତା ସୁକୃତରୁ ପୁଅ ହୁଏ ସୁଖୀ, ପୁଅ ଯଦି ସୁଖୀ ହୁଏ କୁଳ ଧର୍ମ ରଖି । ପାଣ୍ଡୁ କଟକେଇ ଓ ବରଜୁଆ ମା ଖୁଡ଼ୀ କେମିତି ଲୋକ ଥିଲେ ତୁମମାନଙ୍କୁ କ'ଣ ଅଜଣା ଅଛି । କଟକେଇ ଦିନେ ହେଲେ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ମିଛ କହିବା କେହି ଶୁଣି ନାହିଁ । ଦୁଃଖୀ ରଙ୍କୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା,

ପରର ଅପଦ ବିପଦ ଭଲ ମନ୍ଦରେ ତା ଦୁଆରେ ଠିଆ ହେବା ଯେପରି ତାଙ୍କର ଜୀବନର ବ୍ରତ ଥିଲା । ଖୁଡ଼ୀ—ସେ ତ କେବେ ହେଲେ ମାଛକୁ ମ' ବୋଲି କହି ନାହାନ୍ତି କି ହଳଦୀ ପାଣିକି ଗୋଡ଼ ବଢ଼ାଇ ନାହାନ୍ତି । ସାକ୍ଷାତ୍ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଥିଲେ ସେ । ଯେ ଥରେ ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଖାଇଛି ସେ ଜୀବନରେ ଭୁଲି ନାହିଁ । ଚଢ଼େଇ ଚିରୁଗୁଣୀଙ୍କ ପେଟ ଜାଣୁଥିଲେ ।

— ଛାଡ଼ ସେ କଥା ଭୋଳା ଭାଇନା । ସେଇମାନଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ଆମର ଜୀବନ ଏମିତ କଟିଯାଉ—ମୁଁ ଏତିକି ଚାହେଁ । ଭାଇନା କିଛି କହୁଥିଲେ କି ?

ନରପଣ୍ଡା ପାନ ଚୋବାଉ ଚୋବାଉ କହିଲେ—ନାହିଁ ଆସିଲା ବେଳେ ତ ଦୋକାନ ବାଟେ ଆସିଲି । ଦେଖା ହେଲା ନାହିଁ । ଦୋକାନ ବନ୍ଦ ଥିଲା । ତୁ ଯାହା ଭାବେ ପଛେ ରାଜୁ— ବରଜୁଆ ମଣିଷ ହେଲା ନାହିଁ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ଦଲେ ତେଲି ଗୁଡ଼ିଆ ଭଣ୍ଡାରି ଟୋକାଙ୍କୁ ନେଇ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାରେ ଆଡ଼ା ଲଗାଇଛି । ଖବରକାଗଜ ପଢ଼ି ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଉଛି । ଭାଇ ଭାଇ ଏକାଠି ରହିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଉଛି । ମଦନକୁ ତ ଆଜି ଗାଁରେ କେହି ପଚାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସବୁଠି ବରଜୁକୁ ଡାକରା । କେତେ ଭଙ୍ଗା ଘର ସେ ଯୋଡ଼ିଲାଣି ତାର ହିସାବ ନାହିଁ । ଏ କ'ଣ ସବୁ ଭଲ କାମ କରୁଛି । ତୁ ପରା ଓକିଲ, ଆରେ ଅମଣିଷ ମଣିଷ ହେବେ । ବୁଦ୍ଧି ଅକଲ ଶିଖିବେ । ଭାଇ ଭାଇ ଏକାଠି ଚଳିବେ । କେହି କାହା ସାଙ୍ଗରେ କଳି ଗୋଳ ମାରପିଟ କରିବେ ନାହିଁ, ତେବେ ଗାଁରେ ମଦନ ପରି ଲୋକ ଚଳିବେ କେମିତ ? ଆଉ ତୁ କୋର୍ଟ କଚେରୀ, ମାଲି ମକଦ୍ଦମା ହେବ କେମିତ ? ତୁମେମାନେ ପୋଷି ହେବ କେମିତ ? ଏ କଥା ତ ଯାହା କରୁଛି କରୁଛି ପୁଣି ବାଉରୀ କଣ୍ଡରା ପାଣଙ୍କୁ ଛୁଇଁ

ପଢ଼ିଛ ପଣ୍ଡୁଛୁ । ଜେତେହେଲେ ଅମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଛତିଶ ବର୍ଣ୍ଣରେ ରାଜା । କଥାରେ ଅଛି ପଦ—ଅଗ୍ରରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବଗ୍ରରେ ଯୋଗୀ । ରାଜୁ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ହସି ହସି କହିଲା, ସେ ଯୁଗ ଆଉ ନାହିଁ ମଉସା—ଏ ଯେ ଗାନ୍ଧୀ ଯୁଗ, ସମୟର ଗତି ବଦଳି ଯାଇଛି । ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଜଗତ । ସେଇ ପୁରୁଣା କଥାକୁ ଧରି ବସିଲେ କି ଆଉ ଚଳି ହେବ । ଏଇ ଛୁଆଁ ଛୁତ ବାଦ ତ ଆମର ଦେଶର ଏଇ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟମାନେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଛାଡ଼ି ମୁସଲମାନ୍, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ, ବ୍ରାହ୍ମ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ହିନ୍ଦୁ ଜାତିର ସଂଖ୍ୟା କମାଇ ଦେଲେ ।

ଗଣିରଥ କହିଲେ—ତେବେ ତୁ କ'ଣ କହୁଛୁ ତୋ ଭାଇନା ଯାହା କରୁଛି ସବୁ ଭଲ କାମ କରୁଛି ? କାହିଁକି ନ କହିବୁ । ଏକଲବ୍ୟର ମଞ୍ଜି ତ । ଅରେ ରାଜୁ—ତୁ ସିନା ପାଠ ପଢ଼ି ଔକିଲ ହୋଇଛୁ କିନ୍ତୁ କାଲି ସକାଳ ପିଲା । ସଂସାରର ହାଲ୍ ଚାଲି ତୁ କାହୁଁ ବୁଝିବୁ ବା ଜାଣିବୁ । ଏତେ ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର କି ପୃଥ୍ୱୀ ସହିବରେ । ସେଥିପାଇଁ ତ ଆଜି ଆମର ଏପରି ଅବସ୍ଥା, ଦେଶର ଏପରି ଦଶା । ଧୋଇ, ବଢ଼ି, ମରୁଡ଼ି, ବାଢ଼ି ବରାବର ଲାଗି ରହିଛି । ଲୋକେ ପେଟ ପୂରାଇ ମୁଠେ ଖାଇବାକୁ ପାଉ ନାହାନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ କଣ ତେବେ ଲୋପ ପାଇଯିବ କହୁଛୁ ।

—ନା ନା ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଲୋପ ପାଇବ କାହିଁକି ? ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଯେ ପୃଥିବୀରେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଧର୍ମ । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ କହିଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମକୁ ହିଁ ବୁଝାଏ । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ଯେଉଁ ନିଗୁଢ଼ ତଥ୍ୟ ରହିଛି ତା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧର୍ମରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁ ମାନଙ୍କର ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ବେଦ, ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ପଢ଼ିଲେ ସେଥିରୁ ସବୁ ଜଣାଯାଏ । ଆଜି କାଲି ବଡ଼ ବଡ଼ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ବି ସ୍ୱୀକାର କଲେଣି ଯେ ହିନ୍ଦୁର ସଂସ୍କୃତି ଅତି ମହତ୍ ଓ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ।

କଣୁ ଗୁରୁଟି ଆଳୁଥରେ ରସଗୋଲ୍ଲା, କଳାଗୋଲ୍ଲା, ସିଙ୍ଗଡ଼ା, ନିମ୍କି ଆଣି ଟେବୁଲ ଉପରେ ଥୋଇ ଦେଇ ଗଲା ।

ରାଜୁ କହିଲା—ଆଉ ଡେରି କାହିଁକି ? ହାତ ଚଳୁ ।

ରାଜୁ ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ବାହାରୁ ଗଣିରଥଙ୍କ ପାଟିରେ ରସଗୋଲ୍ଲା ଯାଇଁ ହାଜର ।

କଣୁ ହୋ—କଣୁ, ଚା' ଆଣ । ରାଜୁ ହୋପାଇ ଘର ଅଡ଼େ ଚାହିଁ କଣୁକୁ ଡାକିଲା ।

କଣୁ ଚା' ନେଇ ପହଞ୍ଚିଲା ।

ଭୋଳମିଶ୍ର ଚା' କପ ମୁହଁରେ ଲଗାଉ ଲଗାଉ କହିଲେ, ଆଜି କାଲି ଏ ଚା' ମଫସଲର ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ଘରେ ଘରେ ହୋଇଗଲା । ବାଉରୀ, କଣ୍ଡରା ଯେଉଁମାନେ କି ମାଘ ମାସର ବାଘୁଆ ଜାଡ଼ରେ ପାହାନ୍ତାରୁ ଉଠି କଂସାଏ କଂସାଏ ବାସି ପଖାଳ ଆଉ ଶୁଖୁଆ ପୋଡ଼ା ଖାଇ କାମ ଧନ୍ଦାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ସେମାନେ ଆଜି କଂସାଏ କଂସାଏ ନାଲି ଚା' ଓ ମୁଠାଏ ମୁଠାଏ ଗୁଡ଼ୁଲ ଭଜା ନ ହେଲେ କାମକୁ ବାହାରୁ ନାହାନ୍ତି ।

— ଆଜିକାଲି ତ ସେଇମାନଙ୍କର ଯୁଗ ହୋଇଛି ।

"ହଁ ରାଜୁ, ତୋର ବାହାଘର କେବେ ହେଉଛି ରେ । କେତେଦିନ ଏ ପର ହାତ ଟେକାକୁ ଚାହିଁ ବସି ଥିବୁ"—ଚା' ପିଇ ସାର ଗାମୁଛାରେ ମୁହଁ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ପଚାରିଲେ ଗଣିରଥ ।

— ସେ ସବୁ କଥାରେ ମୋର କ'ଣ ଅଛି ? ଭାଇନାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ସେ କହି ପାରନ୍ତି ।

— ଆରେ ତୁ ବଡ଼ ହେବୁ ନା ତୋର ଭାଇନା ବଡ଼ ହେବ ରେ । ନରି ପଣ୍ଡା ଟିକିଏ ମୁହଁ ଶୁଖେଇ କହିଲେ—ଆଜି ଯଦି ପାଣୁ ନନା ଥାଆନ୍ତେ, ଯେମିତି ଗୌଣୀ ମୁହଁରେ ଠଙ୍କା ଦେଇଯାଉ କରୁଛୁ ତୋର କି ବାହାଘର ବାକି ଥାଆନ୍ତା । ଆହେ ଗଣି ଭାଇନା !

ଭାଇ ଭଗାଉଛ । ଭଗାଅ ଯେତିକି ନାଁ ମା ଲୋକରେ—ଭଗିରଥଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ ନର ପଣ୍ଡା ଏ.

ରାଜ୍ ରାଗିଲା ଗଳାରେ କହିଲା, ମନେ ରଖ ନରସା—ଭାଇନାଙ୍କ ନାମରେ ଯଦି କୌଣସି ଦିନ ଏପରି ନିନ୍ଦା କଥା କହୁଛ ତେବେ ତୁମର ଏ ଦୁଆରକୁ ଆସିବା ଏକବାରେ ମନା । ଭାଇନା ଓ ଭାଉଜଙ୍କ ନାଁ ରେ କୌଣସି ନିନ୍ଦା ଅପବାଦ କଥା ମୁଁ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁନା । ସେ ଦୁହେଁ ଠିକ୍ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦେବ ଦେବୀ ପରି ।

ଭଗିରଥ ହସି ହସି କହିଲେ, ଆରେ ଆମେ କଣ ସେ କଥା ମନା କରୁଛୁଁ । ଲୋକେ ଆଉ ଏଣିକି ଦେବ ଦେବୀଙ୍କୁ ପୂଜା ନ କରି ସେଇମାନଙ୍କୁ ହିଁ ପୂଜା କରିବେ ।

—ଲୋକଙ୍କଠୁଁ ମୋତେ କ'ଣ ମିଳିବ ? ଲୋକେ ପୂଜା କରି ନ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ପୂଜା କରିବି । ଲୋକ ବାପ ମାଙ୍କୁ କାହିଁକି ଦେବ ଦେବୀ ପରି ପୂଜା କରେ ? ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କୁ କାହିଁକି ପିତା ତୁଲ୍ୟ ମାନେ ? ଏଇମାନଙ୍କଠାରୁ ସେ ଅଶେଷ ଉପକାର ପାଇ ଥାଏ ବୋଲି ତ । ବଡ଼ ଭାଇ ସାନ ଭାଇର ସବୁବେଳେ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରନ୍ତି । ଗାନ୍ଧୀ, ଗୋପବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଆଜି କୋଟି କୋଟି ଜନତା ପୂଜା କରୁଛନ୍ତି ଠିକ୍ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପରି । କେଉଁଥି ପାଇଁ ଜାଣ । ସେ ନିଜ ଭାଇ ପୁଅ ପୁତୁରାଙ୍କ ଉପକାର କରି ନାହାନ୍ତି—ଅସଂଖ୍ୟ ଜନତାର ଉପକାର କରି ଥିବାରୁ ଲୋକେ ଆଜି ତାଙ୍କ ପାଦତଳେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଇଁଛନ୍ତି ।

ନର ପଣ୍ଡା କହିଲେ, ସେ ସବୁ କଥାରୁ ଆମକୁ କଣ ମିଳିବ ଶୁଣୁ । ଆମର ତ ନିଜ ଦୁଃଖରେ ହାଣ୍ଡି ବାଉଁଶ ନାହିଁ, ପରକୁ ଦେଖିବୁ କିଏ ? ଭଗିରଥ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି କହିଲେ, ଆଜିକାଲି ନର ତାକୁ କି ଯୁକ୍ତିରେ ପାରି ହେବ ? ତାର ଯେ ଓକିଲ ମୁଣ୍ଡ ।

ଚାଲ ମାମୁଁ ଆମର ଏଇ ପଡ଼ୋଶୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ଘରୁ ଟିକିଏ ବୁଲି ଆସିବା । ଯା ଭିତରେ ଷ୍ଟେସେଇ-ବାସ ସର ଯାଇଥିବ । ହଉ ଚାଲ—କହି ଗଣିରଥ ନର ପଣ୍ଡା ଓ ଭୋଳ ମିଶ୍ର ଉଠି ଠିଆ ହେଲେ ।

ସାଙ୍ଗୁ ଦୀନବନ୍ଧୁବାବୁଙ୍କ ଫାଟକ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚୁ ପହଞ୍ଚୁ ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ନେଲେ । ବୈଠକ-ଖାନାରେ ସମସ୍ତେ ବସିଲେ । ଗଣିରଥ ଖାଲି ଘରର ଚାରି ଅଡ଼କୁ ଚାହୁଁ ଥାନ୍ତି । ନରପଣ୍ଡା ଓ ଭୋଳମିଶ୍ର ବୈଠକଖାନାରେ ଟଙ୍ଗା ହୋଇଥିବା ବଡ଼ ବଡ଼ ଗାନ୍ଧୀ, ଜହରଲାଲ, ସୁଭାଷବୋଷ ପ୍ରଭୃତି ଫଟୋକୁ ଦେଖୁଥାନ୍ତି ।

ଆରେ ସୁନା ! ଆରେ ଆମ ଘରକୁ ନୂଆ ଲୋକ ଆସିଛନ୍ତିରେ । ଓକିଲ ବାବୁଙ୍କ ଗ୍ରାମଲୋକ । ଆରେ ଜଳଖିଆ ଆଣେ—ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଘର ଭିତରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ତାଙ୍କ ଝିଅକୁ କହିଲେ । ଗଣିରଥ ଚେୟାରରେ ବସିପଡ଼ି କହିଲେ, ଆମେ ତ ଏଇଲାଗେ ଚୁଁ ଜଳଖିଆ ଖାଇ ଆସିଲୁ ଆଜ୍ଞା ।

— ତୁମେମାନେ କଣ ଆମ ଘରକୁ ଅଜ ଉପାସରେ ଆସିଥାନ୍ତ ? ସାମାନ୍ୟ ଟିକିଏ ଜଳଯୋଗ ହେଉ ।

ନର ପଣ୍ଡା ମଠା ଚୁଦରଟାକୁ ବାଁ କାନ୍ଧରୁ ନେଇ ଡାହାଣ କାନ୍ଧରେ ପକାଉ ପକାଉ କହିଲେ, ନାହିଁ ଆଜ୍ଞା—ବେଙ୍ଗ ପେଟରେ କି ଘିଅ ହଜମ ହେବ । ଆମେ ତ ହେଲୁ ମଫସଲିଆ ଲୋକ । ପଖାଳ ଭିତରେ ଦିନ ଯାଏ । ଦିନେ ଅଧେ ଚୁଁ ଖାଇ ଦେଲେ ପେଟ ଫାମ୍ପିବ । ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁ ହସି ହସି କହିଲେ, କିଛି ହେବ ନାହିଁ । ମୋ ପାଖରେ ଔଷଧ ଅଛି । ମୋର ଭାଇ ଯେ ଡାକ୍ତର ।

ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ବଡ଼ ଝିଅ ସୁଜା ଗୁଡ଼େଟି କାଚ ଥାଳିଆରେ ଦୁଇଟି କରି ରସଗୋଲା ଓ ପାଣି ଗିଲାସେ କରି ଟେବୁଲ ଉପରେ ରଖି ଦେଇ ଗଲା ।

ଗାଁର ଅବସ୍ଥା କିପରି । ଲୋକମାନେ ସବୁ କେମିତି ଚଳାଚଳ ହେଉଛନ୍ତି । ଧାନ କିପରି ହୋଇଛି ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରୁ ଥାନ୍ତି ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁ ସେମାନଙ୍କୁ । ଗୋଟି ଗୋଟି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଅତି ସଂକ୍ଷେପରେ ଦେଉଥାନ୍ତି ନରି ପଣ୍ଡା ଓ ଗଣିରଥ ।

ରାଜୁର ଚାକର ନବୀନା ଯାଇଁ କହିଲା, ବାବୁ ! ରନ୍ଧା ବଢ଼ା ସରିଛି । କିଣୁ ନନା ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଡାକୁଛନ୍ତି ।

ହଉ ଚାଲେ, ଆମେ ଯାଉଛୁ—ରାଜୁ ଉତ୍ତର ଦେଲା । କିଛି ସମୟ ବସିବା ପରେ ସମସ୍ତେ ଆସିଲେ । ଆସୁ ଆସୁ ବାଟରେ ଗଣିରଥ ପଚାରିଲେ, ଆରେ ରାଜୁ ସେ ବାବୁ ତ ଘର ଭଡ଼ା ଅନେକ ଟଙ୍କା ପାଉଥିବେରେ । କଟକରେ ଯେମିତି ଘରର ଦାମ ।

— ସେମାନଙ୍କୁ ରହିବାର ଜାଗା ଅଣ୍ଟୁ ନାହିଁ, ସେମାନେ ଭଡ଼ାରେ ରଖିବେ କାହାକୁ ?

— କେତେ ଲୋକ କି ?

ଏଇ ଯାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଲ ନା ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ବଡ଼ ଭାଇ । ସେମାନେ ପାଞ୍ଚ ଭାଇ । ବଡ଼ ଭାଇ ସୁନାରୁପା ଦୋକାନ ଖୋଲିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ତଳଭାଇ ଶ୍ୟାମବନ୍ଧୁ ଜଣେ ନାମବାଲା ଡାକ୍ତର । ତାଙ୍କ ତଳକୁ ଅଭିବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀବଜାରରେ ଲୁଗା ଦୋକାନ କରନ୍ତି । ସାନ ମଝିଆ ହରିବନ୍ଧୁ ମୋର ସାଙ୍ଗ ସେ ଓକିଲାତି କରନ୍ତି । ସବା ସାନଭାଇ ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ବିଲାତରେ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ପଢ଼େ । ଚାଳିଶ ପ୍ରାଣୀ କୁଟୁମ୍ବ ଏକାନ୍ନରେ ଅଛନ୍ତି । ଏ କଟକ ସହରରେ ଗୋଟାଏ ଆଦର୍ଶ ପରିବାର ଜାଣିଲ ମାମୁଁ ।

ଅବେର ଦେଖିଲ, ଜାଣିଲ । ଯେତେବେଳେ ଏକୁଟିଆ ଥିଲେ ଯେମିତ ସୁଖ ଆଜି ବି ଏଥିରେ ଅଛୁ । କେହି କାହାରି ମନବୋଧ କରି ଭଲ ମନ୍ଦ ଜିନିଷଟିଏ ଖାଇ ପାରୁ ନ ଥିବ । ଏଣୁ ଆଜି ଘର ହେଲା ନାହିଁରେ ହୋଟେଲ ।

— ଏପରି ଆଦର୍ଶ ପରିବାର ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଅଛନ୍ତି । ଏଇସବୁ ସ୍ୱାନକଥା ନେଇ ଆମର ପେଟ ଫାଟି ପୁରୁ ନାହିଁ । କହେ ସମସ୍ତେ ଯଦି ଏକମନ ଏକମେଳ ହୋଇ ରହନ୍ତେ ତେବେ ସେଇ ଘରୁ ଡାକ୍ତର, ମାଷ୍ଟ୍ର, କବିରାଜ, କବି, ପଣ୍ଡିତ ପ୍ରଭୃତି କେତେ ବାହାରନ୍ତେ । ପିଲାମାନେ ଯେଉଁମାନେ କି ସେଇ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ବାପ, କକା ଭାଇ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଗଢ଼ି ଉଠନ୍ତେ । ସଂସାର ସୁଖୀ ହୁଅନ୍ତା । ଦେଶ ଜାତି ଉନ୍ନତ ହୁଅନ୍ତା ।

ବାଟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇ ଆସୁ ଆସୁ ବସାରେ ସମସ୍ତେ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ । କିଣୁ ଖାଇବାକୁ ବାଢ଼ିଦେଲା । ଗୁରିଜଣଯାକ ଖାଇ ବସିଲେ ।

ସଞ୍ଜବତୀ ଲାଗି ଗଲାଣି । ସରଜୁ ଦାଣ୍ଡ ମେଲାରେ ସଡ଼ପ ପକାଇ ରାମାୟଣ ପୋଥି ଧରି ବୋଲୁଛୁ । ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ପଥର ଦୀପ କାଠ ରୁଖା ଉପରେ ଥୁଆ ହୋଇ ଜଳୁଛୁ । ରାମାୟଣ ଶୁଣୁଛନ୍ତି ସୁମିତ୍ରା, ମାଳବୋଉ, ହୋଟା ସାଙ୍ଗର ନଷ୍ଟ ହୋଟା ମା । ଭିତର ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ସୁଚିତ୍ରା ଟୁନାକୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛୁ ।

ଦାଣ୍ଡରେ ବରଜୁଙ୍କ ପାଟି ଶୁଣି ସୁଚିତ୍ରା ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଆଡ଼େ ବାହାରି ଗଲା ।

"ଅଜି ଏତେ ସଅଳ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରି ଗୁଲି ଆସିଲ କେ—" ବରଜୁଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଗୁହିଁ ସୁମିତ୍ରା କହିଲେ ।

ବରଙ୍କ ସଡ଼ପଡ଼େ ଶସ୍ତୁ ବସ୍ତୁ କହିଲେ, ଶହୁରେ ବିଭାହର ପ୍ରସ୍ତାବ ନେଇ ଦୁଇଜଣ ଭଦ୍ରଲୋକ କଟକରୁ ଆସିଥିଲେ ।

"ରଞ୍ଜନ ଏ ଅଧ୍ୟାୟଟା ସାରି ଦେଇଛି ସରଜୁ—"

ସୁମିତ୍ରା ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନା ହୋଇ କହିଲେ ।

ସରଜୁ ଅଧ୍ୟାୟଟା ଡଗ ଡଗ କରି ଗଡ଼ାଇ ଦେଲା । ପୋଥିଟି ବନ୍ଦ କରି ଯଥାସ୍ଥାନରେ ରଖି ସେ ଦାଣ୍ଡ ଆଡ଼କୁ ଚାଲି ଗଲା । ସରଜୁ ପଛେ ପଛେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ମା ବି ଉଠି ତା ଘରୁ ଅଗଣେ ବାହାରିଲା ।

ମାଲବୋଉ ଉଠି ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ କହିଲେ, ମୁଁ ଯାଏଁ । ତୁମେ ଟୁଆଁ ଟୁଇଁ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେଉଥାଅ । ସୁମିତ୍ରା ମାଲବୋଉଙ୍କ ପିନ୍ଧା କାନକୁ ଟାଣି, ବସାଇ ଦେଇ କହିଲେ, ବସ ମୁଁ ଏବେ ଉରବର କଥା । ମାଲ ତ ଅଛୁ, ସେ କ'ଣ ମାଲବାପାଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଇ ଦେବ ନାହିଁ ।

— "ମାଲ ପରା ତା ମାମୁଁ ଘରକୁ ଯାଇଛୁ !"

— "ତେବେ ଟିକିଏ ବସ । ପାନ ଖଣ୍ଡେ ଖାଅ ।"

ବରଜୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ସୁମିତ୍ରା କହିଲେ, କ'ଣ ସେମାନେ କହୁଥିଲେ ?

— ଡାକ୍ତର ମନମୋହନ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଝିଅ । ଆଇ ଏ ପାସ୍ କରିଛି । ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦରୀ । ବୟସ ଅଠର ହେବ ।

—ନାଁ କଣଟି ?

ଝିଅଟିର ନାଁ ସୁନୀତା । ଗାଇ ବଜାଇ ଜାଣେ । ମୋଟ ଉପରେ ଆଜି କାଲି ଆମର ପଢ଼ୁଆ ପିଲାଏ ଯାହା ଚାହାନ୍ତି ଝିଅଟି ସବୁ ଗୁଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

— ଖୀର ଭାଇ ଜାଇ ଅଛନ୍ତି ନା ?

—ହଁ ଭାଇ କଟକରେ ଡାକ୍ତରୀ ବ୍ୟବସାୟ କରେ ।

ବାପ ବୁଢ଼ା ଆଗେ ଡାକ୍ତରୀ କରୁଥିଲେ । ଏବେ ତାଙ୍କର ନିଜ କୋଠାରେ ପୂର୍ବରେ ଅଛନ୍ତି ।

ମାଲବୋଉ କହିଲେ, କଣ ବୁଢ଼ା ଏକଲା ନା ବୁଢ଼ୀ ଅଛି ମ ।

ବରଜୁ ହସି ହସି କହିଲେ, "ଏତେ କଥା ମୁଁ ପଚାରି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ାଙ୍କର ଦୁଇଟି କୋଠା । ଗୋଟିଏ ପୁରୀରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଟକରେ । ପୁଅ ଗୋଟିଏ, ଝିଅ ବି ଗୋଟିଏ । ବୁଢ଼ାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଜ୍ୱାଇଁ ହେବ ସେ ପୁରୀ କୋଠାର ମାଲିକ ।

— ରାଜୁ କଣ ସେ ଝିଅଟିକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି ?

ଝିଅର ଭାଇ ଯେ ରାଜୁର ସାଙ୍ଗ । ଭଦ୍ରଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଶୁଣିଲି ରାଜୁର ଏ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତି ଅଛି ।

"ହେ ମଦନମୋହନ ! ସତେ ତୁମେ ରାଜୁଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ବସିବ ! ସେ ଏ ବିଭା ପ୍ରସ୍ତାବରେ ହଁ ଭରିବେ—" ଉପରକୁ ଗୁହିଁ ହାତଯୋଡ଼ି ସୁମିତ୍ରା କହିଲେ ।

"ରାଜୁ କଣ ଆଉ ପିଲା ହୋଇଛି ମନାବୋଉ, ସବୁ କଥାରେ ତୋର ଖାଲି ମଦନମୋହନ, ମଦନମୋହନ—"

ମାଲ ବୋଉ ହସ ହସ ମୁହଁରେ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କୁ କହିଲେ ।

ତୁମେ କଣ ବୁଝି ନାହଁ ମାଲବୋଉ ! ଯେ ଯାହାକୁ ଅନ୍ତର ଦେଇ ଭଲ ପାଏ—ହୃଦୟରୁ ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଜାଡ଼ି ମଣିଷ କରେ, ତା ପାଇଁ ତା ଅନ୍ତର ଯେ କଣ ହୁଏ ଏ କଥା କି ତୁମେ ଜାଣ ନାହିଁ । ପିତା ମାତା ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଙ୍କୁ ରକ୍ତ ମାଂସ ଦେଇ ମଣିଷ କରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସନ୍ତାନ କି ତା ବୁଝେ । ତା ଯେବେ ବୁଝୁଥାନ୍ତା ତେବେ ଏ ଦୁନିଆଁରେ ଆଜି ଏତେ ଅଶାନ୍ତି, ଦୁଃଖ ରହି ନ ଥାନ୍ତା । ରାଜୁ ଆମର ପିଲା । ସେ ତୁମ ଆଖିକୁ ଯେତେ ବଡ଼ ଦିଶିଲେ ବି ମୋ ଆଖିକେ କାଲି ସକାଳ କୁଅ ।

"ତୋର ସେ ଶାସ୍ତ୍ର ପୁରାଣ କଥା ରଖ । ଆଜ୍ଞେ, ରାଜୁ ଯେତେବେଳେ ପସନ୍ଦ କରି ଲୋକ ପଠାଇଛୁ, ସେ କଣ ମନା କରିବ ।

"ତୁମେ ତ ତାଙ୍କ କଥା ଜାଣ ନାହିଁ । ଏକ ଜିଦଅ—ଯାହା ଜିଦ୍ ଧରିଥିବେ ସେଇଆ । ଗଲା ସନ ଭୃଙ୍ଗାରପୁର ଚୌଧୁରୀ ଘରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିଥିଲା, ରାଜୁ ପରି ମୋ ଆଗେ କହିଲେ— କୋଠା ତୋଳା ସରୁ । ପରେ ବାହାଘର ହେବ । ଏତେ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ କାହିଁକି ? ମୁଁ କି ତାଙ୍କ ଗୁଣ ଜାଣେ ନାହିଁ । ଯାହାଙ୍କୁ ପିଲାଟି କାଳରୁ କୋଡ଼ରେ କାଖରେ ମଣିଷ କଲି ।"

"ଏଇଟା ଖାଲି ଉପର ମନର କଥା ଲୋ ମନାବୋଉ— ସବୁ ମିଶିପେ ଦିନେ ଏମିତି ମୁହଁରେ ବାହା ହେବାପାଇଁ ମନା କରିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ବାହାଘର ଯୁଟିଗଲେ, ଦୋଳ ମୁକୁଟ ପିନ୍ଧି ବାହା ବେଦୀରେ ବସି ପଡ଼ନ୍ତି କନିଆ ପାଖରେ—" ମୁହଁ ମୋଡ଼ିଦେଇ ହସ ହସ ମୁହଁରେ କହିଲେ ମାଳବୋଉ ।

ବରଜୁ ଦାପଟା ଡେଜୁ ଡେଜୁ କହିଲେ—ରାଜୁଟା ଆମର ଏକ ଜିଦଅ, ତାର ଯେଉଁଥିରେ ମନ ମାନିଥିବ ତାହାହିଁ ହେବ ।

"ମଲା ମୋର ଏଥିପାଇଁ ଏତେ ଭାବିଲେଣି କିଆଁ । ରାଜୁ ପରି ପୁଅକୁ କି ଝିଅ ମିଳିବେ ନାହିଁ । ଶହ ଶହ ବଡ଼ ବଡ଼ଲୋକ ପରି ଝିଅ ଦେବାପାଇଁ ହାତଟେକି ବସିଛନ୍ତି—" ମାଳବୋଉ କହିଲେ ପାନଗଣ୍ଡେ ଲୁଗା କାନିରୁ ଫିଟାଇ ଖାଉ ଖାଉ ।

ବରଜୁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ସୁମିତ୍ରା ଟିକିଏ ବିରସ ମନରେ କହିଲେ—ଝିଅ ଦେବାକୁ ତ ସମସ୍ତେ ଚାହିଁ ବସିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ ଗାଁରେ ଯେଉଁ ଭାଙ୍ଗୁଣିଆ କେଇଟା ଅଛନ୍ତି ସେ କଣ କରିବାକୁ ଦେବେ; ଯେଉଁମାନେ କି ସଜ ମାଛିଁସରେ ପୋକ ପକାଇଲାବାଲା ।

ତୁମେ ତେବେ ବସିକି ଯାଅ । କାଲି ପଅର ଦିନ ଭିତରେ ଝିଅଟି ଦେଖି ଆସିଲେ ଜବାବ ଦେଇ ଦେବା ।

"ରାଜୁ ବାହାଘର ପାଇଁ ଏତେ ତରବର । ମୀନା ବାହାଘର କଥା ତ ଭୁଣ୍ଡରେ ଧରୁ ନାହିଁ । ଅଲେ ଝିଅ ଘିଅ ।"

ମାଲବୋଉ ଟିକିଏ ମୁହଁ ଫୁଲେଇ କହିଲେ ।

—"ମୀନା କଥା କହୁଛ ଯେ ସେ ତ ପାଠ ପଢ଼ୁଛି । ତାରି ଏକା ଜିଦ୍ ସେ ମାଷ୍ଟ୍ରାଣୀ ହେବ । ଗାଁରେ ସ୍କୁଲ ଖୋଲି ଏଇ ଗାଁର ଯେତେ ଝିଅ ଅଛନ୍ତି ସଭିଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇବ । ରାଜୁଙ୍କର ବି ଏଇ ମତ । ପଢ଼ିଲା ଝିଅଟାର ବାହାଘର କଥା ଗୋଟାଏ କଣ ?

—ଅଲେ, ପାଠ ପଢୁଛି, ମାଷ୍ଟ୍ରାଣୀ ହେବ ତା ବୋଲି କି ବାହା ହେବ ନାହିଁ । ଝିଅ ଯେତେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ବି ସେଇ ଚୁଲି ମୁଣ୍ଡିକୁ ।

ବରଜୁ ସବୁ ଶୁଣି ହସି ହସି କହିଲେ—ସେ ପୁରୁଣାକାଳିଆ କଥା ଆଜିକାଲି ଚଳିବ ନାହିଁ ମାଲବୋଉ । ତୁମବେଳେ ଥିଲା । ତୁ ଠାର ଠାର କଥା କହୁଥିଲ । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ଝିଅମାନେ ପାଠ ପଢ଼ି ଶିକ୍ଷିତା ହେଲେ । କିଏ ଡାକ୍ତରାଣୀ ତ କିଏ ମାଷ୍ଟ୍ରାଣୀ କେହି କେହି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ, ବାରିଷ୍ଟର ବି ହେଲେଣି । ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସହିତ କାନ୍ଧକୁ କାନ୍ଧ ମିଳାଇ ଏଇ ଦେଶର ଯୁବତୀମାନେ ଦେଶ ସେବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସମୟର ସହିତ ଆମକୁ ପାଦ ପକାଇ ଚାଲିବାକୁ ହେବ, ବୁଝିଲ ?

—"ହଁ ହେ ମନାବାପା । ମୁଁ ସବୁ ବୁଝୁଛି, ଯେତେହେଲେ ପୁଅ ଝିଅ କି ସମାନ ହେବେ ? ଦେଖିଲ, ରାଜୁକୁ ପାଠ ପଢ଼େଇ ଥିଲ ବୋଲି କେଇଟା ଦିନ ଭିତରେ ତୁମ ଘରକୁ ଇନ୍ଦ୍ରପୁରୀ କରିଦେଲା । ତୁମର ଦୁଃଖ ଠିକ୍ କେଇଟା ଦିନରେ ଚାଲିଗଲା ପିଠା ପର ଓଲଟି ପଡ଼ିଲା । ତେବେ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କୁ ସମାନ କହିଲେ ଚଳିବ

[illegible] । ଝିଅ ଜନମ ପରଘରକୁ, ଝିଅର ପାଠ ଚୁଲି ମୁଣ୍ଡକୁ । ବରଜୁ ଓ ସୁମିତ୍ରା ହସି ଉଠିଲେ ମାଳବୋଉଙ୍କ କଥା ଶୁଣି । ବରଜୁ କହିଲେ, ବୁଝିଲ ମାଳବୋଉ । ଝିଅ ପାଠ ପଢ଼ି ଶିକ୍ଷିତା ହେଲେ ସେ ଚାକିରି କରି ପାରେ । ଯଦି ଚାକିରି ନ କରି ବାହାଘର କରେ ତେବେ ତାର ସଂସାର ଚଳାଇବାରେ କିଛି ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ରହିବ ନାହିଁ । ସେ ତାର ପୁଅ ଝିଅ ମାନଙ୍କୁ ଘରେ ବସାଇ ଅନେକ ପାଠ ପଢ଼ାଇ ପାରିବ । ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ପିଲା ଗୁଡ଼ା ପାଠ ପଢ଼ି ଯିବେ । ଧର କୌଣସି କାରଣରୁ ସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ କିମ୍ବା ମରିଯାଏ ତେବେ ତାର ସଂସାର ଚଳାଇବାକୁ ସେ ଏତେ ହତାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ନିଜେ ଠିଆ ହୋଇ ସଂସାର ଚଳାଇ ନେବ । ଝିଅ ଶିକ୍ଷିତା ହେବାର ଏତିକି କାରଣ ।

—"ରଖ ହେ ତୁମର ସେ କଥା । ପୁଅମାନେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ମା ବାପଙ୍କୁ ପୋଷିବେ । ଝିଅ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ କଣ କରିବେ ?"

—କିନ୍ତୁ ମାଳବୋଉ ! ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶର ନାରୀ ଜାତି ପାଠ ପଢ଼ି ଶିକ୍ଷିତା ନ ହୋଇଛନ୍ତି ସେତେକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶ ଓ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ଅସମ୍ଭବ । ନାରୀ ଆଦ୍ୟାଶକ୍ତି, ମାତୃ ରୂପିଣୀ । ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିର ଶିକ୍ଷା ଭାର ମା ଉପରେ । ହସି ହସି ମାଳବୋଉ କହିଲେ, ଛାଡ଼ ସେ ସବୁ କଥା । କହିଲ ରାଜୁର ବାହାଘର କେବେ କରୁଛ । ଖିରିପିଠା କେବେ ଦେବ । ତୁମ ମିଶିପକାଉଙ୍କୁ କଥାରେ ଭଲି ପାରିବ କିଏ ? ସୁମିତ୍ରା ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ, ତୁମ ତୁଣ୍ଡ, ସୁ ତୁଣ୍ଡ ହେଉ । ରାଜୁ ଆମର ବାହା ହୁଅନ୍ତୁ । ସୁନା ବୋହୂ ଟିଏ ଘରକୁ ଆସୁ ।

"ବୋଉ,—ବୋଉ— ଭାତ ବଢ଼ା ହେବ",— ହାଣ୍ଡିଶାଳ ପିଣ୍ଡାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଡାକୁଥାଏ ଝୁନା ।

ଗପ କରୁ କରୁ କେତେବେଳ ହୋଇଗଲା ଲୋ ମୁଁ ଯାଏଁ କହି ମାଳବୋଉ ତର ତର ହୋଇ ସେଠାରୁ ଉଠି ଚାଲିଗଲେ । ବରଜୁଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ସୁମିତ୍ରା ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଆଡ଼େ ଆସିଲେ ।

ଖରାଦିନ ଦି' ପହର । ବରଜୁ ତାଙ୍କ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡା ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ବସି ଖବର କାଗଜ ଦେଖୁ ଥିଲେ । କାହ୍ନୁ ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କୁ ଦୋକାନ ଆଡ଼େ ଆସିବା ଦେଖି କାଗଜ ରଖି ଦେଇ ପଚାରିଲେ—କେତେବେଳେ କଟକରୁ ଆସିଲ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ।

— ଏଇ ବାରଟା ମୋଟରରେ ଆସିଲି ।

— ରାଜୁ ଆଉ ମନା ମୀନା ଭଲ ଅଛନ୍ତି ତ ?

— ହଁ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଅଛନ୍ତି । ତୋର ଝିଅ ମୀନା ନାଆଁ କଟକ ସହରରେ ଉଠୁଛି ପଡ଼ୁଛି । ଭୟଭୀତ ଗଳାରେ ବରଜୁ କହିଲେ କି କଥା ମାଷ୍ଟ୍ରେ ?

—ଆରେ ଏମିତ ଅସ୍ଥିର ହେଉଛୁ କାଇଁ । ଭଲ କଥାରେ ଭଲ କଥା ।

ବରଜୁ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ମାରି ହସିଲା ମୁହଁରେ କହିଲେ ତେବେ କୁହ ।

—ମୀନା ଓ ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ଝିଅ ସୁନା ଦୁହେଁ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଥିଲେ । କେତୋଟି କଲେଜ ପିଲା ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଯାଉଥିଲେ ଓ ନାନା ପ୍ରକାର ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ଏଇ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ । ହଠାତ୍ ସେମାନେ ଦୌଡ଼ା ଦୌଡ଼ି ହୋଇ ଧକ୍କା ଦେଲେ ମୀନା ଉପରେ । ମୀନା ନିଜ ଗୋଡ଼ରୁ ଚପଲ ବାହାର କରି ଜଣେ ପିଲା ଗାଲରେ ଦୁଇ ଚପଲ

ଲଗାଇ ଦେଲ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ରାସ୍ତାରେ ଲୋକ ଭିଡ଼ ହୋଇଗଲା । ରାସ୍ତାର ପୁଲିସ ଦୌଡ଼ି ଆସିଲା । ଥାନାକୁ ନେଇ ସେ ଗୁଣ୍ଡାଜଣଙ୍କୁ ଅଟକ ରଖି ମୀନାଠାରୁ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ଶୁଣି ପୁଲିସ ସାହେବ ସେ ଗୁଣ୍ଡାଜଣଙ୍କୁ ଗୁଣ୍ଡାମାସ କାର କାରାଦଣ୍ଡ ହୁକୁମ କଲେ । ଏଥିରେ ମୀନାର ଖ୍ୟାତି କଟକ ସହରରେ ସବୁରି ମୁହଁରେ ଝିଅଟାର ଏ ସାହସକୁ ସମସ୍ତେ ପ୍ରଶଂସା କରୁଛନ୍ତି ।

— ଠିକ୍ କରିଛି ମୀନା ଉପଯୁକ୍ତ ପିତାର କନ୍ୟା ହୋଇ । ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ଶିକ୍ଷା ପଥରେ କଣ୍ଟକ ଏଇପରି କେତେଜଣ ଯୁବକ, ଯା ଦ୍ୱାରା ନାରୀଶିକ୍ଷା ଆମଦେଶରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ପାରୁନାହିଁ ।

ପାଠପଢ଼ି ପଶୁପରି ବୁଦ୍ଧି କଲେ ସେ ଲୋକ ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ ରହିବା ଭଲ । ତାର ସମାଜରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ସେଥିଯୋଗୁଁ କହନ୍ତି—'ଥିଲେ ଥାଉ ପଛେ ଗୁଣ ହଜାର, ଚରିତ୍ର ନ ଥିଲେ ସବୁ ଅସାର ।' ଚରିତ୍ର ହୀନ ଲୋକଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଘୃଣା କରନ୍ତି ।

— ସତ କଥା ବରଜୁ । ଏହିପରି କେତେଜଣ ଅସତ୍ ଚରିତ୍ର ଲୋକ ଆମ ଦେଶର ନାରୀଶିକ୍ଷା ମୂଳରେ କୁଠାରାଘାତ କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଭାବୁଛନ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଝିଅ ଭଉଣୀ ଅଛନ୍ତି ତଥାପି ଆଖି ଥାଇ ଅନ୍ଧ ପରି ବ୍ୟବହାର । ମଣିଷ ହୋଇ ପଶୁପରି ଆଚରଣ ।

— ଛାଡ଼ ସେ କଥା ମାଷ୍ଟ୍ରେ । ରାଜୁ ଶ୍ୱଶୁର ଘର ଆଡ଼େ ଯାଇଥିଲ କି ?

ଆରେ ଅନେକ ଦିନ ପରେ ଯେତେବେଳେ କଟକ ଯାଇଥିଲି ସବୁଆଡ଼େ ଯାଇଁ ଟିକିଏ ମୁହଁ ମାରି ଆସିଛି । ପିଲାଟି ତ ଶିକ୍ଷିତା । ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦରୀ । ଯୋଗ୍ୟରେ ଯୋଗ୍ୟାର ମିଳନ ।

ଲୀଳାମୟଙ୍କ ଲୀଳା । ଭଗବାନ କେବେ କଣ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରନ୍ତି । ସେପଟେ ଶୀଘ୍ର ଯାଉରୁ ଭଗବାନର ଦୟା ପଡ଼ା ।

ହଁ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଣିଛୁ ନା । ମଦନ ମହାପାତ୍ର ଆଉ ଭଗୀରଥ ଅଜ୍ଞ କଟକ ଯାଇଛନ୍ତି । ଶୁଣିଲି ଏ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଭାଙ୍ଗିବେ ବୋଲି ।

—ଭଗବାନ ଯାହାର ଭରସା, ମଣିଷ ତାର କ'ଣ କରିପାରେ । ଯେ ସତ୍ ପଥରେ ଯାଉଥିବ ତା ଅଗ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ବାଜିବ ନାହିଁ । ସେମାନେ ବରାବର ଆମ ପଛେ ପଛେ ଲାଗିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଆମର ଦିନକୁ ଦିନ ଉନ୍ନତି ଛଡ଼ା ଅବନତି ନାହିଁ । ସେଇମାନେହିଁ ହିଂସାରେ ଜଳି ପୋଡ଼ି ମରୁଛନ୍ତି ।

ଦଣ୍ଡବତ ଭାଇନା, ଦଣ୍ଡବତ ମାଷ୍ଟ୍ରେ— ସତିଆ ସାମଲ ଦୋକାନ ପିଣ୍ଡାକୁ ଉଠୁ ଉଠୁ କହିଲା ।

ଆରେ କେବେ କାଳିମାଟିରୁ ଆସିଲୁ ସତି । ସବୁ ଭଲ ତ, ବସ ବସ ।

ବରଜୁ ଓ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସମସ୍ୱରରେ କହି ଉଠିଲେ ।

ସତିଆ ସାମଲ ବେଞ୍ଚରେ ବସି ଜାମା ପକେଟରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି କାଢ଼ି ବରଜୁଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା ।

ନରହରି ମହାନ୍ତିକ ଚିଠି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ କିପରି ଅଛନ୍ତି ? ବରଜୁ ଚିଠି ଖୋଲି ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ କହିଲେ ।

କାହ୍ନୁ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ସତିଆକୁ ପଚାରିଲେ— ହଇରେ ସତି ! ଖବର କଣ ? ସେଠାର ଓଡ଼ିଆମାନେ କିମିତି ଅଛନ୍ତି, ଆମ ଗାଁର ନଟ, ବନା, ହରିଆ ସବୁ କେମିତି ?

ସତିଆ ସାମଲ ପକେଟରୁ ଅଧର ବୋଲା ରୁମାଲ କାଢ଼ି ମୁହଁ ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲା—ସେ ଆଗ କାଳିମାଟି ଆଉ ନାହିଁ ମାଷ୍ଟ୍ରେ କ ସେ ଆଗକାର ଓଡ଼ିଆ ଆଉ ନାହାନ୍ତି । କାଳିମାଟି

ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁର ହୋଇ ଗଲାଣି । ଯେଉଁଠି ଗୁଣ୍ଡିଚ କୋଠା ଘାଇ ମାଳ । ବହୁଳ ଦିଶା ଥାଏ । ଚଉଡ଼ା ଚଉଡ଼ା ପିଚୁରାସ୍ତା । ଝକ ଝକ ଝଟକ, ଯାଉଛନ୍ତି ରାସ୍ତାରେ ଗାଡ଼ି । ଆମ ଓଡ଼ିଆଙ୍କ ଭାଷା କହିଲେ ଏଠି ଆଜିକୁ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷ ତଳେ—ଲୋକମାନଙ୍କ ମୁଁ ନୂଆ ହୋଇ ଟାଟା ଯାଇଥାଏ । ରାସ୍ତାରେ ଗଲେ ଓଡ଼ିଆମାନେ କଥା କହି ହୋଇ ଯାଉ ନ ଥିଲେ । ଠାରରେ ସବୁ କହୁଥିଲେ । କଥା ଜାଣିଲା ଦେଲେ ଅନ୍ୟ ଜାତି ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଭେଙ୍ଗା ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ଆଜି ସେ ଓଡ଼ିଆ ଟାଟାନଗରରେ ମଣିଷ ପରି ରହୁଛନ୍ତି । ଆମ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ଦୁଇଟି ବଡ଼ ବଡ଼ କ୍ଲବ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ଉତ୍କଳ ଅସୋସିଏସନ୍ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉତ୍କଳ ସମାଜ । ଉତ୍କଳ ଅସୋସିଏସନରେ ଡ୍ରାମାଟିକ୍ ସେକ୍‌ସନ ଅଛି । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଦୁର୍ଗା ପୂଜାକୁ ଥିଏଟର ହୁଏ । ସବୁ ଜାତି ଦେଖି ଖୁବ ପ୍ରଶଂସା କରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଲାଇବ୍ରେରୀ ବି ଅଛି । ଲୋକମାନେ ବହି ନେଇ ପଢ଼ନ୍ତି ।

ବରଜୁ ଚିଠିଟି ପଢ଼ି ସାରି ତଳେ ରଖି ଦେଇ କହିଲେ ତେବେ ଟାଟାନଗରରେ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଆଜି ଗୌରବ କରୁଛନ୍ତି । ଅନ୍ଧାର ଆଲୁଅ, ଧନ ଗୌରବ, ଉତ୍ଥାନ ପତନ ଏତ ଦୁନିଆରେ ଲାଗି ରହିଛି । ଦିନେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିକୁ ଅନ୍ୟ ଜାତି ଘୃଣା କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କର ଆଜି ପତନ ଘଟୁଛି । ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଆଜି ଧୀର ଅତୀତ ଜୀବନକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଛି ।

"ମୁଁ ଯାଉଛି । ସଞ୍ଜବେଳକୁ ଆସିଲେ ଟାଟାନଗରର ସବୁ ଖବର କହିବ" ବୋଲି ଉଠିଆ ସାଇର ସେଠାରୁ ଉଠି ଚାଲିଗଲେ ।

ଝାଙ୍କୁ ମାଷ୍ଟ୍ରେ ତାଙ୍କ ଘର ଆଡ଼େ ଆସିଲେ । ବରଜୁମିଶ୍ର ଦୋକାନଟି ଖୋଲିବା ପାଇଁ ଲାଗିଗଲେ ।

ହରପୁର ସୋମନାଥ ହାଟ ଏ ଅଞ୍ଚଳ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ହାଟ । ସପ୍ତାହରେ ଦୁଇଥର ବସେ । ମଙ୍ଗଳ ବାର ଆଉ ଶନିବାର । ଗାଈ ଗୋରୁ, ଶିଳ ଚକି, ଶଗଡ଼ କବାଟ, ଧାନ ଗୁଡ଼ଳ, ମୁଗ ବିରି ଠୁଁ ଆରମ୍ଭ କରି ଯାବତୀୟ ପନିପରିବା ହାଟକୁ ବିକ୍ରି ହେବାକୁ ଆସେ ।

ମଙ୍ଗଳବାର ହାଟ ପାଳି । ରଥୀସ୍ୱାଇଁର ଗୋଟିଏ ବଳଦ କିଣିବାର ଥିଲା । ସେ ଗଣିରଥଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ହାଟକୁ ଯାଇଥିଲା । ବଳଦ କିଣିସାରି ବଳଦକୁ ହାଟ ମଝିରେ ଥିବା ବଙ୍କା ବରଗଛ ମୂଳେ ବାନ୍ଧିଦେଇ ଦୁହେଁ ଗୋପୀ ସାହୁ ଦୋକାନରେ ଜଳଖିଆ ଖାଉଥିଲେ । ସର୍‌ଜୁର ଶଶୁର ହରି ଭିଆଡ଼ି ଦୋକାନରେ ବସି ଚା' ପିଉଥିଲେ । ଗଣିରଥଙ୍କୁ ଦେଖିପାରି କହିଲେ ନମସ୍କାର ସମୁଦି । ନମସ୍କାର । କଣ ଭଲ ଅଛନ୍ତି ?

ଗଣିରଥେ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ରସଗୋଲା ପାଟିରେ ପକାଇବାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ତାଙ୍କୁ ଏ କଥା ଶୁଣା ଯାଉଛି କେମିତି । ରଥୀ ସ୍ୱାଇଁ ହାତମାରି ଦେଇ କହିଲା କିଏ ଡାକୁଛନ୍ତି ମାମୁଁ ।

ଗଣିରଥ ଚମକି ପଡ଼ି ଗୁହାରି ତ ହରି ଭିଆଡ଼ିଏ । ନମସ୍କାର ସମୁଦି ! ଆସ ଆସ । ଆହେ ହଜିଲା ବଳଦ ଖୋଜିଲା ଠାଇଁ । ମୁଁ ତ ଏଇଲାଗେ ତୁମ ଘର ଆଡ଼େ ଯିବାର ଥିଲା । କେବେ କଲିକତାରୁ ଆସିଲ ?

— ଏଇ ଗୁରୁବାର ହେଲା ତ ଆସିଛି । ବରଜୁ ପ୍ରଭୃତି ପିଲାଏ ଭଲ ଅଛନ୍ତି ତ ?

— ଗଲେ ଦେଖିବ, ଭଲ କି ମନ୍ଦ ।

— ମୁଁ ବଡ଼ ହଇରାଣ ହରକତ ହୋଇ ପଡୁଛି ସମୁଧୀ । ଏଇ ବରଷକ ଭିତରେ ତିନିଥର ଘରକୁ ଆସିବା ହେଲା । ଦୂର ଜାଗାରେ ଗୋଡ଼ ଦେଲେ ଯାହା ହୁଏ । ଘର ଓ ବିଦେଶ ।

—ଝୁଅ ପିଲା ସେଠାକୁ ନେଇ ଗଲେ ତ ଆରାମରେ ରହନ୍ତେ ।

— ଏଠି ଯାହା କିଛି ଅଛି, କିଏ ଦେଖିବ । ଘରକୁ ଏକା । କଥାରେ କହନ୍ତି ନାହିଁ—ଏକା ବୋକା । ଲମ୍ବ ପଣନ୍ତ ଗୃହଅଡ଼କୁ ପାଏ । ଝିଅଟିକୁ ନ ଯିବ ସିଆଡ଼େ ହେବ ନି । ମୋର ଯଦି ଜଣେ ଭାଇ ଥାନ୍ତା, ତା ହେଲେ ମୁଁ କି ଏତେ ହଇରାଣ ହେଉଥାନ୍ତି । ତୁମମାନଙ୍କ କଲ୍ୟାଣରୁ ସୁରୀ ମୋର ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛି । ତାର ଚିନ୍ତା ମୋତେ ନାହିଁ ।

— କ'ଣ କହିଲ ସମୁଧୀ ତାର ଚିନ୍ତା ତୁମକୁ ନାହିଁ । କି ହେ ତୁମ ଝିଅ ଜ୍ୱାଇଁଙ୍କୁ ଯା ଭିତରେ ଦେଖିଲଣି ନା ! ଜ୍ୱାଇଁ ବାଲ ବାଡ଼ିରେ ଆଜ ଝିଅ ଘରେ ଖଟି ଖଟି କଙ୍କାଳସାର ହେଲେଣି । ରାଜୁଆ ତା ମାଇପକୁ ନେଇ କଟକରେ ମଉଜ କରୁଛି । ବଡ଼ଜୁଆ ଦୋକାନ ଗଦିରେ ବସି ମଜା ମାରୁଛି ।

— ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଘରର କାମ କଲେ; ପରଘରେ ତ ଯାଇଁ ଗୋଲାମୀ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ସବୁ ଭାଇ ଯାକ ଯଦି ଲାଗି ପଡ଼ି ନିଜର ପରିବାରର ଉନ୍ନତି କରନ୍ତି ସେଥିରେ କ୍ଷତି କଣ ? ମୋ ଅନୁଭବରୁ ମୁଁ ବୁଝୁଛି ମୋର ଯଦି ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଭାଇ ଥାନ୍ତା ତା ହେଲେ ମୋ ଘର ଭିତ ପର ଗୀତଥାନ୍ତେ । ସୁରୀ ମାଆ ବି ବେଳେ ବେଳେ ଘରର କାମ ଧନ୍ଦାରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହେ ମୋର ଯାଆଟିଏ ଥାନ୍ତା କି କେଡ଼େ ସୁଖରେ ଦିନ ଯାଉଥାନ୍ତା । ଚାଲ ବରଗଛ ମୂଳେ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ ହେବା ।

ଗଣିରଥ, ହରି ତିଆଡ଼ି ଓ ରଥୀ ସ୍ୱାଇଁ ହାଟ ମଝି ବରଗଛ ମୂଳେ ଆସି ବସିଲେ ।

ରଥୀସ୍ଥାଇଁ ଖାମୁକ୍ତ ଘାରୁ ସନ୍ତମୁଳକ ଅସ୍ତମ କଲ । ବଟୁଅରୁ ପାନ ଭାଙ୍ଗି ଖାଉ ଖାଉ ଗଣିରଥ କହିଲେ— "ଜାଣିଛ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ! ବରଜୁଆ ଓ ରାଜୁଆ ତାଙ୍କ ହାତଘାଣ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି । ମଝିରେ ସନ୍ତୁଳୁଆ ଖାଲି ଖଟି ଖଟି ମରୁଛି ସାର । କହେ ତା ଭାଗଟା ଯଦି ସେ ଅଣି ଦେଶରେ ରଖନ୍ତା । ତେବେ ବରଷକ ଖାଇ ପିଇ ଖୁସିରେ ଦି' ପଇସା ଜମା ଭରି କରନ୍ତା । ଭବିଷ୍ୟତକୁ କାମରେ ଲାଗନ୍ତା ।"

—ରାମ, ରାମ, ରାମ, ସେ କି କଥା କହୁଛ ସମ୍ବନ୍ଧୀ । ପୂରନ୍ତା ଘର ଯେ ଭାଙ୍ଗିବ ତାର କି ମଙ୍ଗଳ ହେବ । ସେ ତିନି ଭାଇଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ଆଜି ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ସବୁରି ମୁହଁରେ ଶୁଣା ଯାଉଛି ।

—ତୁମେ କାହୁଁ ଜାଣିବ ସମ୍ବନ୍ଧୀ । ତୁମେ ତ ବରଷକ ଭିତରେ ଥରେ ଓଳିଏ ଦେଖୁଛ । ଭିତର ଖବର କ'ଣ ତୁମକୁ ମାଲୁମ ଅଛି ? କାଲି ଯାଇ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖି ନ ଆସିଲେ ମୋ କଥାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ । କଥାରେ କହନ୍ତି ପରା—'ଯାହା ନ ଦେଖିବ ଦୁଇ ନୟନେ, ପରତେ ନ ଯିବ ଗୁରୁ ବଚନେ ।'

—ଦେଲା ନାହିଁ, ହେଲା ପାରୁ । ତାଙ୍କ ଘର କଥା ମୋର ବୁଝି କଣ ହେବ ।

ଗଣିରଥେ ପାନ ଭାଙ୍ଗି ନିଜେ ଖଣ୍ଡେ ପାଟିରେ ପୂରାଇ ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ଭଅଣ୍ଡଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲେ— ଜାଣିଲ ସମ୍ବନ୍ଧୀ, ତୁମେ ତ ଏକୁଟିଆ ଲୋକ । ଶଶୁର ଘରର ଖାଉଟିଙ୍କୁ ପୋଷୁଛ । ସେ ଅ ଭାଇଙ୍କୁ ଆଣି ଘରେ ରଖିଲେ କ'ଣ ଯାଉ ହୁଅନ୍ତା ?

—ଶଶୁର ଘର କଥା କହିଲ ଯେ ମୋର ଉପାୟ କଣ ? ଶାଶୁବୁଢ଼ୀ, ବିଧବା ଶାଳୀ, ନା-ବାଳକ ଶଳା ।

ସାନ ଶଳାକୁ ନମସ୍କାର ମାଇପ କରନ୍ତେ । ଏଇ ଶୀତରେ ଭୋଗିବା କଥା । ମୋର ଯଦି ଭାଇଟିଏ ଥାନ୍ତା ତା ହେଲେ କଣ············ ।

—ଛାଡ଼ ସମୁଧୀ ସେ କଥା । ମୋ ବୋଲ ମାନ । ସବଜଙ୍କୁ ଅଣି ହାଟରେ ଖଣ୍ଡେ ଦୋକାନ କରିଦିଅ । ପଲ୍ଲୀର ପାଣି ଖାଦୁଅରେ ଖଟି ଖଟି ହାରି ଯାଉଛନ୍ତି । ସେ ଦୋକାନକୁ ଦୋକାନ କରିବ ଆଉ ତୁମର ଘର ବାଡ଼ି ବି ଦେଖା ଶୁଣା କରିବ । ଝିଅ ବି ପାଖରେ ରହିବ । ଏ ଶାଶୁ ଶାଳୀଙ୍କୁ ଛାଡ଼ । ସବଜୁ ତୁମ ଘରେ ଆସି ରହିଲେ ତୁମର ଆଉ ଘରକୁ ଏତେ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । କଷ୍ଟିନ୍ତରେ କଲିକତାରେ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରିବ ।

—ସତ ସମୁଧୀ । ମୋ ମନକୁ ତୁମ କଥା କେତେକ ପାଉଛି କିନ୍ତୁ ଲୋକ ନିନ୍ଦା ।

— ରଖ ହେ ତୁମର ଲୋକନିନ୍ଦା । ଯେତେ ଭାଇ ସେତେ ଘର, ଯେତେ କନିଆ ସେତେ ବର । ଏମାନେ ଖଟି ଖଟି ମରିବେ ଆଉ ସେମାନେ ମଉଜ କରି ବସିବେ । ଏ କେଉଁ ନୀତି ? ଏ କଥା କି ଲୋକ ନିନ୍ଦା ହେଉ ନାହିଁ ।

— ଠିକ୍ କହୁଛ ସମୁଧୀ । କାଲି ଯାଇ ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବି । ତୁମେ ତ ଆଉ କିଛି କହିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯାଏ— କହି ଉଠିଲେ ସେଠାରୁ ଉଠି ତାଙ୍କ ଘର ଆଡ଼େ ଆସିଲେ । ଗଣିରଥ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ଟାଣି କହିଲେ ମାଛ ଠିକ୍ ଥୋପ ଗିଳିଛି ।

ରଥୀ ସ୍ୱାଇଁଙ୍କୁ ଉଠାଇ ଗଣିରଥ ନିଜ ଗାଁ ଆଡ଼େ ଆସିଲେ । ଦୁହେଁ ଆସି ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ମାଛଅନ୍ଧାର ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ନଈବନ୍ଧରେ ସବଜୁର ଭେଟ ହେଲାରୁ ଗଣିରଥ କହିଲେ କିରେ ସବଜୁ ।

— କଣିକି ମାମୁଁ ।

— ଅଁରେଁ ଶୁଣ । ହାଟରେ ତୋ ଶଶୁର ସାଙ୍ଗେ ଦେଖା ହେଲା । ତୁମମାନଙ୍କ କଥା ପଡ଼ୁଥିଲା ।

"ମୁଁ ଯାଉଛି ମାମୁଁ । ବଳଦଟାଙ୍କୁ ଶୋଷ ହେବଣି"—କହି ରଥୀସାଇଁ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲା ।

— କଲିକତାରୁ କେବେ ଆସିଲେ କି ?

— ସେ ତ ଏଇ ଦି' ଚାରି ଦିନ ହେଲା ଆସିଛି ଖାଲି ତୁମ ଦି' ଜଣଙ୍କୁ ନେବ ବୋଲି ।

ଆମ ଦି' ଜଣଙ୍କୁ—ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଚାରିଲା ସୁରଜ ।

— ହଁ ରେ, ତୁମେ ଦୁହେଁ ଏ ଘରେ ଖଟି ଖଟି ହାଡ଼ ମାଉଁସ ହୋଇ ଦି'ପଳ ରହିଲଣି । ଆଜି ସେ ଦି'ଟା ଭାଇ ମହା ମଉଜରେ ଦିନ କାଟୁଛନ୍ତି ।

— ମୁଁ ତ କେବେ କିଛି ତୁମଙ୍କୁ କହି ନାହିଁ । ତୁମର ଏ ସବୁ କଥାରେ ଯାଏ ଆସେ କେତେ ? ତୁମେ ଥରେ ଭାବି ଚିନ୍ତି କହିଲ ନାହିଁ । ପୁରୁଣା ଲୋକ । ତୁମେ ଗୋଡ଼ରେ ଏତେ ଚାଲୁଛ, ହାତରେ କାମ କରୁଛ । ପେଟ ତ କିଛି କରୁନାହିଁ । ତା ବୋଲି ଯଦି ପେଟକୁ କିଛି ନ ଖାଅ କେତେଦିନ ବଞ୍ଚି ରହିବ । ସେଇମିତି ଗୋଟିଏ ପରିବାର—ସମସ୍ତେ କିଛି ନା କିଛି କାମ କରୁଛନ୍ତି ।

— ଆରେ ବୋକା । ତୋ ଭଲକୁ କହୁଛିରେ ତୋ ଭଲକୁ । ରାଜୁଆ ତା ମାଇପକୁ ନେଇ କଟକରେ ଶଳା ପାଖରେ ରହିଲା । ଯାହା ରୋଜଗାର କଲା, ବେଙ୍କରେ ଜମା ରଖିଲା । ବିରଜୁଆ ଦୋକାନରୁ ଯା କମାଇଲା ତାର ସବୁ ମହାଜନମା କାରବାର ହେଲା । ତୁ ଏତେ ଖଟି ଖଟି କେତେଟଙ୍କା ପାଖରେ ରଖିଛୁ ଭଲା । ଆରେ ଶୁଣ, ତୋ ଶଶୁର କାଲି ଆସିବ । ସେ କହୁଥିଲା ହାଟରେ ତୋତେ ଗୋଟିଏ ଲୁଗା ଦୋକାନ କରାଇ ଦେବ । ଏ ଖରା-ଭରା, ପାଣି-ପବନ, କାଦୁଅ ପଙ୍କରୁ ତ ରକ୍ଷା ମିଳିବ ।

— ଶଶୁର ଘରେ କୁକୁର ହେବାକୁ ମୋର ମନ ମାନୁନାହିଁ ।

— ଆରେ ତୁ ତ ହାଟରେ ରହୁବୁ । ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ଯିବୁ । ତୋତେ ଶଶୁର ଘରେ ରହିବାକୁ କିଏ କହୁଛି ।

— ମୋର ଭାଇ, ଭାଉଜ, ଝିଅଣ୍ଡ, ପୁତୁରା, ଘର ବାଡ଼ି ଛାଡ଼ି ପର ଘରେ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବାକୁ ତୁମେ କହୁଛ ମାମୁଁ ।

— ଆରେ ସରଜୁଆ । ଭାଇ ଭଗାରି ! ଭଗାରି କେଉଁଠି ନା ମା ପେଟରେ । ଏଇଲାଗେ ବଳ ବୟସ ଅଛୁ । ବାହା ଓଲଟିଲେ ପୃଥିବୀ ଓଲଟି ପଡ଼ିବ । ମାଈଚିଆଙ୍କ ପର ଘର କଣରେ ପଡ଼ି ରହିଲେ କି ହେବରେ ।

ନା, ନା, ପରବୁଦ୍ଧି ପ୍ରଳୟ । ମୁଁ ଜମା ତୁମ କଥା ମାନିବି ନାହିଁ ।

— ଆରେ କହୁବୁ ନାହିଁ—ଯେତେବେଳେ ଜାଣିବୁ ଏଇ ଭାଇ ଭାଉଜ ସାତପର ପର କରିବେ—କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ଧନ ସରିବ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଜାଣିବୁ ଗଣିମାମୁଁ କାହାର ଅମଙ୍ଗଳ କଥା ଭାବେ ନାହିଁ । ଯାହା କହେ ଖାଣ୍ଟି ସତ ।

— ହଁ ଶୁଣ । ତୋର ଯେତେଭାଗ ଜମି ପଡ଼ିବ ମୋ' ଜମା କରାଇ ଦେବୁ ।

— ମୋର ତ କିଛି ନାହିଁ । ସବୁ ଯେ ଆମର ।

— ହଁ ରେ ଆମର, ତୁମର, ତାଙ୍କର—ମୋତେ ସେଥିରୁ କଣ ମିଳିବ । ତୁମ ତିନି ଭାଇଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ଭାଗ ଭାଗ ହେଲେ ତୋ ଭାଗ ଯେତେ ପଡ଼ିବ ତାକୁ ମୋ ଜମା କରାଇ ଦେଲେ, ଦେଖିବୁ କେଇଟା ଦିନ ଭିତରେ ତୋତେ ମୁଁ ମଦନ ମହାପାତ୍ର ପରି କରି ନ ଦେଇଛି ତ ମୋ ନାଁ ଗଣିରଥ ବ୍ରହ୍ମ, ଗଣିଅ ଜମାର ।

— କହୁ ମାମୁଁ, ମୋର ସେଠ ଭଉଣୀ କେମିତି ଭୋଳେଇ ଯାଣ୍ଟି ହେଉଛି ତୁମ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଶୁଣି।—

ଯା ଯା ହାଣ୍ଡାଘେର ଗିଲୁ ତା। ମୁଁ ଯାଉଛି—କହୁ ଭଣିବଥେ ସେଠାରୁ ଫେରିଲେ।

ସରଜୁ ସେଇଠି ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସି ପଡ଼ିଲା। କେତେବେଳେ ଆକାଶ ପାତାଳ ଭାବୁ ଭାବୁ ତା ମୁଣ୍ଡ ଗୋଳମାଳିଆ ହୋଇଗଲା।

ଶୁକର ମନରେ ତାଙ୍କରେ ଯା ଭାବନା ଭାଙ୍ଗିଗଲା। ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ନଇବନ୍ଧଆଡ଼ୁ ଫେର ଘରକୁ ଗଲା।

ଦିନେ ସକାଳ ବେଳା ସୁଶୀଳା ହାଣ୍ଡି କୁଅକୁ ପାଣି ପାଇଁ ଯାଉଛି। ବୁଲା ବୋଉ ତାଙ୍କ ଖଳା ବାଡ଼ରେ ଓଦାଳୁଗା ଶୁଖାଇ ଶୁଖାଉ କହିଲେ—କାଲେ ମହିଅଣି! ଆଜି ତୁମର କଅଣ ହେଉଛି ମ'। ଏତେ ଫାଙ୍କି ବୁହା ହେଉଛି।

ଗରା ଦାଇଠାକୁ ତଳେ ରଖି ଦେଇ ହସିଲା ମୁହଁରେ ସୁଶୀଳା କହିଲା—ଆଜି ବାପାଙ୍କର ଶ୍ରାଦ୍ଧ। କେତେ ଲୋକ ଆସିବେ, ଖିଆ ପିଆ ହେବ ସେ—

— ମଲମୋର, ଶ୍ରାଦ୍ଧ ହେଲା ବୋଲି କଣ ତୁଇ ଖାଲି ଏ ଘରେ ଅଛୁ ଗୁକରାଣୀ ପରି ପାଣି ବୋହିବାକୁ। କାହିଁକି, ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଲୋକ ଦି'ଟା ଲଗାଇ ଦେଲେ ତ ଘଡ଼କେ କୁଅରୁ ପାଣି ଟାଣି ନେବେ। ଆଲୋ, କେଉଁଥିରେ ଊଣା ଅଛି କି? ସାନୁଆ ତ କଟକରେ ପାନ ହଜାର ପଣ ମାସକୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରୁଛି। ବୋଡ଼ାଇବାରେ ତ ଦି'ଟା ଗୁମାସ୍ତା ହାତରୁ ଫିକଏ ଫୁରୁସତ୍ ନାହିଁ। କଣ ଟଙ୍କା ଉଣ୍ଡା ଅଛି ଅଛି ଯେ ତୁମେ ଦୁଇଜଣ ଏତେ ଖଟି ମରୁଛ। କହୁଁ ଲୋ

ତୁମର କେଉଁ ଭଉଣୀ ନା ନଣନ୍ଦ ଝିଅ ପରି ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଖଟି ମରିବ । ଗୋଟାଏ ବୋଲି କିଏ ।

— ଆମର ଘର କାମ ଆମେ କରିବୁ ନାହିଁ ତ କୁଳବୋହୂ ଆଉ କରିବ କିଏ ? ମନା, ମୀନା, ଟୁନା କଣ ମୋ ଝିଅ ନୁହନ୍ତି !

— ହଁ ଲୋ ହୁଣ୍ଡି, ପାଠ ପଢ଼ିଛୁ ପରା ! ଏଇ ଅକଲ ଶିଖିଛୁ ଭଗାରିଙ୍କ ଝିଅ ହେଲେ ତୋର ଝିଅ । ଆଲୋ କହୁଛି ଶୁଣ — ଝିଅ କାହିଁ ଝୁଅ — ହେଁସ ନାହିଁ କରନ୍ତି । ଅଲୋ, କହୁଛୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ବେଳ ଆସିବ ସେତେବେଳେ ବୁଝିବୁ । ଆମେ ଦେଖାଇ ଯାଆ ବ ଠିକ୍ ତୁମର ପର ଦିନେ ଥିଲୁ । ତୁମର କଣ ଗୋଲ ଅଛିବ । ଶାଶୁଙ୍କ ଭଉଣୀ ପରା — ଉଲ ବଡ଼ବା ଖସୁଛି, ମଙ୍ଗି ବରଢ଼ା ହସୁଛି, ଉପର ବରଢ଼ା ଥାଇଁ ବୋଇଲା ମୋ ଦିନ କାଳ ଅସୁଛି । ମୁଁ ତୋର ଭଲକୁ କହୁଛି ଲୋ — ଭଲକୁ ।

— ଏ କି କଥା କହୁଛନ୍ତି କୁଳବୋହୂ । ତେବେ କଣ ବୋଡ଼ଶୁର, ଦିଅର, ଯାଆ, ଝିଅଣ୍ଡ, ପୁତୁରା — ଏମାନେ ମୋର ଦେକାହ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ଯେବେ ପର ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଆପଣାର ଆଉ କିଏ ?

— ଅଲୋ ହୁଣ୍ଡି, ଲଗଲ ମୁଣ୍ଡି । କିଏ କହିଲା ଏମାନେ ତୋର ପର ବୋଲି ! ନିଜର — ନିଜର । ଯଦି ନିଜର ହୋଇଥାନ୍ତେ ତେବେ ଆଖିରେ ଦେଖୁଛୁ ତ, ବଡ଼ ଝିଅ କେମିତି ଦିନ ରାତି ଭଉଣୀ ଘଣ୍ଟା ବସି ବସି ବୋପଡୀ ଗଣ୍ଡି ହୋଇଲାଣି । କୁଟା ଖଣ୍ଡେ ବ ଦି' ଖଣ୍ଡ କରୁ ନାହିଁ । ପଇସା ଲୋ ପଇସା । ଟଙ୍କା ପଇସା ହେଲେ ଲୋକ ଏମିତି ହୁଅନ୍ତି । ସାନ ଅଛିଛୁ ଯେ ପଇଁବାକୁ ଦେଖୁ ନାହିଁ । ଖଟୁଛି ଯେ ଦିନ ସାରା ଖଟି ମରୁଛୁ କେଉଁଥି ପାଇଁ । ଅଲୋ, ତୁ କଣ ଏ ଘରକୁ ଯୋଇଲୁ ଜୋର ଆସିଛୁ ନା କଣ ମ ।

— ଏମିତକା କଥା ମୋତେ କାହିଁକି କହୁଛ ବୁଲି ବୋଉ ! ଯେଉଁ ଦେବଶୁର ଦେବତା ପରି ଆଉ ଯେଉଁ ବଡ଼ ଯାଆ ଦେବୀପରି ତାଙ୍କ ନାଁରେ ନିନ୍ଦା କରି କହିଲେ ଧର୍ମ ସହିବ ନାହିଁ ।

— ଅଲୋ ଜହନ୍ତ ନାହିଁ, "ଯେତେ ମାଠ ଥାଅ ମାଠ ନା ମୁଁ ସେଇ ଦରପୋଡ଼ା କାଠ ।" ଅଲୋ ଶୁଣ, ସରଜୁଙ୍କୁ କହ ତୁମ ଭାଗ ତୁମେ ନେଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ରୁହ । ନଇଲେ ଶେଷକୁ ଅବସ୍ଥା ବାରଣ୍ଡା ଦ'ବଡ଼ା ହେବ । ହାତ ନେଣ୍ଡରେ ଲୁହ ପୋଛୁଥିଲା ବେଳେ ଭାବିବୁ ଯେ ବୁଲି ବୋଉ ବଡ଼ଯାଆ ଯାହା କହୁଥିଲେ ଖାଣ୍ଟି ସତ ।

ସୁଚନ୍ଦା ଦରକ୍ତ ମିଶା ଗଳାରେ କହିଲା—ତୁମ ଘର ତୁମେ ସମ୍ଭାଳ । ଅଦା ବେପାରୀର ଜାହାଜ ମୂଲ କରିବାରେ କି ଦରକାର । କିନ୍ତୁ ମନେ ରଖ କେବେ ଯଦି ଏମିତ କଥା କହିଛ ତୁମ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଏତିକି ।

ସୁଚନ୍ଦା ଗରା ଦ'ଟା ନେଇ କୁଅକୁ ପାଣି ପାଇଁ ବାହାରି ଗଲା । ବୁଲି ବୋଉ ମୁହଁ ଛୁଆଁଇ କହିଲେ—ହଁ ଲୋ ତୋ ସାଙ୍ଗରେ କଥା ନ ହେଲେ ମୋ ପିଲା କୁଟୁମ୍ବ ଉପାସରେ ଗଣ୍ଡି ମରିବେ ନା କଣ ଲୋ । ମୋ କଥା ଯେବେ ତୋତେ ଗରାଇଲା ତା ହେଲେ ତୋର ମୋର ଏତିକି । ଗଙ୍ଗା ଗଲି ଯେତିକି, ଫଳ ପାଇଲି ସେତିକି ।

"ଖୁଡ଼ି—ଖୁଡ଼ି—ମାନା କାନ୍ଦୁଛି"—ବାଡ଼ ପିଣ୍ଡାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଟୁନା ଡାକ ପକାଇଲା ସୁଚନ୍ଦାକୁ ।

ସୁଚନ୍ଦା ତର ତର ହୋଇ ପାଣି ନେଇ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲା ।

ଉପରଓଳି । ସୁମିତ୍ରା ସରଜୁର ଛଅ ମାସର ଝିଅ ମାନାକୁ କୋଳରେ ନେଇ ବାଡ଼ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ । ପାଖରେ ମାଳବୋଉ ।

ସୁନେଇମା ତେଲୁଣୀ ତେଲ ପସରା ନେଇ ପହଞ୍ଚିଲା । ତେଲ ପସରାଟା ତଳେ ରଖି ବସି ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ କହିଲା—ବାବୁଙ୍କ ବୋହୂ କ'ଣ ଏଠି ନା କଟକରେ ମଁ ମନା ମା ।

—ଏଇଠି ଅଛି । ରାଜୁ ପରା କହିଲେ, କିଛୁଦିନ ଘରେ ରହି ଚଳାଚଳ ହେଲା ପରେ କଟକ ଯିବ ।

—ଖାସା ବୋହୂଟି ଏକା, ତୋର ଘରକୁ କେଉଁଠୁ ଏମିତି ବୋହୂଟିମାନ ମିଳୁଛନ୍ତି ଲୋ । କାହିଁକି ନ ହେବ, ଭଗବାନ ଯାହାକୁ ଦିହାନ୍ତି ଏମିତି । ତୁମେମାନେ ଯେମିତି ଲୋକ ତୁମ କପାଳକୁ କଣ ଖରାପ ମିଳିବେ ।

—ସବୁ ସେଇ ମଦନମୋହନଙ୍କର ଲୀଳା, ମାଉସୀ ।

—ସତେ ମନାମା, ତୁମ ଘରକୁ ପଶି ଆସିଲେ ଯେମିତି ଠାକୁର ଘର ପରି ଲାଗେ । କଳିଯୁଗରେ ଏମିତି ତିନିଭାଇ, ତିନି ଯାଆ ଏକମନ ହୋଇ ଚଳିବା କୋଟିକରେ ଗୋଟିଏ । ମୋର ପରା ଦିଟା ପୁଅ, ଦିନେ ଶାନ୍ତିରେ ଚଳିଲେ । କହୁଛି ପରା—ବଇଁଶ ନାଶ ବେଳକୁ ଘୋଡ଼ାମୁହାଁ ପୁଅ ଜାତ । ବୋହୂ ଦିଟା ତିନି ଗୁରୁଟାର ମା ହେଲେଣି, ଦିନେ ହେଲେ ଭଲ ଏକାଠି ବସିକରି ଖାଇଲେ ନା ମନ ଖୋଲି ଦି' ପଦ କଥା ବାରତା ହେଲେ ।

—ହଟିଆ ଆଉ ନଟିଆ କଣ ଭିନେ ହୋଇ ଗଲେଣି ?

—ଆଉ କଣ ଏକାଠି ଥାନ୍ତେ । ମୁଁ ନିଅଁନାଗୀ ମଝିରେ ଦହଗଞ୍ଜ ହୋଇ ମରୁଛି । ପନ୍ଦର ଦିନ ଯା ଘରେ ତ ପନ୍ଦର ଦିନ ତା ଘରେ ଖାଉଛି । ଦିନେ ଟିକେ ହଳଦୀ ମାଲିପା ଦେହରେ ଲଗାଇବାକୁ ପାଇଲି ନାହିଁ କି ସେ ରଇଜଳା ଅମଲୀ ପାନ ଗୁଅ ଟିକିଏ ଖାଇବାକୁ ପାଇଲି ନାହିଁ । ନିତେଇ ବାପ ଥାନ୍ତା, ମୁଁ ଅଜ ଏତେ ହୀନ ଅବସ୍ଥା ହେଉଥାନ୍ତି ।

ସୁନେଇ ମା ଓଢ଼ଣୀ ଅଞ୍ଚଳ କାନିରେ ଲୁହ ପୋଛୁଥିଲା । ମାଲବୋଉ ଟିକିଏ ଧାରଦାର୍ଢ଼ଣା କଣ୍ଠରେ କହିଲେ—ଗତି ଖାଇବେ । କେଉଁ ପାଞ୍ଚ ଦଶମାଣ ଜମି ଅଛି ଯେ ଏଥିପାଇଁ ଭଲେଇ ଭାଇ ହୋଇ ଚାଲିଛନ୍ତି ।

— କଣ କରିବ ମାଲବୋଉ ! ଭଲେଇ ହୋଇ କଣ ଜାଣିଛରେ ରହିଛନ୍ତି । ଟେକ କାଳି ଗୋଳ । ଇଏ ବୁଆକୁ ଦେଖାଇ କହୁଛି ତ ସେ ବୋହୂ ଭୁଆକୁ ଦେଖାଇ କହୁଛି ।

ସୁମିତ୍ରା ହସି ହସି କହିଲେ—କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ ମାଉସୀ; ତୁମ ପୁଅ ବୋହୂଙ୍କ ମନ ବଦଳି ଯିବ । ଭୁଲ ବୁଝି ପାରିବେ, ଦିନେ ଏକାଠି ହୋଇଯିବେ । ତୁମେ କାନ୍ଦୁଛ କାହିଁ ।

— ସତେ ମନା ମା—ତୁମ ତୁଣ୍ଡ ସୁତୁଣ୍ଡ ହେବ । ହଟିଆ ନଟିଆ ଭାଇ ଭାଇ ପରି ଚଳିବେ ! ତୋର ହାତ ଗୋଡ଼ ଧରୁଛି ଏ ବାପ ଛେଉଣ୍ଡ ଦି'ଟାଙ୍କୁ ସୁବୁଦ୍ଧି ଦେବାକୁ ଟିକିଏ ମନା ବାପଙ୍କୁ କହ । ସେ କ କମିଆ ଜାଣନ୍ତି କେଜାଣି ଏ ଗାଁର କେତେ ଭଙ୍ଗା ଘରକୁ ଯୋଡ଼ି ଦେଲେଣି । ଏତିକି କାମ କରିଦେଲେ ମୁଁ ନାହିଁ ପାଅନ୍ତି । ପୁଅ ଜନମ କରି ଏଇ ସୁଖ ଦେଖିବାକୁ ବଞ୍ଚି ରହିବାଠୁଁ ମରିବା କୋଟିଏ ଗୁଣେ ଭଲ ।

ମାଲବୋଉ କହିଲେ—ଭଲ ସାଇର ଶଶିଆ ଓ ଭାସିଆ ଦି'ଟା ଭାଇଙ୍କୁ ଦେଖୁନାହଁ । ରାଣ୍ଡ ମା ଟା ଯୁ। ଘରଁ ଡା ଘର ହୋଇ ଜନ ଖାଉଛି । ପୁଅ ଦିଟା କାଲମାଟିରେ ଠଙ୍କା କମଉଛନ୍ତି, ମାଇପମାନଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି ଏ ଯୁ। ଶଶୁର ଘରେ ଜମି କିଣୁଛି ତ ସେ ତା ଶଶୁର ଘରେ ଠଙ୍କା ଜମା ରଖୁଛି । ଅଲଗା ଅଲଗା ବସା ବାନ୍ଧି ଅଛନ୍ତି । ନାଆଁ ଲଗା ଏ ବୋଉକୁ ପାଇଁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ରହିଲେ ଏଣେ ଅକଳ ଶିଖୁଛନ୍ତି । ପରବୋଉରେ ଲୋକ ସାଉପରକୁ ଆପଣାର କରି ଚଳୁଛି । ଏ ଯୋଡ଼ାଯୁଗ୍ମ ପାଣି ମାଇପମାନଙ୍କ

ଶିଖାଇବେ ସଞ୍ଚୟଖଣ୍ଡ ମା' ଗାଇଁ ବାସ୍ତବରୁ ୫ ୬୯ ଜଣ ଘଟାଇ ନାହାନ୍ତି ।
ଏଇଁ ତ ପୁଅ । କଥାରେ କହନ୍ତି—ମଣିଷ ପ୍ରକୃତ ମଙ୍ଗଳ ବୁଝେ, ମୂଳରୁ ପ୍ରକୃତ ପଙ୍କରେ ଲେଖେ । ଯେ ଯେମିତ ହେବାର ଥିବ ସେ ସେମିତ ହେବ । ଆଖି ସାମନାରେ ଦେଖୁଛ ଯଦି, ମଣିଷଣ୍ଡ ପୁଅ ମହନ୍ତାଙ୍କୁ । ବାପ କୋଡ଼ିଏ ମୁଠା ମୁଠା ଟଙ୍କା ଖରଚ କରି ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ କେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲା । ପିଲାଟା କ'ଣ ପଢ଼ିଲା । ଶେଷକୁ ସେଇ ରଘୁନାଥପୁରଆ ନାଟ ଆଖଡ଼ାରେ ରହୁ ସଂଶୀ ପଛ ସାଜୁଛି ।

ସୁମିତ୍ରା ହସ ହସ ମୁହଁରେ କହିଲେ, ତୁମ କଥା ମୁଁ ମାନୁଛି ମାଲବୋଉ । ପାଠ ପଢ଼ି ଭଲ ଲୋକଙ୍କ ସାଥିରେ ମିଶି ଭଲ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ମଣିଷର ପ୍ରକୃତ ଚରିତ୍ର ଅନେକାଂଶ ବଦଳି ଯାଏ । ଜନ୍ମଗତ ପ୍ରକୃତ ନ ବଦଳୁ, ସେଥିରେ ଯାଏ ଆସେ କେତେ ? ଆଜି ଆମମାନଙ୍କର ଘରେ ଘରେ ଯେଉଁ କଳି ଝଗଡ଼ା ଅଶାନ୍ତି, ସେଇ ଭିତରେ ମନାନ୍ତର ଏ ତ ରହନ୍ତା ନାହିଁ ।

— ହଁ ଲୋ ତୋ ଭଳି କଥାରେ ବାଜିବ କିଏ ?

ମୁଁ ଯାଏ ସଞ୍ଜବେଳକୁ ଆସିବି । ମାଲବୋଉ ସେଠାରୁ ଉଠି ଚାଲିଗଲେ ।

ସୁନେଇମା ତେଲୁଣୀ ପସରାଟି ଉଠାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ରଖି ଥିବା ଗଳାରେ କହିଲା—ଜାଣିଲୁ ସନା ମା, ଏଇ ମଦନ ମହାପାତ୍ର ଆଜ ରଣୀରଥ ପୋ ସୁନା ଘରକୁ ବାହା କଲେ । ଦିନ-ରାତି ଯାଇଁ ସ୍ତ୍ରୀ ବାହାରେ ଫୁସୁ ଫୁସୁ ତ ତା ଜାଣିଲେ ଫୁସ୍ ଫାସ୍ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗକୁ ଯୋଗ ହେଲାଣି ଟେଣ୍ଡେଇ କୁଆ ମା ବୁଢ଼ୀ ।

ସାତ କଥାରେ ପଡ଼ି ସତୀ ଭୁଲେ ଲୋ । ଏତ ମଣିଷ ।

— ତୁମେ ଘର ଠିକ ଥିବ, ତୁମକୁ କିଏ ଭୁଲାଇ ପାରିବ କହିଲ ? ଘର ଘର ଲାଗି ଅଛନ୍ତି । କଳି ଝଗଡ଼ା ଲଗାଇ ମଜା

ଦେଖନ୍ତି । କେଇଜଣ ପର ଘର ଗଢ଼ି ଦଅନ୍ତି । ଯଦି ନିଜେ ନ ବୁଝି ବୁଝାଇବ କିଏ ?

ମୁଁ ଯାଏଁ ମନା ମା— କହି ସୁନେଇ ମା ଧୀରେ ଧୀରେ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲା ।

ମାନାକୁ ନେଇ ସୁମିତ୍ରା ଘରକୁ ଅସିଲେ । ସୁରତାକୁ ଝିଅକୁ ଦେଇ ଖଞ୍ଜାଶାଳଆଡ଼େ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ରନ୍ଧା ବଢ଼ା ଲାଗିଛି । ବରଜୁ, ସରଜୁ, କାହ୍ନୁ ମାଷ୍ଟ୍ରେ, ବାଲପଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ବସିଛନ୍ତି ।

ସୁମୀତା କଣ କରୁଛି କି ସୁରି—

— ଦାଣ୍ଡଘରେ ଥିବ ।

— ଆଜି ଏଡ଼େବଡ଼ ଦିନ । ସେ ଶୋଇ ରହିଛି—କହି ଦାଣ୍ଡ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ ସୁମିତ୍ରା ।

ସୁମୀତା ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶୋଇ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ୁଥିଲା । ସୁମିତ୍ରା ଧୀର ଗଳାରେ ପାଖକୁ ଯାଇଁ କହିଲେ ସୁନା । ଆଜି ବାପାଙ୍କର ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଦିନ । କେତେଲୋକ ଅସିବେ । ଖିଆପିଆ ଧୁମ୍ ଧାମ୍ ଲାଗିବ । ତୁ ଏମିତି ଚୁପ୍ ହୋଇ ଶୋଇ ରହିଛୁ । ଯା ପାନ ଫାନ ଭାଙ୍ଗି ଦିଅ । ଦି' ଯାଆ ମିଳି ମିଶି ଏତକ କରିଦିଅ । ନାଗୁଣୀ ପରି ଫଁ କରି ଉଠିଲା ସୁମୀତା ।

କର୍କଶ କଣ୍ଠରେ କହିଲା—ମୁଁ ସବୁ ଜାଣେ । ତୁମମାନଙ୍କର ଏ ଖୋସାମଦିଆ କଥାରେ ସୁମୀତା ଭୁଲି ନ ପାରେ । ସେ ପାଠ ପଢ଼ିଛି । ତାର ବାପ ଭାଇ ତାକୁ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଶିକ୍ଷିତା କରିଛନ୍ତି । ତୁମେ ତୁମର ଦିଅରଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ଦେଇ ପାର— ମୋତେ ନୁହେଁ ।

ସୁମିତ୍ରା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କହିଲେ—ଏ କଅଣ କହୁଛୁ ସୁନା ! ମୁଁ ତ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନା । ପାଠ ପଢ଼ି ଶିକ୍ଷିତା ହେଲେ ଝିଅ

କଣ ଏମିତ ହୁଅନ୍ତ । ପାଠୋଇ ଝିଅ ବୋହୂର କ'ଣ ଏଇ ଗୁଣ ! ଏଇ ବ୍ୟବହାର ! ! ଏଇ ଚାଲ୍ ଚଳନ ! ! !

— ମୁଁ ସବୁ ଶୁଣିଛୁ । ଚାରିମାସ ହେଲା ଏଠି ରହି ସବୁ ଦେଖୁଛୁ । ବୁଲ ମା ଓ କୁଲଅ ମା ଯାହା କହିଲେ ମିଛ ନୁହେଁ । ତୁମେମାନେ ଭାବଛ ବିରାଡ଼ି ଆଖି ବୁଜି ଦୁଧ ପିଉଛି ପରି ।

ମୋତେ ଏଠାରୁ ଚାଲି ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୋର ଭାଇଙ୍କୁ ଆଜି ଚିଠି ଦେଉଛୁ । ସେ ମୋତେ ନେଇ ଯିବେ । ତୁମ ଘର ତୁମର ହୋଇ ରହନ୍ତୁ ।

ସୁମିତ୍ରା କାଠ ପିଢ଼ୁଳା ପରି ଠିଆ ହୋଇ ସବୁ ଶୁଣୁଥିଲେ । ଭାବୁଥିଲେ ଏ କଣ ! ସୁମୀତା ପିଲା—ପର କଥାରେ ତାର ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ ହୋଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାକୁ କିଛି କହିବାର ନୁହେଁ । ସେ ସେଠାରୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅପସରି ଗଲେ ।

ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ବୁଢ଼ୀଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଖରେ ମଉଛବ । ବରଜୁ ଅନେକ ଦିନରୁ ମାନସିକ କରିଥିଲେ । ଆଜି ତାଙ୍କର ମନସ୍କାମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଆଜି ମଧୁପୁର ଗାଁ ଯାକଙ୍କର ଲୋକଙ୍କୁ ଡାକିଛନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ସଭା ହେବ । ସଭା ପରେ ପ୍ରସାଦ ଭୋଜନ ହେବ ।

ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ମଧୁପୁର ଗ୍ରାମର ବୁଢ଼ା ଯୁବକ ବାଳକ ସମସ୍ତେ ଗାଁ ମୁଣ୍ଡ ବୁଢ଼ୀଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଖରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି । ସନ୍ଧ୍ୟା ଘଣ୍ଟି ବାଜି ଉଠିଲା । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ସନ୍ଧ୍ୟା-ଆରତି ଶେଷ ହେଲା । ପାଞ୍ଚଶହରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଜନତା ମଝିରେ ବସିଛନ୍ତି ବରଜୁ ମିଶ୍ରେ ଓ କାହ୍ନୁ ମାଷ୍ଟ୍ରେ । ବରଜୁ ଠିଆ ହୋଇ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଭାଷଣ—

ଭାଇମାନେ ! ଆଜି ଆପଣମାନେ ଏଠାରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଛନ୍ତି । ଆଜି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ ଏକଜୁଟ ହେବା ଦେଖି ଗର୍ବ ଓ ଆନନ୍ଦରେ ମୋର ଛାତି ଫୁଲି ଉଠୁଛି ।

ଆପଣମାନେ ଧୀର ସ୍ଥିର ଭାବେ ବସି ମୋର କଥା ଧ୍ୟାନ ଶୁଣିଲେ ନିଜକୁ କୃତାର୍ଥ ମନେ କରନ୍ତି ।

ଜନତା ମଧ୍ୟରୁ ରୋଳ ଉଠିଲା, କୁହନ୍ତୁ—କୁହନ୍ତୁ—।

—ମୋର କିଛି କହିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି, ଆପଣମାନେ ଆମର ଏଇ ଗ୍ରାମ ଦେବତାଙ୍କୁ ଛୁଇଁ ଶପଥ କରନ୍ତୁ ମୁଁ ଯାହା କହିବି ଆପଣମାନେ ତାହା ଶୁଣି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟବହାର କରିବେ ।

ସମସ୍ତ ଜନତା ଗ୍ରାମଦେବତା ଆଡ଼କୁ ଛୁଇଁ ଶପଥ କରି ସମସ୍ତେ ଏକସ୍ୱରରେ କହି ଉଠିଲେ ।

ଶୁଣନ୍ତୁ ଭାଇମାନେ । ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଭାଇ ଭାଇରେ ମେଳ ନ ଥିବ, ସେତେଦିନ ଯାଏ ଆମ ପରିବାରର ଉନ୍ନତି ଅସମ୍ଭବ । ପ୍ରଥମେ ଆମକୁ ଆମ ଘର କଥା ଭାବିବାକୁ ହେବ । ତା ପରେ ଗାଁ କଥା, ତା ପରେ ଜିଲ୍ଲା କଥା, ତା ପରେ ପ୍ରଦେଶ କଥା, ତା ପରେ ଦେଶ ଓ ତା ପରେ ସମଗ୍ର ଦେଶ । ପ୍ରଥମେ ଆମ ପରିବାର କଥା କହେଁ । ପରିବାର କହିଲେ ଆମେ ବୁଝୁଁ, ଯେଉଁ ଘରେ ପାଞ୍ଚଠାରୁ ପଚାଶ ଜଣ ପ୍ରାଣୀ ଥାନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୁଃଖ ସୁଖରେ ସମସ୍ତେ ଭାଗୀ ହୁଅନ୍ତି ।

ଯେପରିକି ଶରୀରର କୌଣସି ଅଂଶରେ କିଛି ବ୍ୟଥା ହେଲେ ସାରା ଶରୀରଟି ତା ଅନୁଭବ କରେ, ସେହିପରି ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କୌଣସି ଲୋକର ଯଦି କିଛି ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ହୁଏ ତା ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କରିବା ଉଚିତ । ମନେ କରନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ପରିବାରରେ ପାଞ୍ଚଟି ଭାଇ ଅଛନ୍ତି । ପାଞ୍ଚଭାଇ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ ବେଶୀ ତ କିଏ କମ୍ ରୋଜଗାର କରୁଛି ଆଉ କିଏ ବା ଅକର୍ମଣ୍ୟ । ଏଠାରେ ବାଦ ବିବାଦର କଥା ଉଠିବା ଏକାନ୍ତ ଅନୁଚିତ । ପରିବାରର ସମ୍ପତ୍ତିରେ ସେହି ଅକର୍ମଣ୍ୟ ରୋଗୀ ଓ ବୁଢ଼ାଙ୍କ ଭରଣ ପୋଷଣ [illegible]

ହୋଇ ପାରିବ । ଯଦି ପରିବାରର ଉନ୍ନତି ହୁଏ ତେବେ ଗ୍ରାମର ଉନ୍ନତି । ଗ୍ରାମର ଉନ୍ନତିରେ ଦେଶ ଓ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ଓତପ୍ରୋତ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ମୋଟ ଉପରେ ଭାଇ ଭାଇ ଏକାଠି ମିଳିମିଶି ଚଳିଲେ ଗାଁରେ ଆଉ ଅଶାନ୍ତି ନ ଥିବ । ଗାଁ ଠାଉଠରିଙ୍କର ହାତ ଶିକ୍‌କଣି ହେବାକୁ ସୁଯୋଗ ନ ଥିବ । ସମସ୍ତେ ସୁଖ ଶାନ୍ତିରେ ଚଳିବେ ।

ଆପଣମାନେ ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବେ ଯେ ଗୋଟିଏ ପରିବାରରେ ଛଅ ଶହ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଦେଖାଯାଏ ଗୋଟିଏ ପରିବାରରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଜଣ ଲୋକ ଏକାଠି ରହନ୍ତି ବୋଲି କାଗଜ ପତ୍ରରେ ହିସାବ ହୋଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଆମ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ପରିବାରରେ ଚାରି ପାଞ୍ଚଟି ଭାଇ ଏକାଠି ରହିଥାନ୍ତି ସେ ପରିବାରରେ ୨୫ କିମ୍ବା ୩୦ ଜଣ ଲୋକ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହେଲେ ୪୦।୫୦ ଜଣରୁ ବେଶୀ ଲୋକ କୌଣସି ପରିବାରରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ପରିବାରରେ ସର୍ବମୋଟ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ଛଅଶହ ଜଣ । ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ କୁଟୁମ୍ବରେ ଚଳନ୍ତି । ଯେ ଯାହା ରୋଜଗାର କରେ ସବୁ ଏକାଠି ରଖନ୍ତି । ଏକାଠି ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି । କାହାର ପାଇଁ କିଛି ହେଲେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅନ୍ତର ହୁଏ ନାହିଁ । କେବେ ହେଲେ କଳିଗୋଳ ଲାଗେ ନାହିଁ । ସେ ଘରେ ଦିନକୁ ଅନ୍ତତଃ ଚାରି ମହଣ ଚାଉଳ ରନ୍ଧା ଯାଏ । ସେଇ ଘରର ପିଲାଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍କୁଲ ବସିଛି । ପୁଣି ବିବାହ ଆଦି ଉତ୍ସବରେ ବିବାହ ହୋଇଯାଇଥିବା ଝିଅମାନେ ଯେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ପିଲା କୁଟୁମ୍ବ ଧରି ଆସନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସେ ଘରର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ଦୁଇଗୁଣ ବଢ଼ିଯାଏ । ସେତେବେଳେ ବାରଶହ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ରନ୍ଧା ବଢ଼ା ହୁଏ । ଏ ଗଳ୍ପ ପରିବାରର କଥା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରର ଲୋକ ଲୋକ

ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ । ଯେପରି ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁଁ ଆମ ଗାଁ; ଆମ ଦେଶ । ସେମିତି ଆମର ଘର କହିଲେ ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବୁଝାଏ । ଆଜି ଆମ ଦେଶର ସରକାର ଦେଶକୁ ଉନ୍ନତ କରିବା ପାଇଁ ଅପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଯଦି ସରକାରଙ୍କୁ ସହଯୋଗ ନ କରୁଁ ସବୁ କଥାରେ ଦୋଷ ବାଛୁଁ ତେବେ ଆମ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଏକତା ହିଁ ବଳ । ଏକତା ନ ଥିଲେ କିଛି କାମ କରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଆଜି ଆମ ସରକାର ଜର୍ମାନ, ଜାପାନ, ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଆମେରିକା ପ୍ରଭୃତି ଦେଶ ସହିତ ଏକତା ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ହେବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି । ସାରା ପୃଥିବୀ ଆଜି ଏକତାସୂତ୍ରରେ ବାନ୍ଧି ହେବାପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ଭାଷା, ଚାଲି ଚଳନ, ବ୍ୟବହାର, ରୀତି ନୀତି ଜାଣିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ । ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ବଡ଼ ବଡ଼ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର ଲିଖିତ ପୁସ୍ତକ ହିନ୍ଦି, ବଙ୍ଗଳା, ଇଂରାଜି ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ ହୋଇ ସାରା ଭାରତ କାହିଁକି ସୁଦୁର ଦେଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ।

ଏକତା ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ଗଳ୍ପ କହେଁ—ଜଣେ ଧନୀ ବୃଦ୍ଧଲୋକଙ୍କର ତିନୋଟି ପୁଅ ଥିଲେ । ପୁଅ ତିନିଙ୍କର କାହାରି ସହିତ କାହାରି ମନ ମିଳୁ ନ ଥିଲା । ବୃଦ୍ଧ ଦେଖିଲେ, ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ତାଙ୍କର ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ଏମାନେ ରକ୍ଷି ପାରିବେ ନାହିଁ । ବାହାର ଲୋକେ ଖାଇଯିବେ । ଧନେ ସେ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ପାଞ୍ଚିଲେ । ପୁଅ ତିନିଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଡାକି କହିଲେ, ଦେଖ, ମୋର ତ ସମୟ ସରି ଆସିଲା; ତୁମେ ତିନିହେଁ ଯଦି ଏକମନ ହୋଇ ନ ଚଳ ତେବେ ଏ ସମ୍ପତ୍ତି ରହିବ ନାହିଁ । ବଡ଼ ପୁଅକୁ ପାଖରେ ପଡ଼ିଥିବା ଗୋଟିଏ କାଠ ବିଡ଼ା ଭାଙ୍ଗିବାକୁ କହିଲେ । ବଡ଼ ପୁଅ ବହୁତ ଚେଷ୍ଟା କରି ଭାଙ୍ଗି ନ ପାରିବାରୁ ସେ ମଝିଆଁ ଓ ତାପରେ

ସାନପୁଅକୁ ସେ ବିଡ଼ାଟି ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଶେଷରେ ସେ ତୁହେଁ ବି ବିଡ଼ାଟି ଭାଙ୍ଗି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ବୃଦ୍ଧ ସେ କାଠ ବିଡ଼ାଟି ଫିଟାଇ ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି କରି ଭାଙ୍ଗିବାକୁ କହିବାରୁ ତିନୀକ ତିନିହେଁ ମହା ଆନନ୍ଦରେ ମଡ଼ ମଡ଼ କରି ଖଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡି କାଠକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ ।

ବୃଦ୍ଧ ତିନି ପୁଅଙ୍କୁ ପାଖରେ ବସାଇ କହିଲେ, ଦେଖିଲ ଏକତାର ବଳ । ତୁମେ ତିନିହେଁ ଏକମନ ହୋଇ ରହିଲେ ବାହାରର ଶତ୍ରୁ ତୁମର କିଛି କ୍ଷତି କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ମୋ ଅନ୍ତେ ତୁମେମାନେ ଏ ସଂପତ୍ତି ରକ୍ଷାକରି ମହା ଆନନ୍ଦରେ ରହିବ ।

ଆପଣମାନେ ସମସ୍ତେ ଆଜି ଏଠାରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ମୋର ଏଇ କେଇପଦ କଥା ମନେ ରଖିଲେ ଆପଣମାନଙ୍କର ଅଶେଷ ଉପକାର ହେବ । ପାରିବ ତ ?

ହଁ, ହଁ, କାହିଁକି ନ ପାରିବୁ ? ପାଞ୍ଚଶହ ଜନତା ତୁଣ୍ଡରୁ ଏଇ ଗୋଟିଏ କଥାର ରୋଳ ଉଠିଲା ।

ଆଜି ଏତିକିରେ । ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ପୁଣି କେବେ କହିବି । ଚାଲନ୍ତୁ; ଟିକେ ପ୍ରସାଦ ସେବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ।

ସମସ୍ତ ଜନତା କହି ଉଠିଲେ ବିରଜୁ ମିଶ୍ରଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହେଉ ।

ଦିନ ପରେ ଦିନ ଗଡ଼ି ଚାଲିଛି ପାଣିର ଚଳନ୍ତା ସୁଅ ପରି । ବିରଜୁ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଦିନକୁ ଦିନ ଉନ୍ନତି ହେବା ଦେଖି ମଦନ ମହାପାତ୍ର ରକ୍ତ ଟୁଗୁଲ ହୋଇବାଇ ହେଉଛନ୍ତି । ବିରଜୁ କମ୍ ସୁଧରେ ଗାଁର ଦୁଃଖୀ ରଙ୍କୀ ମାନଙ୍କୁ ଠଙ୍କା ଲଗାଉଛନ୍ତି । ଗାଁରେ କଳି ଝଗଡ଼ା ବାଦ ବିବାଦ ମେଣ୍ଟାଇବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଆଗ ଡାକରା । ଏଇ ଗାଁର କେତେ ଭଙ୍ଗା ଘର ତାଙ୍କର ଯୋଗୁଁ ଆଜି ଗଢ଼ି ଉଠିଛି । ତାଙ୍କର ନାଁ ଆଖପାଖ ଦଶଖଣ୍ଡି ମୌଜାରେ

ପଢୁଛନ୍ତି । ମନା ଗାଁ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ମାଷ୍ଟରୀ କରୁଛନ୍ତି ଓ ମୀନା ଗୋଟିଏ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗ୍ରାମରେ ଖୋଲିଛନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ଅବସ୍ଥା ଏଇ କେଇଦିନ ଭିତରେ ଅନେକ ବଦଳି ଗଲାଣି ।

ମଦନ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଘରେ ଆଜି ତ୍ରିନାଥ ମେଳା । ଗଣିରଥ, ନବପଣ୍ଡା, ଭୋଲାମିଶ୍ର ଓ ଗୁରୁ ପାଞ୍ଚଟି ଟୁଆ ତାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଛନ୍ତି । ଭୋଲାମିଶ୍ରେ ମେଳା ବହି ବୋଲୁଛନ୍ତି । "ପ୍ରସାଦ ବାଣ୍ଟିଣ ଖାଇବ, ଅଳ୍ପ ବହୁତ ନ କହିବ ।"

ଗଣିରଥ ଚିଲମରେ ଗଞ୍ଜେଇ ପୂରାଉ ପୂରାଉ କହିଲେ, କଣ ମେଳା ବହିଲା ଭୋଲା ! ଦେ—ପ୍ରସାଦ କଣିକାଏ କଣିକାଏ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଦେ । ସେମାନେ ଯାଆନ୍ତୁ ।

ଭୋଲାମିଶ୍ର ପ୍ରସାଦ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ପିଲାମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଦେଇ ଗଞ୍ଜେଇ ଅଡ଼ାରେ ବସିଲେ ।

ମଦନ ମହାପାତ୍ର ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମଟା ଭୋଲା ହାତକୁ ବଢ଼େଇ ଦେଇ କହିଲେ—କହେ ଗଣିମାମୁଁ ! ଦିନକୁ ଦିନ ତ ବରଜୁଆର ଦମାକ୍ ବଢ଼ି ଯାଉଛି । ଗାଁ ଗୋଟାକର ଲୋକଙ୍କୁ ନିଜ ଆୟତ୍ତରେ ରଖି ସାରିଲାଣି । ମୋତେ ଆଉ ପଚୁରେ କିଏ ? କହେ। ତୁମେମାନେ ଆଜ ଏତେଦିନ ଧର କ'ଣ କଲ ?

ଆହେ ଭାଇ ଭାଇରେ କଳି ଝଗଡ଼ା, ମାର ପିଟ, ଭାଇ ବାଣ୍ଟି ହେଲେ ସିନା ମୋ ପାଖକୁ ସେମାନେ ଆସନ୍ତେ । ମୋର ଦି' ପଇସା ହେଲେ ତୁମର ସେଥିରେ ପଇସାଏ ତ ହୁଅନ୍ତା । ଭାଇ ଭାଇ ଯଦି ଏକାଠି ଏକମନ ହୋଇ ଚଳିବେ, ତେବେ ତ କାହାର ଅଭାବ ରହିବ ନାହିଁ । ମୋ ପାଖରୁ ଧାନ ଟଙ୍କା କରଜ ନେବ କିଏ ?

ଗଣିରଥ ଗଞ୍ଜେଇ ଧୂଆଁ ଉପରକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ କହିଲେ, ଆରେ ମଦନ ! ଆଉ ସେ ପୂର୍ବ ବରଜୁ ନାହିଁ । ତାର ଅବସ୍ଥା ଅସ୍ଥି କାହିଲ୍ ହେଲାଣି । ସରଜୁଆ ତ ତା ବୋହୂକୁ ନେଇ କେତେଦିନ ହେଲା ଶଶୁର ଘରେ ରହିଲାଣି । ରାଜୁଆ ତ ଶଳା କଥାରେ ପଞ୍ଚ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଠଙ୍କା ବରଜୁକୁ ଦେଉ ନାହିଁ ।

ନରପଣ୍ଡା ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମଟାରେ ନିଆଁ ଗୁଳା ରଖୁ ରଖୁ କହିଲେ—ଆଉ ବେଶୀଦିନ ନୁହେଁ ରେ ମଦନ । ଶଳା ଯେଉଁଘରେ ପଶିଲ୍ସ ସେ ଘର ଭାଙ୍ଗିଲା । ଚାଣକ୍ୟରେ କହୁଛି ପରା—ଯୋଠେଙ୍କେ ଗ୍ରାମନାଶାୟ, ଦେଶନାଶାୟ ଗୁଞ୍ଜରେ । ଶାଳକେ ଗୃହନାଶାୟ, ସର୍ବନାଶାୟ ମାତୁଳେ ।

ଶଳା ହୋଇଛନ୍ତି ମାମଲତ୍‌କାର । ଏଥିରେ କି ଘର ରହିବ । ଠିକ୍ କହିଲ ମଉସା । ବରଜୁଆର ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଦିଅଠା ଯାକ ଭାଇ ଯାଇଁ ଶଶୁର ଘରେ । ଭୋଳାମିଶ୍ର ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମ ନର ପଣ୍ଡାଙ୍କ ହାତକୁ ଦେଇ ଦେଇ ଏତକ କହିଲେ ।

ମଦନ ମହାପାତ୍ର ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି କହିଲେ—ତୁମେଇ ମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ତ ତା ଘର ଭାଙ୍ଗିଲା । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତାର ଗର୍ବ ଯାଇନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକ ତାକୁ ନିଜର ଭାଇଠୁଁ ବଡ଼ ବୋଲି ଭାବୁଛନ୍ତି । ତାର ଏ ଦମାକ୍ ଗର୍ବ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ହେଲେ କ'ଣ କରାଯିବ । ଥୋଡ଼ାଏ ପଇସା ହୋଇଗଲା ନା, ସେ ଆଉ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ମାନୁ ନାହିଁ । ଗୋଟାଏ କଥା କର ପାରିବୁ ଭୋଳି !

— କ'ଣ ଭାଇନା, କି କଥା ?

— ଆରେ ମୁଁ କହୁଛି କ'ଣ କି ତା ଧାନ ଅମାରରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଲେ ସବୁ ଶେଷ । ଘରେ ଖାଇବାକୁ ଥିଲେ ସିନା ପରଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧି ଶିଖାଇବ । ଘରେ ଖାଇବାକୁ ନ ଥିଲେ— । ଗଣିରଥ କହିଲେ, ହୁଁ ହୁଁ ଅନ୍ନ ଚିନ୍ତା ଚମତ୍କାରୀ । ଠିକ୍ କହୁଛୁ ମଦନ ।

ଭୋଳାମିଶ୍ର ଟିକିଏ ମୁହଁ ଶୁଖାଇ କହିଲେ—ଏ କଥା କେମିତି ହେବ ଭାଇନା । ତା ଶୂଳକୁ ଯେ ମୋ ଶୂଳ ଲାଗିଛୁ ! ମଦନ୍ ମହାପାତ୍ର କହିଲେ, ଅରେ ଘର ପଛେ ପୋଡ଼ୁ ଯାଉ ମୂଷା କେଞ୍ଚେ ପାଉ ।

— ନା ନା, ସେ କଥା ମୁଁ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

— ତେବେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ, ଧନେ ସମସ୍ତେ ଆମେ ରାତିରେ ଜଗି ରହିବା ପାନେଇ ଆମ୍ବ ଗଛମୂଳେ । ସେ ଯେତେବେଳେ ରାତିରେ ଏକୁଟିଆ ଦୋକାନରୁ ଫେରୁଥିବ ଦେବା ଏକ ପାହାର ତା ମୁଣ୍ଡରେ ।

ହଁ ହଁ, ଏ କଥାଟି ଆମ ମନକୁ ପାଇଛୁ— ଗଣି ରଥ, ନରିପଣ୍ଡା ଓ ଭୋଳା ମିଶ୍ର ସମସ୍ୱରରେ କହି ଉଠିଲେ ।

ମଦନ ମହାପାତ୍ର ବିରକ୍ତି ମିଶା ଗଳାରେ କହିଲେ— ଯାହା ଦୁଆରେ ରାତି ନ ପାହୁଣୁ ଶହ ଶହ ଲୋକ ଦାନ୍ତରେ କୁଟା ଦେଇ ନେହୁରା ହେଉଥିଲେ ଧାନ, ଟଙ୍କା ଧାର ନେବାଲାଗି, ତା' ଦୁଆରକୁ ଆଜି ବିରାଡ଼ି ଛୁଆଟାଏ ବି ଅସୁନାହିଁ । ଯେଉଁ ମଦନ ମହାମାନ ନାଁ ଶୁଣିଲେ ଗାଁର ଲୋକେ ଭୟରେ କମ୍ପି ଉଠୁଥିଲେ, ସେ ଅଜି ମଲା ମୂଷା-ପରି ଘର ଭିତରେ ପଡ଼ିରହିଛୁ ! ନା ନା, ମୁଁ ଏସବୁ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୋତେ ଏ ସବୁର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ହେବ । ପ୍ରତିଶୋଧ—ପ୍ରତିଶୋଧ—କହି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ ମହାପାତ୍ରେ ।

ଗଣିରଥ ମୁଣ୍ଡ ଅଉଁସି ଅଉଁସି କହିଲେ—ଯା ଭୋଳା ! ପ୍ରସାଦ ଟିକେ ଅଣେ—ରାତି ବହୁତ ହେଲାଣି—ଯିବା ।

ଭୋଳାମିଶ୍ର ପ୍ରସାଦ ଆଣି ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତକୁ କଣିକାଏ କଣିକାଏ ଦେଇ ନିଜେ କଣିକାଏ ପାଇଲେ । ଶୁଖିଲା ହାତଙ୍କୁ

ମୁଣ୍ଡରେ ପୋଟ୍ଟୁ ଗଣିରଥ ଓ ନରପଣ୍ଡା ସହିତ ଘରକୁ ଆସିଲା ବେଳକୁ ରାତି ବି ଅଧ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ଟାଣ ଗାଧୁଆ ବେଳ । ସୁରୁଯ ଦେବତା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ । ତୁଠ ପଥର ଉପରେ ବସି ଗୁଡ଼ାଖୁରେ ଦାନ୍ତ ଘଷୁଥିଲେ ବୁଲା ମା । ସଖୀ ପଣ୍ଡିଆଣୀ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଟେଳାଏ ଧରି ଦାନ୍ତ ଘଷୁ ଘଷୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ତୁମର ଆଜି ଏତେ ଡେରି କାହିଁକିମ ସଖୀ ନାନ୍ନା! କୁଳିଆ ମା ଖୁଡ଼ୀ କଣ ଗାଧୋଇ ସାରି ଗଲେଣି ?—

ବୁଲା ମା ମୁହଁ ଧୋଇ ଧୋଇ କହିଲେ ।

ପାହାଚ ଉପରେ ବସି ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ ସଖୀ ପଣ୍ଡିଆଣୀ କହିଲେ—ମୁଁ ଆସିଲା ବେଳେ କୁଳିଆ ମା ଖୁଡ଼ୀ ଦାଲ ଗଡ଼ିଆରୁ କଲମ ଶାଗ ତୋଳୁଥିଲେ, ଏଇଲାଗେ ଆସିବେ ଯେ । ଏଇ ତ ଖୁଡ଼ୀ ଆସିଲେଣି । ଆଉରି କେତେଦିନ ଯେ ବଞ୍ଚିବେ ତା'ର ଠିକଣା ନାହିଁ । କୁଳିଆ ମା ବୁଢ଼ୀ ଅଣ୍ଟିରୁ ଶାଗ ତୁଠ ପାହାଚ ଉପରେ ରଖୁ ରଖୁ କହିଲେ—ଆଲୋ ମୋତେ କହୁଛୁ ସଖୀ ।

—ହଁ, ତୁମକୁ ।

ବୁଲା ମା ଓଦା କାନିରେ ଦାନ୍ତ ଘଷୁ ଘଷୁ କହିଲେ—ତୁମର ଆଜି ଏତେ ଡେରି କାହିଁ କି ଖୁଡ଼ି ! କଣି ବରଜୁଆ ଘର ଆଡ଼େ ମାଡ଼ି ଯାଇଥିଲ ନା କଣ ମ ।

—ହଁ ଲୋ, ବହୁତ ଦିନ ହେଲା ଯାଇ ପାରି ନ ଥିଲି । ଶୁଣିଲି—ସରଜୁ ଓ ରାଜୁ କୁଆଡେ ଏଠାକୁ ଆସିବେ ନାହିଁ ଭେଳେ ନ ହେଲାପାଏ । ମନାବୋଉ ଜଗର କରି ବସାଇ ପାନ ଦେଲା । ଗପି ବସିଲା—ସରଜୁ ହରପୁର ହାଟରେ ଲୁଗା ଦୋକାନ କରିଛନ୍ତି । ରାଜୁ କଟକରେ କୋଠା କଣିଛନ୍ତି ।

— ଏ କଥା କାହାକୁ କହୁଛ ଖୁଡ଼ି । ନ ଦେଖିଲ ଉଡ଼ୁଛ ଫଡ଼ା । କ୍ଷୀର ନେଇ ଅଧା ନଈରେ କଲଣି, କଣା କହୁଛି ମେଘ ଦୁଲୁକୁଛି । ମୋର ପରା ଘରକୁ ଘର, ଗ୍ରାମକୁ ଗ୍ରାମ ଲାଗିଛି । କିଏ ମୋତେ ଲୁଗାଇବ । ମୁଁ ପରା ଜାତ ଦେଖୁଛି—ବୁଲା ମା ମୁହଁ ଫଣ ଫଣ କରି କହିଲେ ।

ଆଲୋ ସବୁ ଜାଣେ ଲୋ ସବୁ ଜାଣେ । ଯେ ଉଡ଼ିଗଲା ଡେଡ଼ିଇର ଡେଣା ଗଣି ପାରେ ତା'କୁ କି ଏକଥା ଅଛପା ଅଛି ।

ସଖୀ ପଣ୍ଡିଆଣୀ ମୁହଁ ଝୁଣ୍ଟାଡ଼ି କହିଲେ—ଦେଖିଲ ତ ମନା ମା କେମିତି ହେଲଣି । ସେ ଗଣ୍ଡି କେଇଟା ଦିନରେ କୁଆଡ଼େ ଗଲା । ଲୁଣ ଖାଏ ହାଣ୍ଡି, ଚିନ୍ତା ଖାଏ ଗଣ୍ଡି । ଯା' ଢ଼ଅରମାନେ ଏଇଲାଗେ ଭିନେ ହେବାକୁ ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଲେଣି । କୋଠଧିନ ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ ମନ ଇଚ୍ଛା ଖରଚ ଖିଅ ପିଅ ଚାଲିଥିଲା । ଏଇକ୍ଷଣେ କି ସେ ସବୁ ଅଛି । ମନ ଘର ଧରିଲାଣି ।

କୁଳିଆ ମା ବୁଢ଼ୀ ଗଇଁଠା ପାଉଁଶରେ ଦାନ୍ତ ମାଜୁ ମାଜୁ କହିଲେ—ସେଇ ମନାମା ମୋତେ କେବେ ଫିଙ୍ଗାସି ନ ଥିଲା । କହୁଥିଲା, ଭାଇ ପୁଣି ଭଗାରି ହୁଏ । ଏଇଲାଗେ କ'ଣ ହେଲା । ସବୁଦିନେ ସବୁ କଥା ରହେ ନାହିଁ ।

ବୁଲା ମା ଓଦା ଲୁଗା ବଦଳୁ ବଦଳୁ କହିଲେ—ଶୁଣିଛ ନା, ସରଜୁଆ ଶଶୁର ସରଜୁଆକୁ ନେଇ ଯାଇ ହରିପୁର ହାଟରେ ଦୋକାନ କରାଇ ଦେଇଛି । ଭିନେ ନ ହେବାଯାଏ ଝିଅ ଜ୍ୱାଇଁ ପଠାଇବ ନାହିଁ ବୋଲି ଅଡ଼ି ବସିଛି । ସରଜୁଆ କୁଆଡ଼େ ଖବର ଦେଇଥିଲା, ତା ଭାଗ ଜମିଟା ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଗୃହ କରିବାକୁ ଦେବାପାଇଁ । ରାଜୁଆର ବୋହୂଟା ଅସିଲା ଯେ ଛଅ ମାସ ହୋଇ ଚାଲି ପାରିଲା ନାହିଁ । ରାଜୁଆ ଶଳା ଆସି ତା ଭଉଣୀକୁ ନେଇ ଯାଇଛି । ଆଜ କହିଗଲା, ଯେତେ ଦିନଯାଏ ପୃଥକ ପୃଥକ ନ

ହୋଇଛି, ସେତେଦିନ ତାର ଭଉଣୀ ଏଠାକୁ ଆସିବ ନାହିଁ । ରଜୁଆର ମୁହଁ ବନ୍ଦ । କଟକରେ ଶଳା ଘରେ ଅଛି; ଶଳା ମାମଲତକାର ହୋଇଛି । ଏ ସବୁ ଦେଖି ବରଜୁ ମୁହଁ କଳା ପଡ଼ିଗଲାଣି । ମନା ମା ତ ଆଉ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାକୁ ବାହାରୁ ନାହିଁ । ପରଙ୍କୁ ସିନା ବୁଦ୍ଧି ବତାଉ ଥିଲେ, ଏଇଲାଗେ ନିଜ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି ।

ସଖୀ ପଣ୍ଡିଆଣୀ ତଗ ମେଲିଲେ—କହି ଦେଉଥାଏ ପରକୁ, ବୁଦ୍ଧି ନ ଆସଇ ଘରକୁ ।

କୁଳିଆ ମା କହିଲେ—ଆଲୋ, ଏଇ ଆଖି କେତେ ଦେଖିଛି । ପଣ୍ଡା ସାହିର କାଳିଆ ବଳିଆ ଦ'ଭାଇଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲ ନା, ପରଘର ଝିଅ ଆସିଲେ ଘର ଭାଙ୍ଗିଲା ।

କୋକିଳ ବୋଉ ଅଇଁଠା ବାସନ ଧରି ପୋଖରୀ ତୁଠରେ ପହଞ୍ଚି ପହଞ୍ଚି କହିଲେ—କଣ ବରଜୁଙ୍କ ଘର କଥା ପଡ଼ିଛି କି ?

ହଁ ଲୋ, ଆଉ କା'ଘର କଥା ପଡ଼ିବ । କେତେ ଦିନକୁ କେତେ ଗରବ । ଭଗବାନ ସବୁ ସହନ୍ତି—କା'ର ଗରବ ସହନ୍ତି ନାହିଁ । ବୁଲି ମା କହିଲେ ରାଗରେ ମୁହଁ ଫଣ ଫଣ କରି । କୋକିଳ ବୋଉ ଅଇଁଠା ବାସନ ଧୋଉ ଧୋଉ କହିଲେ—ସରଜୁଆର ଝିଅ ମାନଙ୍କୁ ଗାଳିମାଳି କରିଥିଲା ମନା ବୋଉ । ତାରି ଚିନ୍ତାରେ ସେ ଏମିତି ହେଲାଣି । ସେ ଦିନ ମୋତେ କହୁଥିଲା—କୋକିଳ ବୋଉ, ସୁରୀ ଗଲେ ଗଲା କିନ୍ତୁ ମନା ସଦାବେଳେ ମୋ ଆଖିରେ ନାଚୁଛି । କହୁଁ କହୁଁ ଲୁଗା କାନିରେ ଲୁହ ପୋଛିଲା ।

ବୁଲିମା ହସି ହସି କହିଲା—ଏ ଖାଲି ତୁମଙ୍କୁ ଆମଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେବା ଛଇ । ତା ନୁହେଁ ଯେ ମଇଁଅଁ ଥିଲା—ଜମି ବାଡ଼ିରେ ଖଟି ଅମାର ଅମାର ଧାନ ଘରେ ଭର୍ତ୍ତି କରୁଥିଲା । ସାନ ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଗୌଣୀ ମୁହଁରେ ଟାଳୁଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ

କାନ୍ଦଣା ଲୋ କାନ୍ଦଣା । ମାନା ପାଇଁ ସେ କାନ୍ଦବ ! ନ ଦେଖିଲେ କାନ୍ଦୁଥାଏ, ଦେଖିଲେ କଥା ନ କହେ ।

କୋକିଳ ବୋଉ କହିଲେ—ମନାମା କହୁଥିଲା ଟୁନା ହାତରେ ଚୁଡ଼ା ନଡ଼ିଆ ଦେଇ ନଣିଆ ସାଙ୍ଗରେ ରାଜୁ ପାଖକୁ କଟକ ପଠାଇ ଥିଲା । ଟୁନାକୁ କେହି ମୁଠାଏ ଖାଅ ବୋଲି କହିଲେ ନାହିଁ । ରାଜୁ କଚେରୀରୁ ଆସି ଦେଖନ୍ତି ତ ଟୁନା କାନ୍ଦୁଛି, ନଣିଆ ପାଖରେ ବସି ବୁଝାଉଛି । ରାଜୁ ଆଖିରୁ ଠକ୍ ଠକ୍ ହୋଇ ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ସେ ଟୁନାକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇ ଦୋକାନକୁ ନେଇ ଜଳଖିଆ ଖୋଇ ଆଣିଲା । ନଣିଆକୁ ହୋଟେଲରେ ଖୋଇ ଦେଇ ମୋଟରରେ ବସାଇ ଦେଲା । ସେ କଣ କରବ । ତାର ଯେଉଁ ଫଳା ସେ ତ ଏ ସବୁ କରୁଛି । ମାଇପ ଖଣ୍ଡକ ବି କମ୍ ନୁହେଁ । ପାଠ ପଢିଛି ପରା ।

ତୁମେ ଏକଥା ମୋତେ କହିଲେ ମୁଁ ମାନିବି କୋକିଳ ବୋଉ ? ରାଜୁଆ ସକାଣେ ମ୍ଭାଙ୍କ ଘର । ତାର ଯୋଗୁ କୋଠା, ଦୋକାନ ମହାଜନୀ କାରବାର । "କୁସୁମ ପରଶେ ପଟ୍ଟ ଶିରରେ" କିନ୍ତୁ ତା' ମାଇପକୁ ଛଟା ମାସ ଚଳାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ଯେ ତା ଭାଇ ଆସି ନେଇଗଲା ।

ସଖୀ ପଣ୍ଡିଆଣୀ କହିଲେ—ଅଣ୍ଡିରା ଚଣ୍ଡୀ ଝିଅଟା ପୁଣି ବେଣୀ ଛାଡ଼ି କୁଞ୍ଚକରି ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଗାଁରେ ମାଷ୍ଟ୍ରାଣୀ ହୋଇଛି । ବାଉରୀ, କଣ୍ଡରା, ତେଲି, ଗୁଡ଼ିଆ ପ୍ରଭୃତି ଝିଅଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛି । ଏ କି କଥା ମାଁ ! ବଡ଼ିଲା ଝିଅ । ଏତେବଡ଼ ଦାମୁଡ଼ିକୁ ସେ ବାପ ମା' କେମିତି ଛାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି ଉଦା ଖାଇବାକୁ ।

ବୁଲୁ ମା' କହିଲେ—ଆଉ ଅଳପ ଦିନମ ଖୁଡ଼ି । ଏଇଲାଗେତ ଦଗଦଗ ଅନ୍ଧାର ଦିଶୁଛି । ଯେତେବେଳେ ଦ'ଭାଇ ପାଞ୍ଚ ଲୋକଙ୍କୁ ଘର ଭାଗବାଣ୍ଟରା କରିବେ, ସେତିକିବେଳେ ମଜା ଦେଖିବା,

ରହିଥାଅ । ଆମକୁ ବାହୁନୁ ଥିଲ ପରି । ସଖୀ ପଣ୍ଡିଆଣୀ କହିଲେ ହଁ ଲୋ, ଫଟା କାନ୍ଥରେ ଗୋବର ନେସିଲେ କି ଫଳ ।

କାହାର ଫଟା କାନ୍ଥରେ ଗୋବର ଲେସା ହେଉଛି ମ ସଖୀନାନ ! ଗାଧୁଆ ତୁଠରେ ପହଞ୍ଚୁ ପହଞ୍ଚୁ ମାଳବୋଉ କହିଲେ ।

ବୁଲିମା ମୁହଁଟାଣ୍ଡି କହିଲେ, ତୁମ ସଞ୍ଜ ସଙ୍ଗାତ କାନ୍ଥରେ । ଆମର ତ ସବୁକାଳେ ଫଟା କାନ୍ଥ ।

ମାଳବୋଉ ରାଗିଲା ଗଳାରେ କହିଲେ, ତୁମେମାନେ ମିଳିମିଶି ତ ତାଙ୍କ ଘର ଭାଙ୍ଗିଲ । ଆଉ ଦୋଷ ଦେଉଛ କାହାକୁ ? ଯେଉଁ ମନାବାପ ଓ ମନାମା’ ଏଇ ଗାଁର କେତେକେତେ ଭଙ୍ଗା ଘରକୁ ପଦେ କଥାରେ ଯୋଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଆଜି ଏ ଦଶା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ।

ବୁଲି ମା’ କହିଲେ—ତୋ ଦେହରେ କିଆଁ ନିଆଁ ଲାଗି ଯାଉଛି ଲୋ । ଆମେ କ’ଣ ଭତେ କହିଲୁ ।

ମାଳବୋଉ କହିଲେ—ମୋ ଦେହରେ କିଆଁ ନିଆଁ ଲାଗିବ । ତୁମରମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ନିଆଁ ଲାଗିବ । ବେଶୀ ଦିନ ନାହିଁ । ତେଲ ତେଲ ଏକାଠି ହୋଇ ପିଲାଅଙ୍କୁ ଅଲଗା କରିଦେବେ । ଭାଇ ଭାଇ ଦିନେ ମିଶିଯିବେ, ଆଉ ଚାହାଁପଡ଼ିବ ତୁମେମାନେ । ଚାଲ ଖୁଡ଼ୀ, ଏ କଳି ହୁଣ୍ଡି ସାଥିରେ କିଏ କଳି କରି ପାରିବ କହି ବୁଲିମା, କୁଳିଆ ମା’ବୁଢ଼ୀ, ସଖୀ ପଣ୍ଡିଆଣୀ ଘରକୁ ଚାଲି ଆସିଲେ ।

ମାଳବୋଉ ଓ କୋଇଲି ବୋଉ ଦୁଃଖି ସୁଖି ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଆସିଲେ ।

ସକାଳ ସାତଟା ସମୟ । ରାଜୁ ଆରାମ ଚେୟାରରେ ବସି “ମାତୃଭୂମି” କାଗଜ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କ’ଣ ଯେପରି ଭାବୁଥିଲେ ।

ସୁମାତା ଗ୍ଲ' କପଟିଏ ଧରି ଆସି ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥିଲା ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମନର ଭାବ । କିଛି କ୍ଷଣ ଠିଆ ହେବାପରେ ଗ୍ଲ' କପଟି ଟେବୁଲ୍ ଉପରେ ରଖିଦେଇ ରାଜୁ ପାଖରେ ବସିପଡ଼ି କହିଲା—

କ'ଣ ଏତେ ଭାବୁଛ ଶୁଣେ । ଆଖି ଟା ଖାଲି କାଗଜ ଉପରେ କିନ୍ତୁ ମନ ଯାଇଁ ଉଡ଼ି ବୁଲୁଛି ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ପାଖରେ ନା ! ଆଜକୁ କେତେଦିନ ହେଲା ମୁଁ ଦେଖୁଛି ତୁମେ ଦିନକୁ ଦିନ କାହିଁକି ସୁଖି ଯାଉଛ । ସବୁବେଳେ କେମିତି ଅନ୍ୟମନସ୍କ ଭାବ । ଜାଣିତ 'ଭାଇ ଭାଇ ଠାଇଁ ଠାଇଁ ।'

ଗ୍ଲ' କପଟି ମୁହଁରେ ଲଗାଇ ଲଗାଇ ରାଜୁ କହିଲା—କିଏ କହିଲା ମୁଁ ଘରକଥା ଭାବୁଛି ବୋଲି । ତୁମର ସବୁ ଏ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ।

—ମନଗଢ଼ା କଥା । କଥା ଲୁଚାଇଲେ କି ଲୁଚିବ । ଜାଣିତ ମୁଖ-ଦର୍ପଣରେ ଅନ୍ତରର ସମସ୍ତ ଭାବ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ ବୋଲି ।

ତୁମେ ଶିକ୍ଷିତା । ତୁମେ ଠିକ୍ ମୋ ମନର ଭାବକୁ ଧରି ପାରିଛ । ବାସ୍ତବିକ୍ ଭାଇନା ଓ ନୂଆବୋଉଙ୍କ ମନରେ ମୁଁ କି ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ନ ଦେଲି । ଯେଉଁମାନେ ନିଜର ସମସ୍ତ ସୁଖକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ମଣିଷ କଲେ । ଟୁନା ସେଦିନ ଆସିଥିଲା । ନାରାୟଣ ବାବୁ ତାର କାନମୋଡ଼ି ଦୁଇ ଗାଲରେ ଦୁଇ ଗୁଡ଼ୁଡ଼ା ଦେଲେ । ସେ ତାକୁ ମାରି ନାହାନ୍ତି ଯେ ମୋତେ । ସେ ମୋର ପୁତୁରା । ତାର ରକ୍ତ ମୋର ରକ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଜଡ଼ିତ ।

— ଭାଇନା ବେଶ୍ କରିଛନ୍ତି । ବଣିଗ ଗୋଟାକୁ ପୋଷିବାଟା ବାଧ୍ୟ ହେଲି କିଆଁ । ତୁମର ପୁଣି ଭବିଷ୍ୟତ ଅଛି । କାଲି ସକାଳେ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ହେବେ । ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି କ'ଣ ରଖିଛ ? ଓଃ

ବଡ଼ ଦେଖିପାର ତ । ମୁଁ ଏଠାକୁ ଆସିବାର ଛଅମାସ ହେଲା । କେହି ତ ଦିନେ ଗୋଟାଏ ନଡ଼ିଆ କି ଗୋଟିଏ ଚୁଡ଼ା ନେଇକି ଆସିଲେ ନାହିଁ । କାଲିକି ସେମାନଙ୍କୁ ପୋଷି ଆସିଲି । ଏଣିକି ନ ହେଲା, ତୁମେ କାହିଁକି ସେମାନଙ୍କ କଥା ଏତେ ଭାବୁଛ ଶୁଣେ ।

— ତୁମର ଭାଇ ଓ ତୁମେ ତ ଏ ସବୁ କରୁଛ । ତା ନ ହେଲେ ଦେବ ଦେବୀ ପରି ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କୁ କି ମୁଁ ଭୁଲି ରହି ପାରନ୍ତି ସୁସ୍ମିତା !

— ବେଶ କଲୁଁ । ଏଣିକି ସେମାନଙ୍କ କଥା ଭୁଲି ଯିବାକୁ ହେବ ତୁମକୁ । କ'ଣ କହୁଛ ?

ଯେଉଁମାନେ ଅମୃତରେ ବିଷ ଦେଇ ପାରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ କି ବିଶ୍ୱାସ । ତୁମେ ରୋଜଗାର କଲ ଟଙ୍କା । ଜମି କଣାହେଲା ବଡ଼ବୋହୂ ନାଁରେ । ତୁମର ରୋଜଗାରରେ ଘରର ଉନ୍ନତି । ଦେଖିଲତ ଛଅଟା ହପ୍ତା ବୋଲି ଚଳାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ରହିଲେ ଯେ ଧାନ, ଚାଉଳ, ନଡ଼ିଆ ବିକିବେ କେଉଁଠୁ ? ଲୁଚେଇ ଚୋରେଇ ଏ ସବୁ କାମ କରିବାକୁ ସୁବିଧା ହେବ କିପରି ? କୁଲିଆମା' ଓ ବୁଲିମା'ଙ୍କଠୁଁ ମୁଁ ସବୁ ଶୁଣିଛି । ମଝିଆଣୀକୁ ଓଳମୀ ପାଇ ସେ ତାଙ୍କ ମନଇଚ୍ଛା ଯା ତା କରି ଯାଉଛନ୍ତି ।

— ମୋତେ ତୁମର ଏ ଉପଦେଶ ମୋଟେ ଭଲ ଲାଗୁନି ସୁସ୍ମିତା । ତୁମମାନଙ୍କର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତା କର ପଛେ ମୋତେ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତିରେ ବସିବାକୁ ଦିଅ । ଭାବିଥିଲି ଶିକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ପାଇଛି । ନିଜର ସଂସାର ସୁଖ ଶାନ୍ତିରେ ଚାଲିଯିବ । କିନ୍ତୁ ଫଳରେ ଦେଖୁଛି ସବୁ ବିପରୀତ ।

— କହିବ ନାହିଁ କିଆଁ । ମୁଁ ପାଠ ପଢ଼ିଛି ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି । ମୋର ବାପ ଭାଇ ମୋତେ ଶିକ୍ଷିତା

କରାଇଛନ୍ତି । ମୋର କ'ଣ କଥା କହିବାର ଦାବୀ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ମୋର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ହେବି ଦୋଷୀ । ଛଳନା କରି ସୁମିତା ପଣତ କାନିରେ ଆଖି ପୋଛିଲା ।

— ତୁମେ ଠିକ୍ କହୁଛ ସୁମିତା । ତୁମର କଥା ମାନି ମୋତେ ଏଣିକି ଚଳିବାକୁ ହେବ । ତୁମେ ଗଢ଼ିବ ସୁନା ସଂସାର । କ'ଣ ହେଲା କି ସୁନି ! ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ଆସୁ ଆସୁ ଡାକ୍ତର ନାରାୟଣ ବାବୁ କହିଲେ ।

— ହବ କ'ଣ ଭାଇନା ! ଏ ଯେ ଘର ଘର ବୋଲି ଅଧା ପାଗଳ । ଚେୟାରରେ ବସୁ ବସୁ ନାରାୟଣ ବାବୁ କହିଲେ— ରାଜୁବାବୁଙ୍କର ଏ ପାଗଳାମୀ ତ ଗଲାନି । କହେ ରାଜୁବାବୁ ସଂସାର କରିବ ନା ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବ । କି ହେ ସେଇମାନଙ୍କୁ ପୋଷି ପୋଷି ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହେଲ । ମୋ କଥା ଶୁଣ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ତୁମଙ୍କୁ ଭଉଣୀ ଦେଇଛି ସେତେବେଳେ ମୋ ଭଉଣୀର ଦୁଃଖ ମୁଁ ଦେଖି ପାରିବି ନାହିଁ । ସେ ତ କଟକରେ ପିଲାଟି ଦିନରୁ ବଢ଼ି ଆସିଛି । ତାର ମଫସଲରେ ରହିବା ବହୁତ କଷ୍ଟ ହେବ । ସେଥିରେ ତୁମର ଯେଉଁ ଭାଇ ଭାଉଜ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ସେ ଚଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ତୁମର ଭାଗ ଜମିଟା ବିକି କରି ଟଙ୍କା ଆଣ । ଆମର ଏ କୋଠାକୁ ଲାଗି ଯେଉଁ ଏକତାଲା କୋଠାଟି ଅଛି ସେ ବିକି ହେବ । ରଣମଲ୍ଲ ବାବୁ ମୋତେ ସେ ଦିନ କହୁଥିଲେ । ଏଇ କୋଠାକୁ କିଣିଲେ ତୁମେମାନେ ନିଜେ ରହି ମାସକୁ ଏକଶହ ଟଙ୍କା ଘରଭଡ଼ା ପାଇବ । ସୁମିତା ନାରାୟଣ ବାବୁଙ୍କ କଥାରେ ଖୁସି ହୋଇ ହସ ହସ ମୁହଁରେ କହିଲା— ମୁଁ ତ ସେ ଦିନୁ ୟାଙ୍କୁ କହୁଛି ଭାଇନା । ଆମର ଘର ସହିତ ସମ୍ପର୍କ କଣ ? ସେମାନେ ଜମି ବାଡ଼ିରୁ ଯାହା କି ଅଦାୟ ହେବ ଆମକୁ

ଦେବେ । ତା ଅପେକ୍ଷା ଆମର ଭାଗଟା ବିକି କରି ଦେଲେ ସବୁ ଝମେଲା ତୁଟି ଯିବ । ରାଜୁ ଭାଇ ଓ ଭଉଣୀ ଦୁହିଁଙ୍କ କଥା ଶୁଣି କିଛି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ନୀରବ ଥିଲା ।

ନାରାୟଣ ବାବୁ ରାଜୁକୁ ହଲାଇ ଦେଇ କହିଲେ—କ'ଣ ରାଜୁ ବାବୁ ! କିଛି କହୁନାହଁ ଯେ । କଣ କଥା ଗୁଡ଼ାକ ମନକୁ ପାଉ ନାହିଁ । ସୁନୀତା କହିଲା—ମୌନଂ ସମ୍ମତି ଲକ୍ଷଣଂ । ସେ କ'ଣ ଆମ କଥାକୁ କାଟି ଦେଇ ପାରିବେ । ଆମର ମଙ୍ଗଳକୁ ଏ ସବୁ କଥା ତୁମେ କହୁଛ ଭାଇନା ।

ରାଜୁ ଟିକିଏ ଶୁଖିଲା ହସ ହସି କହିଲା—ତୁମେ ଯାହା ଭଲ ଭାବୁଛ ତାହାହିଁ କରିବାକୁ ହେବ ।

ରନ୍ଧା ବଢ଼ା ସରିଲାଣି ମା— ଆରି ଘରୁ ପୂଜାରୀ ଆସି କହିଲା ! ସୁନୀତା ଚେୟାରରୁ ଉଠି ଠିଆ ହୋଇ କହିଲା—ଯାଅ ଭାଇନା ଗାଧୋଇ ଆସ । ରୋଷେଇ ବାସ ହୋଇ ଗଲାଣି । ନାରାୟଣ ବାବୁ ଓ ରାଜୁ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଗାଧୁଆ ଘର ଆଡ଼େ ବାହାରିଲେ ।

ରାତି ପହରେ ଛ, ଘଡ଼ି ଭିତରେ ହେବ । ସରଜୁ ହାଟ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରି ଆସି ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ବସି ଥିଲା ।

ସୁଚିତ୍ରା ଘର ଭିତରୁ ଆସି ସରଜୁ ପାଖରେ ବସି ପଡ଼ି କହିଲା—ଶୁଣୁଛ ।

— କଣ ?

— ମାନାଟା ମୁଁ । ସବୁବେଳେ ବଡ଼ବୋହୂଙ୍କୁ ଖୋଜୁଛି । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଛୁଆଟା ଅଧେ ହୋଇ ଗଲାଣି । କ'ଣ କରିବା କହିଲ ? ସେ ଦିନ ଭାଇନା ଆସିଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାରି ଖୁସି କିଏ ଦେଖେ । ଘଣ୍ଟାଏ କାଳ ତାଙ୍କ କୋଡ଼ରେ ବସିଲା । ଭାଇନା, କେତେ ଗେଲ କଲେ । ମାନା ଖାଲି କହୁଥାଏ ବଲ ବୋଉ । ବଲ ବୋଉ । କଥାରେ କହନ୍ତି—'ବାର ବରଷରେ ମଉଳା ପଡ଼େ, ଖୁଡ଼ୁତା ଦେଖିଲେ ଢଙ୍ଗରେ ବସେ'

— ତୁମେ କ'ଣ ଭାବୁଛ ସୁଚରିତା ! ଏତେ ସହଜରେ ସବୁକୁ ଘରକୁ ଫେରିଯିବ । ଅପେକ୍ଷା କର । ବର୍ଷେ ଦୁଇବର୍ଷ ଯାଉ । ମଦନ ଭାଇନା ଗଣିମାମୁଁ ଓ ନଈ ମଉସା ସେ ଦିନ ତାଙ୍କ ଗଡ଼ପାଡ଼ି ଉପରେ ମୋତେ ଯାହା ସବୁ କହୁଛନ୍ତି ସେଥିରେ ଆମର ଲାଭ ହେବ ବରଂ କ୍ଷତି ନାହିଁ । ଆମର ଭାଗ ଜମିଟା ମଦନ ନନା ଜମା ଦେଇଦେଲେ ସେ ବର୍ଷମୁଣ୍ଡକୁ ନଗଦ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ହାତରେ ଧରି ଦେବେ । ଚାରି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଭିତରେ ହଜାରେ ବାରଶ ଟଙ୍କା ହାତରେ ରହିବ । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଦୋକାନ କରି ଗୋଡ଼ ଉପରେ ଗୋଡ଼ ପକାଇ ବସି ଖାଇଲେ ବି ସରିବ ନାହିଁ ।

— ତୁମେ ସେ ଘରଭଙ୍ଗାଙ୍କ କଥାରେ ଭୁଲି ଯାହା କଲ ମୋତେ ମୋଟେରୁ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ଏଠି ଆମେ ରହିବା ଦ୍ୱାରା ଲୋକେ କ'ଣ କହୁଛନ୍ତି, ସେ ସବୁ ଶୁଣି ପାରୁଛ ତ ?

— ସେ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ମୋର କି ଲାଭ ହେବ । ଲୋକେ ତ ଭଲରେ କହିବେ । ମନ୍ଦରେ କହିବେ । ତାଙ୍କ କଥାକୁ କାନ ଦେଇ ଆମକୁ କଣ ମିଳିବ । ତୁମେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ରୁହ । ବାପ ଘରେ ତ ଅଛ ।

— ମୁଁ ଏ ଲୋକନିନ୍ଦା ସହି ଏଠାରେ ରହି ପାରିବି ନାହିଁ । ଏଇ ଲୋକ ନିନ୍ଦା ସହି ନ ପାରି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପରି ମହାପ୍ରଭୁ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ସତୀ ସୀତାଙ୍କୁ ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା କରାଇ ଥିଲେ । ତୁମେ ଲୋକ ନିନ୍ଦା, ଲୋକ ଅପବାଦ, ଲୋକଙ୍କର କୌଣସି କଥାକୁ ମାନିବ ନାହିଁ । ତୁମେ ଥରେ ପଛ କଥା ଭାବୁଛ କି ? ଯେଉଁ ଭାଇ ଭାଉଜ ତୁମକୁ କୋଡ଼ରେ କାଖରେ ବଢ଼ାଇ କୁଢ଼ାଇ ଏଡ଼ୁଟିରୁ ଏତେବଡ଼ ମଣିଷଟିଏ କଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ତୁମର କି ଏଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ?

— ଆମକୁ ମଣିଷ କରି ଗଢ଼ିବା ତାଙ୍କର ଯେ ନିତାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା ।

—କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତ ସବୁର ଥାଏ । ବାପ ପୁଅକୁ ଭଲ ଭାଇଙ୍କୁ ମଣିଷ କରେ । ଏତେ ଉପକାର କର ତା ବଦଳରେ ସେ ପାଏ କ'ଣ ଏଇଆ । ତୁମେ ଯାହା କରୁଛ ନିମକ ହାରାମୀ କାମ । ଭଗବାନ ଅସନ୍ତୋଷ ହେବେ । ତୁମର ଏ କାର୍ଯ୍ୟର ଫଳ ଦିନେ ତୁମଙ୍କୁ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତୁମର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ଦିନେ ଠିକ୍ ତୁମ ପ୍ରତି ଏଇମିତି ବ୍ୟବହାର କରିବେ । ସେତେବେଳେ ବୁଝିବ; ଏଇଲାଗେ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ କହୁଛି—'ଉଧାର ସେଟକ ନୁହେଁ ତନି ପା', ଉପକାରୀ ହୃତ ନ ଯାଏ ଫମା' ।

ସରଳ ଟିକେ ରାଗିଲା ପରି ହୋଇ କହିଲା—ମୁଁ ତୁମର ଉପଦେଶ ମାନି ଚାଲିବାକୁ ଚାହେଁ ନି ସୁଚିନ୍ତା । ମୋତେ ଯେଉଁଟା ଭଲ ଦିଶୁଛି ମୁଁ ତାହା କରିବି ।

— ତୁମର ମଙ୍ଗଳରେ ମୋର ମଙ୍ଗଳ । ତୁମର ଭଲ ପାଇଁ ମୋର କହିବା କଥା । ମାନାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖୁଛ ତ । ଛ' ମାସ ହେଲା ତୁଆଁଟା ଏଠାକୁ ଆସିଲା । ଦିନେ ଅଧେ ପେଟ ପୁରେଇ ଖାଇ ନାହିଁ । ସଦା ସର୍ବଦା କାନ୍ଦ, ଅଝଟ । ବଡ଼ ବୋହୂଙ୍କୁ ଅହୋରାତ୍ର ଝୁରୁଛି । ବଡ଼ବୋହୂ ବି ମାନାକୁ ଝୁରି ଝୁରି ହାଡ଼ ମାଳ ହେଲେଣି ବୋଲି ଭାଇନା ସେ ଦିନ କହୁଥିଲେ ।

— ହଁ, ମୁଁ ସବୁ କଥା ଭାଇନାଙ୍କ ପାଖରୁ ଶୁଣିଛି । ସେ ତ ମୋତେ ଘରକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଟିକିଏ ବୋଲି କହିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ନ କହି ଘରୁ ଚାଲି ଆସିଛି କେଉଁ ମୁହଁରେ ମନକୁ ମନ ଚାଲିଯିବି । ଭାଇନା ଯଦି କହିଥାନ୍ତେ ମୁଁ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ରାଜି ଥିଲି ।

— ତୁମେ କଣ ପିଲା ହୋଇଛ ଯେ ତୁମକୁ ସେ ଏ କଥା କହିଥାନ୍ତେ । ତୁମ ଘର । ତୁମରି ଭାଇ ଭାଉଜ । ତୁମେ ଯେବେ ନ ଯିବ ତେବେ ଏ କଣ ତାଙ୍କର ଦୋଷ ?

— ଦେଖାଯାଉ ସୁଚନା । କେଉଁ ପାଣି କେଉଁ ଆଡ଼କୁ ଯାଉଛି । ରାଜୁ ଙ୍କଟକରେ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସି ରହିଲା । ବାଣ୍ଡିଘର ଦିନଠାରୁ ଗୋଟିଏ ପଇସା ଘରକୁ ଦେଲା ନାହିଁ । ତାର ଶଳା ନାରାୟଣ ବାବୁ କୁଆଡ଼େ କହୁଛନ୍ତି ରାଜୁର ଭାଗଟା ବିକି କରି କଟକରେ କୋଠା କିଣିବେ ।

— ତୁମର ଖୁସି । ତୁମେ ଏଣିକି ଯାହା କରିବ କର । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ବାପଘରେ ଏଣିକି ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ରହି ପାରିବି ନାହିଁ । ଘର ଓ ଗାଁ ବାଲାଙ୍କ କଥା ଆଉ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।

ଶଶୁର ଘର । ସେଠାରେ ରହି ଧାନ କୁଟି ଖାଇଲେ ବି ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବାପ ଘରେ ରହି ଗଜଦନ୍ତ ପଲଙ୍କରେ ଶୋଇ ଦିନ କାଟିଲେ ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଲଜ୍ଜା, ତାଠାରୁ ମରଣ କୋଟିଗୁଣେ ଭଲ ।

ସେଠି ତ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର । ଇହକାଳ ଓ ପରକାଳ ମୁକ୍ତିର ପୀଠ । ସେହିଠାରେ ହିଁ ନାରୀର ମୁକ୍ତି । ଏ ତ ଜନ୍ମ କ୍ଷେତ୍ର । ଯେଉଁଦିନୁ ବାପା ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରି ତୁମ ହାତରେ ମୋତେ ସମର୍ପି ଦେଇଛନ୍ତି, ସେଇଦିନୁ ତାଙ୍କର ମୋଠାରୁ ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଅପସରି ଯାଇଛି । 'ଦେଲା ନାରୀ, ହେଲା ପାରି' । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ସମସ୍ତ ଦାବୀ, ଅଧିକାର, ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି, ମାୟା ମମତା ଯେ ତୁମର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ଯାଇଛି । ତାହା ଅଚ୍ଛିନ୍ନ । ତୁମେ ଯଦି ମୃତ୍ୟୁ ଭିତରେ ନ ଯାଅ ତେବେ ମୋତେ ଏଠାରୁ ଚାଲି ଯିବାକୁ ହେବ । ମାନ ମୋର ନାହିଁ ତ କଣ ବୋଲି କଣ ହୋଇଯିବ । ସୁଚନା ଲୁଗା କାନିରେ ଆଖି ପୋଛିଲା ।

— ହଉ, ଯେତେବେଳେ ଯିବା ଦେଖାଯିବ । ଘରକୁ ନ ଯାଇ ଏଇଠି କୋଳଖାଇ କୋଳି ମଞ୍ଜି ଗୋଟଉଛେଁ ନା କଣ ?

— କେବେ ଆଉ ଯିବ ? ମୋ କଥା ଶୁଣ । ଦେବଦେବୀଙ୍କ ପରି ଯେଉଁ ଭାଇ ଭାଉଜ, ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରି ନିଜ କଲା ଭୁଲର କ୍ଷମା ମାଗ । ତୁମେ ଯଦି ଏହା ନ କରିବ ତେବେ ମୋତେ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ପାଦଧରି ଶରଣ ନେବାକୁ ହେବ ।

— ଯାଅ ଭାତ ବାଢ଼ିବ ଯାଅ । ଭୋକ ଲାଗିଲାଣି । ସୁମିତ୍ରା ତରବର ହୋଇ ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଆଡ଼କୁ ଉଠିଗଲେ । ସରଳୁ ତା ପଛେ ପଛେ ଖାଇବାକୁ ବାହାରିଲା ।

କିଛିଦିନ ପରେ ରାତିରେ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ କରି ବିରଞ୍ଚି ଘରକୁ ଫେରିଲେ । ସେ ଦେଖିଲେ ସୁମିତ୍ରା ହାଣ୍ଡିଶାଳ ପିଣ୍ଡା କାଠ ଖୁଣ୍ଟକୁ ଆଉଜି ବସିଛନ୍ତି । ଉପରକୁ ଚାହିଁ କ'ଣ ଯେ ଭାବୁଛନ୍ତି ସେଇ ଜାଣନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମନେ ହେଉଛି, ଏଇ କେଇଟା ମାସ ଭିତରେ ତାଙ୍କର ବୟସ ସତେ ଯେପରି ଦୁଇଗୁଣ ବଢ଼ି ଯାଇଛି ।

ବିରଞ୍ଚି ଧୀର ପଦକ୍ଷେପରେ ବାଡ଼ି କୂଅ ମୂଳକୁ ଯାଇ ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୋଇ ଆସି ହାଣ୍ଡିଶାଳ ପିଣ୍ଡାରେ ବସୁ ବସୁ କହିଲେ—"ତୁମେ କ'ଣ ଏତେ ଭାବୁଛ ମନାବୋଉ ?"

ସୁମିତ୍ରା ଚମକି ପଡ଼ି ସଜାଡ଼ି ହୋଇ ବସି କହିଲେ— "କାହିଁ କିଛି ନାହିଁ ତ ।" ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଟପ୍ ଟପ୍ ହୋଇ ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ବିରଞ୍ଚିଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ସେ ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛୁଲେ ।

— କାନ୍ଦୁଛ ମନାବୋଉ । ସରଳୁ ରାଜୁ କଣ ଆସିବେ ନାହିଁ ଭାବୁଛ । ସେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବେ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରିବା ଜାଣିବା ଲୋକର କାମ ନୁହେଁ ।

— ହଁ, ତୁମେ କହିବ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ତୁମର ଅବସ୍ଥା କଣ ହେଲଣି । ଦର୍ପଣରେ ଥରେ ଦେଖିଲ । ଦେହ ସାଙ୍ଗ କଳା ଶିର୍ ବାହାରିଲଣି । ଆଖି ଯାଇଁ କେଉଁ ପାତାଳରେ ପଶିଲଣି । ମୁଁ ଜାଣୁଛି, ମୋଠାରୁ ତୁମେ ବେଶୀ ସେମାନଙ୍କ କଥା ଭାବୁଛ ।

ବେଗୀ ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟିଲାପରେ ବରଙ୍କୁଙ୍କ ମୁହଁରେ ଟିକିଏ ହସ ଫୁଟି ଉଠିଲା । ସେ କହିଲେ— ଏଇଲାଗେ ଟିକେ ବେଶୀ ଖଟିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି, ଏକୁଟିଆ ହେଲେ ଲୋକକୁ ଯେପରି ଅସୁବିଧା ହୁଏ ।

— ମୁଁ ବି ତ ଏକୁଟିଆ । ଘର ଗୋଟାକର କାମ ।

— ନା ନା, ମନାବୋଳ ! ତୁମେ ନାରୀ ଜାତି ବଡ଼ ଦୁର୍ବଳା । ସାମାନ୍ୟ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ଚଞ୍ଚଳ ଭାଜି ପଡ଼ ।

— ଛାଡ଼ ସେ ସବୁକଥା । ଟୁନାର ବ୍ରତଘର ହେବ । ତୁମେ ସରଜୁ ଓ ରାଜୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ କହି ଆସ । ଆଗ ଯାଇଁ ସୁରୀକୁ ନେଇ ଆସ । ସେ ନ ଆସିଲେ ଏ କାମ କିଏ ଉଠାଇବ । ଯେଉଁ ସରଜୁ ଓ ରାଜୁଙ୍କୁ......" ସୁମିତ୍ରା ତେଣିକି କିଛି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧହୋଇ ଆସିଲା ।

— ସେମାନଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେବା ଆମର ଉଚିତ ନୁହେଁ । ସମୟ ସ୍ବା କରାଇଛି । 'ଦଇବ ଦଉଡ଼ି ମଣିଷ ଗାଈ, ଯେଣିକି ଟାଣଇ ତେଣିକି ଯାଇ' । ପିଲାଳିଆ ବୁଦ୍ଧି,—ଏଇଲାଗେ ବଦଳି ଯାଇଛି । ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଭୁଲ ବୁଝି ପାରିବେ ଆପେ ଆପେ ଫେରି ଆସିବେ ଯେ ।

— କେବେ ଫେରି ଆସିବେ, ସେତେଦିନ ଯାଏ ଆମେ ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲେ ତ ! ସେମାନେ ଏଠାକୁ ନ ଆସନ୍ତୁ । ତାଙ୍କର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ସବୁ ପଡ଼ିଛି ବିକି କିଣି ସେଠାରେ ରହନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ

ମଦନମୋହନ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲରେ ରଖନ୍ତୁ । ସେମାନଙ୍କ ଅଗ ଗୋଡ଼ରେ କଣ୍ଟା ନ ବାଜୁ ।

— ଜାଣିଲି ମନାବୋଉ ! ମଣିଷ ଯାହା ଭାବେ, ଦଇବ ତା ଭାଙ୍ଗେ । ମୁଁ ଭାବିଥିଲି ଆମର ଏଇ ପରିବାର, ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ପରିବାର ହେବ । ଗ୍ରାମଲୋକେ ଦେଖି ଶିଖି ତାଙ୍କର ପରିବାରକୁ ଗଢ଼ିବେ । ଜାଣିବେ, ଅବିଭକ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ପରିବାର କି ମହତ୍ କି ଜଇ । କିନ୍ତୁ ତା ହୋଇ ପାରୁନି । ପାନ୍ଥଶାଳା ପରି ଏ ଘର । ଏଇ ଘରେ ବାପା ଥିଲେ, ତାଙ୍କର ବାପ ବି ଥିଲେ । ଆମେ ଅଛୁ । ଆମେ ବି ସେପାରି ଡାକରେ ଦିନେ ଚାଲିଯିବୁ ଅଗ ପଛ ହୋଇ । ପଡ଼ି ରହିଥିବ ଘର । ଆଉ ରହିଥିବ ଯଶ, ମାନ, ଗୌରବ ।

ତୁମେ ସରଜୁ ରାଜୁ କଥା କହୁଛ ଯେ, ସେମାନେ କଦାପି ଘରଛାଡ଼ି ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଫେରି ଆସିବେ—ଫେରି ଆସିବେ । ବରଜୁଙ୍କ ଆଖି କୋଣରେ ଲୁହ ଭରି ଆସିଲା । ସେ ଗାମୁଛା କାନିରେ ଆଖି ପୋଛିଲେ ।

— ତୁମ ଗୋଡ ଧରୁଛି । ତୁମେ ଆଉଥରେ ହରିପୁର ଯାଅ । ସୁଚୀକୁ ମୋର ନେଇ ଆସ । ତା ବିନା ଏ ଘର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ିଲା ପରି ଦିଶୁଛି । ସେ ଯେ ଏ ଘରର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଥିଲା । ମାନାର ରୂପ ଯେ ମୋ ଆଖିରେ ଦିନ ରାତି ନାଚୁଛି । ମୋର କପାଳ ଫୁଟିଛି । ଶାଶୁ ବୋଲି ଜାଣି ନ ଥିଲି । ଆଶା କରିଥିଲି, ଯାଅ ଝିଅରମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସୁଖରେ କେଇଟା ଦିନ ଚଳି ଯିବି । ସେ ସବୁ ସୁଖ ଆଜି ଜଳି ପୋଡ଼ି ପାଉଁଶ ହୋଇଯାଇଛି । ଦାଣ୍ଡଲୋକେ ତାଳି ମାରି ହସୁଛନ୍ତି । ଦାଣ୍ଡକୁ ବାହାରିଲେ ଲାଜରେ ମୁଣ୍ଡ ଝାଉଁଛି ।

— ମୋଠାରୁ କ'ଣ ତୁମକୁ ବେଶୀ ବାଧୁଛି ମନାବୋଉ ! ଯେଉଁ ବରଜୁ ମିଶ୍ର ଏଇ ଗାଁର ଶହ ଶହ ଭଙ୍ଗାଘରକୁ ଯୋଡ଼ି ଦେଇଛି ତାର ନିଜ ଘର ଯେ ଆଜି ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଯାଉଛି, ଏହାଠାରୁ ବଳି ଲଜ୍ଜା ଆଉ ବେଶୀ କ'ଣ ଅଛି ମନାବୋଉ ।

ଚାଲ ଖାଇବ ଚାଲ । ଭାତ ଗଣ୍ଡାକ ଯେ ଶୁଖି ଭଜା ଚାଉଳ ହେବଣି—କହି ସୁମିତ୍ରା ତରବର ହୋଇ ରୋଷେଇ ଘରକୁ ଉଠିଗଲେ । ବରଜୁ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଖାଇବାକୁ ବାହାରିଲେ ।

ଖୁଡ଼ି, ଖୁଡ଼ି କହି ଟୁନା ନିଦରୁ ବିଲବିଲେଇ ଉଠି ବସିଲା । ସୁମିତ୍ରା ଦାଣ୍ଡଘରକୁ ଦୌଡ଼ିଯାଇ ଟୁନାକୁ ବାପାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଖାଇବାକୁ ନେଇ ଆସିଲେ ।

ବୋଉ ! ଖୁଡ଼ୀ କାହିଁ ଗଲା ? ଏଇକ୍ଷଣେ ବାଡ଼ି ଦୁଆରୁ ପାଣି ପାଇଁ ଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ଡାକୁଥିଲି ।

— ଖୁଡ଼ୀ ପରା ଚାଲି ଯାଇଛି । ତୁ ସପନ ଦେଖିଥିବୁ । ଟୁନା ଦି ହାତରେ ଆଖି ମଳି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲା—

ଖୁଡ଼ୀ କଟକେଇ ଓ ମାମା କ'ଣ ଆଉ ଆସିବେ ନାହିଁ ? ତୁ ସେ ଦିନ କହୁଥିଲୁ ସେମାନେ ବୁଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ଯେ ବୁଲି ଯାଏ, ସେ ଆଠ ଦିନ କିମ୍ବା ପନ୍ଦର ଦିନ ରହେ । ଏମାନେ ତ ଅନେକ ଦିନ ହେଲେ ଗଲେଣି ।

— ଖୁଡ଼ୀ କଟକେଇ ମାମା ତୋର ବ୍ରତଘରକୁ ସମସ୍ତେ ଆସିବେ । ବରଜୁ ଭାତଗୁଣ୍ଡାଏ ଟୁନା ପାଟିକୁ ଦେଇ ଦେଇ କହିଲେ—ତୁ ଖାଅ । ଖୁଡ଼ୀ ଆସିବ ଯେ ।

ରାଜୁ ସେଦିନ କଚେରୀରୁ ଫେରି ଦେଖିଲା, ସୁମୀତା ପଲଙ୍କ ଉପରେ ମୁହଁମାଡ଼ି ଶୋଇ ଫୁଲି ଫୁଲି କାନ୍ଦୁଛି । ଭାବୀ ଅଶଙ୍କାରେ ଛାତି ଥରି ଉଠିଲା । ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯାଇଁ ସୁମୀତାର ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ବସି କହିଲା—କଣ ହୋଇଛି ସୁମୀ ! ତୁମେ କାନ୍ଦୁଛ

କାହିଁକି ? ଭାଇନା ଓ ଭାଉଜ ପ୍ରଭୃତି କଲିକତା ଗଲେ; ତୁମକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଲେ ନାହିଁ ବୋଲି କାନ୍ଦୁଛ ? ସେମାନେ ତ ତୁମକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେବେ ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ତୁମେ ମନା କଲ ମୋର ଖାଇବା ପିଇବାରେ ସୁବିଧା ହେବ ବୋଲି ।

ରାଜୁର ଏ କଥା ଶୁଣି ସୁନୀତାର କୋହ ଆହୁରି ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ପିଲାଙ୍କ ପରି କଇଁ କଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିବାରେ ଲାଗିଲା ।

ରାଜୁ ତାର କେଶଗୁଚ୍ଛକୁ ଡାହାଣ ହାତରେ ସାଉଁଳି ସାଉଁଳି କହିଲା—କୁହ ସୁନୀତା, କ'ଣ ତୁମର ହୋଇଛି । କ'ଣ ଭାଇନା ଓ ଭାଉଜ କିଛି କହିଛନ୍ତି ?

ସୁନୀତା କୋହକୁ ଚାପି ରଖି ଦି' ହାତରେ ଆଖି ପୋଛି ଉଠି ବସିଲା । ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଟାଣି କହିଲା ଭାଇନା ପ୍ରଭୃତି କଲିକତା ଯିବାର ଅଳ୍ପଘଣ୍ଟା ପୂର୍ବରୁ ଭାଉଜ ମୋତେ କହିଲେ, ସୁନୀ ଆମେ କଲିକତା ଯାଉଛୁ । ମୋର ହାତ ଖରଚ ପାଇଁ ମୋତେ ଶହେଟଙ୍କା ଦେଇଥାଅ, ପରେ ନେବ ।

ମୁଁ କହିଲି, ମୋ ପାଖରେ ଟଙ୍କା କେଉଁଠୁ ଆସିବ ଭାଉଜ । ରାଜୁବାବୁ ତ ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ଭାଇନାଙ୍କ ପାଖରେ ଜମା ରଖିଛନ୍ତି । ସେ କୋଠା କିଣିଦେବେ ।

ଭାଉଜଙ୍କ ମୁହଁ ରାଗରେ ରଙ୍ଗା ପଡ଼ିଗଲା । ସେ କହିଲେ ଦୁଇଟି ଲୋକ କ'ଣ ଶୂନ୍ୟରେ ଚଳୁଛ । ଦଶ ହଜାର ଖରଚ । ଯେଉଁଠି ରହିଥାନ୍ତ ସେଠାରେ ତ ମାସକୁ ପଚାଶ ଟଙ୍କା ଘରଭଡ଼ା ଦେଉଥାନ୍ତ । ଆଜି କେଇଟା ଟଙ୍କା ମୁଣ୍ଡି ପାରିଲ ନାହିଁ । ଭାଇନାଙ୍କ ପାଖରେ ଟଙ୍କା ଜମା ରହିଛି । ଟଙ୍କା ପାଇବ ନାହିଁ ଯେ ଟଙ୍କା ଧୋଇ ପାଣି ତୁମକୁ ଦେବା । ଭାଉଜଙ୍କର ଏ ରଣଚଣ୍ଡୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ମୋ କଲିଜା କମ୍ପି ଉଠିଲା । ମୁଁ ଧୀର ଗଳାରେ କହିଲି,

ତୁମର କ'ଣ ହୋଇଛି ଭାଉଜ । ତୁମେ ଆଜି ଏପରି ହେଉଛ କିଆଁ । ସେ ମୋ କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ଭାଇନାଙ୍କ ପାଖକୁ ଦଉଡ଼ି ଗଲେ । କଣ ତାଙ୍କୁ ସତ ମିଛ ଲଗାଇ କହିଲେ, ସେ ଜାଣନ୍ତି । ଭାଇନା ରାଗରେ ତମ ତମ ହୋଇ ମୋ ପାଖକୁ ଆସି କହିଲେ, ପିଲାଦିନରୁ ତୋତେ ବଢ଼ାଇ କୁଢ଼ାଇ ମଣିଷ କଲି; ଶେଷରେ ଏଇଆ କହିଲୁ । ଭାଇନା ତୋର ଟଙ୍କା ଖାଇଛି । ନାଗସାପକୁ ଯେତେ ଯତ୍ନ କରି ପାଳିଲେ ବି ସେ ମାଲିକକୁ ଦିନେ ଗୋଟେ ମାରିବାକୁ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ଆଜି ତୋର ଘର କରଣା ବୁଦ୍ଧି ଆସିଛି । କିନ୍ତୁ ମନେରଖ ସୁନା, ତୋର ଆଉ ଏ ଘରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଆମେ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ରାଜୁକୁ କହି ବସାଘର ଠିକ୍ କରିନେବୁ ।

ଭାଇନାଙ୍କ ଏପରି କଟୁକ୍ତି ଶୁଣି ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ମୋ ତୁଣ୍ଡରେ ଭାଷା ନ ଥିଲା । ମୁଁ କାଠ ପିତୁଳା ପରି ବସି ସବୁ ଶୁଣୁଥାଏ । ସେ ଏତକ ମୋତେ କହି ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ସେ ଯିବାବେଳୁ ମୁଁ ଏଇଠି ଶୋଇ କାନ୍ଦୁଛି । ତୁମେ ଶୀଘ୍ର ବସାଘର ଠିକ୍ କର । ନଚେତ୍ ମୋତେ ନେଇ ମଧୁପୁରରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସ । ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯିବି । ବଡ଼ ବୋହୂଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରି କ୍ଷମା ଭିକ୍ଷା ମାଗିବି । ଶଶୁର ଘରେ ଶାଗ ପଖାଳ ଖାଇ ଦିନ ନେବି ପଛକେ ଏଠାରେ ଦୁଧ ଭାତ ଖାଇ ଦଣ୍ଡେ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ପରଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ଅନ୍ୟାୟ ବ୍ୟବହାର କରିଛି, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଆଜି ଅନୁତପ୍ତା ।

—ମୁଁ ଅନେକ ଦିନରୁ ଭାବିଥିଲି, ଆମର ଦଶା ଦିନେ ଏମିତି ହେବ । ନ ଠକିଲେ କେହି ଶିଖେ ନାହିଁ । ତୁମେ ଭାଇ ଭାଉଜ ବୋଲି ପାଗଳୀ ହୋଇ ଯାଇଥିଲ । ଆଜି ବୁଝିଲତ, ବିବାହିତା ଭଉଣୀ ଓ ଭଣଜା ହେଲେ ଭାଇ ପାଇଁ ଦୁହେଁ ସମାନ ।

ତୁମ ଭାଇନା ଓ ଭାଉଜଙ୍କର ଏ ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ମୁଁ ଅନେକ ଦିନରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଆସିଛି । କିନ୍ତୁ ଆଜି କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହା ପରିଣତ ହେଲା । ଏକଥା କହିଲେ କାଳେ ତୁମ ମନରେ କଷ୍ଟ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଥିଲି ନୀରବ । ଏବେ ଆମକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା ମିଳିଲା । ଯାହାକି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ୱଶୁର ଘରେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ମିଳିଥାଏ । ଘରଭଡ଼ା ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳିବ । ଟଙ୍କା ଥିଲେ କିଛି ଅଭାବ ରହିବ ନାହିଁ । ହଉ, ମୁଁ ଟିକିଏ ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ଘରଆଡ଼ୁ ଆସୁଛି । ତୁମେ ଜଳଖିଆ ତିଆରି କର । ରାଜୁ ସେଠାରୁ ଉଠି ଚାଲିଗଲା । ସୁନୀତା ରୋଷେଇ ଘର ଅଡ଼େ ଯାଉଛି, ଦାଣ୍ଡରେ ଶୁଣିଲା "ମା, ମୁଠିଏ ମିଳୁ" । ସେ ସେଠାରୁ ଫେରି ପଡ଼ି ଦାଣ୍ଡ ଅଡ଼କୁ ମୁହାଁଇଲା । ଦେଖିଲା, କୋଡ଼ିଏ ବାଇଶି ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀ । ଦେହରେ କୋଟଟ ମଇଳା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇଛି । ଗୋରା ତକ ତକ ରୂପ । ବିଧବା ପରି ମନେ ହୁଏ । ସୁନୀତା ଫାଟକ ପାଖକୁ ଯାଇଁ ପଚାରିଲା, କ'ଣ ଚାହୁଁ ?

ଗଣ୍ଡାଏ ଖାଇବାକୁ ଦିଅ, ମା । ତିନିଦିନ ହେଲା ଉପାସ । ଭୋକରେ ପେଟ ଜଳୁଛି । କାନ୍ଥରେ ଝୁଲୁଥିବା ନାମ ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘର ବୋଲି ମାଗୁଛି । ଦୟା କର ମା । ଭଗବାନ ମଙ୍ଗଳ କରିବେ ।

ସୁନୀତା କିଛି ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ତା ମୁଣ୍ଡ କେମିତି ଗୋଳମାଳିଆ ହୋଇଗଲା । ଏ କଥାର ରହସ୍ୟ ଭେଦ କରିବାକୁ ତା ମନ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଫାଟକ ଖୋଲି ଭିକାରୁଣୀଟିକୁ ପିଣ୍ଡାକୁ ଆସିବାକୁ କହିଲା ।

ତରତର ହୋଇ ରୋଷେଇ ଘରକୁ ଯାଇ ଗୋଟିଏ କଂସାରେ ପଖାଳ ଭାତ ଓ କିଛି ତରକାରୀ ଆଣି ଭିକାରୁଣୀକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲା ।

ଅତ ଆନନ୍ଦରେ ସେତକ ଖାଇ ଖାଇ ଭିକାରଣୀଟି କହିଲା— ତୁମର କାତ ବଢ଼ର ହେଉ ମା’ । ପାକଲା ବାଳରେ ସିନ୍ଦୁର ନାଅ ।

ସୁମୀତା ଦାଣ୍ଡ ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ବସିଥାଏ ।

ଭିକାରଣୀ ଖାଇ ସାରିଲାରୁ ପାଣିକଳ ପାଖକୁ ତାକୁ ନେଇଗଲା ସୁମୀତା । ଭିକାରଣୀ ଅଇଁଠା ବାସନ ଧୋଇ ଆସି ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଲା । ସୁମୀତା ବେଞ୍ଚ ଉପରେ ବସି ପଚାରିଲା— ତୋ ନାଁ କଣ ?

— ମୋ ନାଁ ସେବତୀ ।

— ଘର ?

— ଘର ପୁରୀଜିଲ୍ଲା କାକଟପୁର ।

— ତୋର କ’ଣ କେହି ନାହିଁ ଯେ ତୁ ଏତେ କମ୍ ବୟସରେ ଭିକ ମାଗି ବୁଲୁଛୁ । ଯେଉଁଠି କାମ କରବୁ ସେଟି ତ ଖାଇ ପିନ୍ଧି ଖୁସିରେ ରହିବୁ । ଆମ ଘରେ ରହିବୁ ?

ସୁମୀତା ଏତକ କହି ତା ମୁହଁକୁ ଅନାଇଁ ରହିଲା ।

ରହିବାକୁ ତ ଘରଦ୍ୱାର ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଆସିଛୁ ମା । ଯେବେ ତୁମର ମୋ ପ୍ରତି ଏତେ ଦୟା ଆସିଛି, ତେବେ ମୋ କଥା କହିବ ।

— କହ ସେବତୀ । ତୋର କଣ ହୋଇଛି । ତୋର ଏ ଦଶା କାହିଁକି ? ସୁମୀତାର ନାରୀ ହୃଦୟ ନାରୀର ଦୁଃଖରେ ତରଳି ଗଲା । ସେ ଅଧୀରା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଶୁଣିବାକୁ ।

— କହୁଛି ଶୁଣ । ମୋ ଜୀବନର ଇତିହାସ । ବୋଉ ମୋର ପିଲା ଦିନରୁ ମରିଥିଲା । ବାପାଙ୍କର ଆମେ ଥିଲୁ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଓ ଗୋଟିଏ ଝିଅ । ଘର ଅଚଳ ହେବାରୁ ଅତି କମ୍ ବୟସରେ ଭାଇନାଙ୍କର ଓ ମୋର ବିବାହ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଭାଉଜ ଆସି ଆମ ଘର ସମ୍ଭାଳିଲା । ନଅ ବର୍ଷରେ ମୋର ହେଲା ବିବାହ । ତେର ବର୍ଷରେ ମୁଁ ଶାଶୁଘର ଗଲି । ବରଷ ତନୋଟି ସୁଖରେ

କଟିଛି କି ନାହିଁ ସ୍ୱାମୀ ମୋର ସଂସାର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ବସନ୍ତ ରୋଗରେ । ମୁଁ ହେଲି ବିଧବା । ଦେଢ଼ଶୁର, ଦିଅର, ଯାଆ, ଝିଅଶ୍ୱଶୁରମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମିଳି ମିଶି ଚଳି ଗଲି କେତେଦିନ । ଏତିକି ବେଳେ ବାପାଙ୍କର କାଳ ହେଲା । ଭାଉଜ ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ଛୁଆ ପିଲା ନେଇ ଚଳିବାକୁ ଅସୁବିଧା ହେବାରୁ ଭାଇନା ମୋତେ ଏଠାକୁ ନେଇଗଲେ । ଲୋକଙ୍କ ଶିକ୍ଷାରେ ହେଉ ବା ନିଜ ମନରୁ ହେଉ, ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ଘର ଭାଗ ସମ୍ପତ୍ତି ବିକି ଟଙ୍କା ଆଣି ମଜଲିସରେ ଖରଚ କରିଦେଲେ । ଦେଢ଼ଶୁର ମୋର ଭାରି ଉତ୍ତମ ମଣିଷ । ସେ କହିଲେ ସାନବୋହୂ ଯେଉଁଠି ଖୁସିରେ ରହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ସେଇଠି ରହନ୍ତୁ । ଆମର ତ ଭାଇ ଚାଲିଗଲା । ଏ ସବୁ କଥା ଶୁଣି କୃତଜ୍ଞତାରେ ମୋର ମୁଣ୍ଡ ତାଙ୍କ ପାଦତଳେ ଆପେ ଆପେ ନଇଁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଭାଇ ଭାଉଜ, ଝିଅଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ପାଖରେ ବରଷ ଦୁଇଟି ସୁଖରେ ଚଳିଛି କି ନାହିଁ ମୋର ପୁଣି ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମାଡ଼ି ଆସିଲା । କାମ କରୁ କରୁ କିଛି ଟିକିଏ ଭୁଲ ହୋଇଗଲେ, ଭାଉଜ ମୁହଁ ଫଣ ଫଣ କରି କହନ୍ତି କାମ ନ କରିବ ତ ନାହିଁ, ଏମିତି ଅଇଁଠାକୁ ବାଇଗଣ ପୋଡ଼ାଭଳି ପରି କାମ କରୁଛ କିଆଁ । ପର ଘର ବୋଲି ଏମିତି କରୁଛ । ଯଦି ନିଜ ଘର ହୋଇଥାନ୍ତା କଣ ଏମିତି ସବୁ କାମ କରନ୍ତ । ମୁଁ ଭାଉଜଙ୍କୁ କିଛି ନ କହି ଘରର କାମ ଦାମ ସାରି ପଳାଇ ଆସେ । ବାଡ଼ି ଅଡ଼ ତେନ୍ତୁଳି ଗଛ ମୂଳେ ବସି ନିର୍ଦ୍ଧମ କାନ୍ଦେ । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଖି ଫୁଲିଯାଏ । ପୋଡ଼ା କପାଳ । ପିଲାଦିନୁ ମା'କୁ ଖାଇଥିଲି । ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଶେଷରେ ଖାଇଲି । ଏ ଦରମରା ଜୀବନଟାକୁ ନେଇ ବଞ୍ଚି ରହି ଲାଭ କ'ଣ ମା ?

ସୁଜାତାର ଆଖି ଲୁହରେ ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ଆସିଲା ।

ସେବତୀ ଲୁଗା କାନରେ ଆଖି ପୋଛି କହିଲା—ଘରୁ ପଳାଇ ଆସିବା ଦିନ କଥା । ଭାଇନାଙ୍କର ତିନି ପୁଅ ଓ ତିନି ଝିଅ । ସବା ସାନ ପୁଅ କୁନା । ବୟସ ଦୁଇ ହେବ । ମୋ ଛଡ଼ା ସେ କାହା ପାଖରେ ରହେ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାକୁ ଗାଧୋଇ ଦିଏ । ତେଲ ହଳଦୀ ଲଗାଇ ଦିଏ । ଦୁଧ ପେଇ ଦିଏ । କେବଳ ମା ଦୁଧ ଖାଇବାଟିକ ଭାଉଜଙ୍କ ପାଖରେ । ଭାଉଜଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ସେ ଦିନ କଣ ପିତ୍ତ ଚଢ଼ିଥିଲା କେଜାଣି ତୁଚ୍ଛାଟାରେ ମୋତେ ବକୁଥାନ୍ତି । କହୁଥାନ୍ତି—ଗୋଟାଏ ହାତୀ ପୋଷିଲେ ଯାହା, ଗୋଟାଏ ମଣିଷ ପୋଷିଲେ ତାହା । ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଗଳଗ୍ରହ ଆଣି ଆମକୁ ହଇରାଣ କରି ମାରୁଛି । ଏ ରହିଲା ଦିନୁ ଛୁଆ ଗୁଡ଼ାକ ମୋର ରୋଗ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟରେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛନ୍ତି ।

—ତୁମ ଭାଇନା କିଛି କହନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ସବୁ କଥା ଶୁଣି ଚୁପ୍ ରହନ୍ତି ?

—ଭାଇନା କ'ଣ କହିବେ । କହିଲେ ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ବାଇଙ୍ଗଣ୍ଡା ଧ'କଡ଼ା ହେବ । ହେଲେ ବି ସେ ମୋ ପକ୍ଷ ନ ଧରି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଭାଉଜ କଥା ଶୁଣି ମୋ ଉପରକୁ ରାଗନ୍ତି । ମୁଁ ତ ପରଭାଗାଣୀ । ମୋ ଠେଇଁ ତାଙ୍କର କଣ ଅଛି । ହଁ, ସେ ଦିନ ଭାଉଜ ମୋତେ କୁନାକୁ ଛୁଇଁବାକୁ ଦେଉ ନ ଥାନ୍ତି । ସକାଳେ ଧରି ଠିଆ ହୋଇଥିଲି । ରାଗ କରି ଜର ହୋଇ ମୋ କାଖରୁ କୁନାକୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ । ଛୁଆଟା କେତେ କାନ୍ଦିଲା । ତାକୁ ମାଡ଼ ମାରି ଚୁପ୍ କରାଇଲେ । ତାକୁ ମାଡ଼ ମାରିଲେ ନାହିଁ ଯେ ମୋତେ ମାଡ଼ ମାରିଲେ । ସେ ପିଲା କଣ ଜାଣେ ? କଣ ବୁଝେ । ମୁଁ ସେ ଦିନ କିଛି ଖାଇଲି ପିଇଲି ନାହିଁ । ବାଡ଼ିଆଡ଼ ତେନ୍ତୁଳି ଗଛ ମୂଳେ ବସି କାନ୍ଦିଲି । ଭାବିଲି ଏ ଜୀବନ ହରାଇ ଦେବି । ଏଇ ଦେଶରେ ମୋର ପରି ଶହ ଶହ ଝିଅ ବୋହୂ, କୁଆଁରୀ, ରାଣ୍ଡିଆ ଓ

ନଈରେ ପଡ଼ି ଜୀବନ ହରାଉଛନ୍ତି । କେହି କେହି କୂଅ ଦାଉଡ଼ରେ ଓ କେହି କେହି କନିଅରମଞ୍ଜି ଖାଇ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଏ ଦୁଃଖ ଭୁଲି ଯାଉଛନ୍ତି । ସେଇଆ କରିବି ପଛେ ଏଠି ଦଣ୍ଡେ ରହିବି ନାହିଁ । ମୋର ବିବେକ ମୋତେ ବାଧା ଦେଲା । ଆତ୍ମହତ୍ୟା ମହାପାପ । ଭାବିଲି, ଶ୍ୱଶୁର ଘରକୁ ଫେରିଯିବି । ଦେଢ଼ଶୁର ଦିଅର ଯାଆ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ପାଖରେ ରହି ଶେଷ ଜୀବନ ବିତାଇ ଦେବି । ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ । ନାରୀର ପବିତ୍ର କ୍ଷେତ୍ର । ସ୍ୱାମୀ ହିନ୍ଦୁ ନାରୀର ଦେବତା । ପତି ପରମ ଗୁରୁ । ତାଙ୍କରି ସ୍ମୃତି ଏ ହୃଦରେ ରଖି ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ସହୋଦରମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଏ ଦରପୋଡ଼ା ଜୀବନକୁ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବି । ପୁଣି ମନ ମୋର ବଦଳି ଗଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇ ଯାଇ ଥାଏ । ଭାଇନା ଙ୍କ ଭାଉଜ କେହି ଖାଇବାକୁ ଡାକିଲେ ନାହିଁ । ଭାରି ଶୋଷ ଓ ଭୋକ ଲାଗିଲା । ଘରକୁ ଉଠିଗଲି । ଦେଖିଲି ଭାଉଜ ହାଣ୍ଡିଶାଳ ଘରେ । ବଡ଼ ବଡ଼ ପିଲାଏ ସବୁ ଦାଣ୍ଡ ମେଲାରେ ବସି ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । କୁନା ଖଟଣ୍ଡେ ମସିଣା ଉପରେ ଦୁଆରେ ଶୋଇଛି । ମୋର ଭୋକ ଶୋଷ ସବୁ କୁଆଡ଼େ ଉଭାଇ ଗଲା । କୁନା ପାଖକୁ ମନ ଟାଣି ହୋଇଗଲା ।

ଚାରିଆଡ଼କୁ ଥରେ ଭଲକରି ଚାହିଁ ନେଲି, କେହି ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି ତ । ପାଦ ଟିପି ଟିପି କୁନା ପାଖକୁ ଗଲି । ନଇଁପଡ଼ି ତା' ମୁହଁରେ ଗୋଟିଏ ଚୋକ ଦେଉଛି, ମୋ ପିଠିରେ ତାଳ ପଡ଼ିଲା ପରି ବସିଲା ଦୁଇଟା ବିଧା । ଲେଉଟି ଚାହେଁ ତ ଭାଉଜ ରଣଚଣ୍ଡୀ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । କହିଲେ—କାଳେ ରାଣ୍ଡି, ମା ବାପଙ୍କୁ ଖାଇଲୁ, ଘଇତାକୁ ଖାଇଲୁ; ଶେଷକୁ କ'ଣ ମୋ ପୁଅକୁ ଖାଇବାକୁ ବସିଛୁ । ବାହାରି ମୋ ଘରୁ । କଞ୍ଚା ଖାଇ ଡାହାଣୀ ଏଇଲାଗେ ମୋ ଛୁଆଟାକୁ ଶେଷ କରିଥାନ୍ତା । ଯୋଗକୁ ମୋ

ବୁଆର ଉପରମାପୁ ଥିଲା ବୋଲି ସିନା ମୋ ନାକର ପଡ଼ିଗଲା । ନାହିଁ ତ ଏଇଲଲେ ରକ୍ତ ଟାଣି ଶେଷ କରି ଦେଇଥାନ୍ତା ।

ଭାଉଜଙ୍କର କଥାରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଘୂରିଗଲା । ଦୁନିଆଁ ଅନ୍ଧାର ଦିଶିଲା । ମନକୁ ଦମ୍ଭ କରି ଉଠି ଠିଆ ହେଲି । ସହିବାର ତ ସୀମା ଅଛି ମା । ରକ୍ତ ମାଂସ ଦେହ ଧରି ଆଉ ସହି ପାରିଲି ନାହିଁ । ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି ଟିକଏ ଶେଷଥର ପାଇଁ ଜୁନାକୁ ଚାହିଁ ଦାଣ୍ଡ ପଟକୁ ଚାଲି ଆସିଲି । ମନରେ ସାହସ ବାନ୍ଧି ଭାବିଲି କଟକ ଯିବି । ସେଠାରେ କେତେ ଆଶ୍ରମ ଅଛି, ସେଠାରେ ରହି ଦେଶ ଓ ଦଶର ସେବା କରି ସବୁ ଦୁଃଖ ଭୁଲି ଯିବି । ସେଇ ରାତି ରାତି ଅମଡ଼ା ମଡ଼ା ମାଡ଼ି ବାଟ ଚାଲିଲି । ରାତି ଅଧରେ ଗୋଟିଏ ଗାଁର ସ୍କୁଲ ପିଣ୍ଡାରେ ଶୋଇ ପୁଣି ସକାଳୁ ଚାଲି ଚାଲି ଆସି ଏଇ କଟକ ସହରରେ ପହଞ୍ଚିଛି …………

ଦୀନବନ୍ଧୁ ବାବୁଙ୍କ ଘରୁ ଫେରି ରାଜୁ ଫାଟକ ଖୋଲି ଆସୁ ଆସୁ କହିଲା—ଏ କିଏ କି ସୁନି !

ସୁମିତା ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟି ଉଠିଲା । ସେ ହସିଲା ମୁହଁରେ କହିଲା—ତୁମର ଭଉଣୀ ସେବତୀ ନାନୀ ।

ରାଜୁ ଘରକୁ ଯାଇ କାମିଜ ଖୋଲୁ ଖୋଲୁ କହିଲା—ଆମେ ତିନି ଭାଇ । ଆମର ଭଉଣୀ ନ ଥିଲେ । ଭଉଣୀ ସ୍ନେହ ଆମେ ଜାଣିନୁ । ଭଗବାନ ଯେତେବେଳେ ଆଣି ଦେଇଛନ୍ତି ଯିବ କିଏ ? ସେ ଆଜିଠାରୁ ଆମଘରେ ରହିବ । ସେ ଆମର ଭଉଣୀ ।

— ଚାଲ ସେବତୀ ନାନୀ, ଚାଲ ଗାଧୋଇ ଯିବ । ମୁଁ ଲୁଗା କାଢ଼ି ଦିଏଁ ପିନ୍ଧିବ । ଆମ ଘରେ ରହିବ । ରହିବ ତ ?

କୃତଜ୍ଞତାରେ ସେବତୀର ଆଖିରୁ ଦୁଇଟୋପା ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଝରି ପଡ଼ିଲା । ସେ ସୁମିତା ସାଙ୍ଗରେ ଗାଧୁଆ ଘର ଆଡ଼େ ଗଲା । ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଭାବୁଥିଲା ତା ଭାଉଜ କଥା ଆଉ ସୁମିତା କଥା ।

ଆକାଶ ପାତାଳର ବ୍ୟବଧାନ ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରେ । ଏଇ ମଣିଷ ଭିତରେ ଦେବତା ଅଛନ୍ତି ଆଉ ଏଇ ମଣିଷ ଭିତରେ ରାକ୍ଷସ ବି ଅଛନ୍ତି । ସେବତୀକୁ ଗାଧୁଆ ଘର ଦେଖାଇ ଦେଇ ସୁମିତା ରାଜୁ ପାଖରେ ବସି ଆମୂଳଚୂଳ ସବୁକଥା କହିଲା । ରାଜୁ ଏକ ଧ୍ୟାନରେ କାନ ଡେରି ସୁମିତାଠୁଁ ସବୁକଥା ଶୁଣୁଥିଲା ।

ସବୁକଥା ଶୁଣି ସାରି ରାଜୁ ଟିକିଏ ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ କହିଲା—ବୁଝିଲ ସ୍ମିତା, ଆମର ସମାଜ କେଡ଼େ ଜଘନ୍ୟ । ବିଧବାର କେଉଁଠି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ସେ ଅମଙ୍ଗଳୀ—ଡାହାଣୀ । ଶୁଭ କାମରେ ତା ମୁହଁ ଚାହିଁଲେ ପାପ । ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ରୀତିମତ ସଂଗ୍ରାମ ଚଳାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସ୍ମିତା ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତା ହୋଇ କହିଲା, ତୁମେ ଯାହା କରୁଛ କରି ପଛକେ, ଏଣିକି ମୁଁ ଆଉ ସେବନାମ୍ନୀ ନାରୀ-କଲ୍ୟାଣ ସମିତି ଗଢ଼ିବୁ । ବିଧବା, ନିଃସହାୟା ନାରୀଙ୍କୁ ଏଇ ସମିତିରେ ରଖି ତାଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତା କରି ଗଢ଼ିବୁ । ଯା ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ସମାଜରେ ରହି ଚଳି ପାରିବେ । ଏତେ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହିବେ ନାହିଁ ।

—ହଁ ହଁ, ଏ ତ ଖୁବ୍ ଭଲ ହେବ । କିଏ ମନା କରୁଛି । ଯାଅ ସେବନାମ୍ନୀ ଡାକୁଛନ୍ତି ।

ସୁମିତା ଉଠି ଗାଧୁଆ ଘର ଆଡ଼େ ଗଲା ।

ରାଜୁ ସାଇକଲ ଧରି ବଜାର ଆଡ଼େ ବାହାରି ଗଲା ।

ସଞ୍ଜ ପହର । ଚଉପାଢ଼ୀ ଉପରେ ବସିଥିଲେ ମଦନ ମହାପାତ୍ରେ, ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଭୋଳା ମିଶ୍ର ଓ ନରି ପଣ୍ଡା ।

ମହାପାତ୍ରେ ଭୋଳା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ କହିଲେ—ବରଜୁଆର ସେ ଦିନ କୁଅଡ଼େ ପାଣି ଝୋଟକା ଘର ଜେଭେଇ ଗଲାରେ ଭୋଳା ।

ଯାହାଥିଲା ଏଇ ବ୍ରତଘର ବେଳକୁ ସବୁ ଦମ୍ଭ ଲଣରେ ପାଣି ପରି ମିଳେଇ ଯାଇଛି । କେତେ ଆଶା କରିଥିଲା ଭାଇ ଫେରି ଆସିବେ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଯେଉଁ ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ବାହାରିବା ବଡ଼ କଠିଣ । ଭୋଳ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପାଟିରୁ କଥା ନ ସରୁଣୁ ନରି ପଣ୍ଡା କହି ଉଠିଲେ—ଜାଣିଲ ମଦନ, ତୁ ଆଜି ସେ । ତୋ ସାଙ୍ଗରେ ସେ ତାଳ ଦେଇ ଚଳିବ ବୋଲି ଭାବିଥିଲା ଏଇ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ନେଇ । କଥାରେ କହନ୍ତି ପରା—ମୋର ତ ନାଶ ନାହିଁ ମୋ ବଳିଆ ଭାଇର ନାଶ ଅଛି । ଆରେ, କାହିଁ ରାମ ରାଜା ଓ କାହିଁ ରମା ବାରିକ । ଦୁଇପଇସା ହାତରେ ହେଲାରୁ ତାକୁ ଆଜି ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେଖାଗଲେ ନାହିଁ ।

ଗଣିରଥ ବାଡ଼ି ଠୁକୁ ଠୁକୁ କରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ବସୁ ବସୁ କହିଲେ—ଦେଖିଲ ମଦନ ତୋ ଲାଗି ଆମେ ଏତନାହେଁ ଯେ ପରିଶ୍ରମ କରୁଛୁ ତାର ହିସାବ ନାହିଁ । ପୁଅର ବ୍ରତଘର ବେଳକୁ ବରଜୁଆ ନିଜେ କଟକ ଯାଇ ରାଜୁ ଓ ତା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଆସିବାକୁ କହିଲା । ରାଜୁର ଶଳା ଧନ ଦ'ପହରେ ଏପରି ଅପମାନ କରି କହିଲା ଯେ ସେଠୁ ପଳାଇ ଆସିବାକୁ ବାଟ ପାଇଲା ନାହିଁ । ରାଜୁଆ ତ ଆଉ ମଣିଷ ହୋଇ ନାହିଁରେ । ସେ ଗୋଟାଏ କାଠ ପିତୁଳା ପାଲଟି ଯାଇଛି । ଶଳା ଆଉ ସ୍ତ୍ରୀ କଥାରେ ବସ ବୋଲି ବସୁଛି, ଉଠ ବୋଲି କହିଲେ ଉଠୁଛି ।

ମହାପାତ୍ରେ ବଡ଼ ପାଟିରେ ହାଃ ହାଃ କରି ହସି ଉଠି କହିଲେ—ଜାଣିଛ ମାମୁଁ ! ଏ ସବୁ ମଦନ ମହାପାତ୍ରର କରାମତି ।

ନରି ପଣ୍ଡା ଗର୍ଜ୍ଜିଉଠି ଦାନ୍ତ ଦାନ୍ତ କହିଲେ—ଜାଣିଲ ମଦନ ! ସରଜୁଆର ଶଶୁର ନନ୍ଦୋଡ଼ବନ୍ଧା । ସେ କହିଲା, ଭଦ୍ରେ ନ ହେବାଯାଏ ଝିଅ ଜ୍ୱାଇଁ ସେ ସ୍ଥାନ ମାଡ଼ିବେ ନାହିଁ । ବରଜୁଆ

ବଚରା ସେଠାରୁ ଫେରିଲା । କିନ୍ତୁ ସରକୁଆର ବୋହୂଟି ସାକ୍ଷାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ତା ପରି ପିଲାଟାଏ ଏ ଯୁଗରେ କୋଟିକରେ ଗୋଟିଏ ମିଳିବେ କି ନାହିଁ । ସେ ଏଠାରୁ ଗଲାଦିନୁ ଯାଙ୍କ ଘରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ି ଗଲେଣି ।

ଗଞ୍ଜେଇ ଚିଲମ ଧରି ଦମେ ଟାଣି ନରି ପଣ୍ଡାଙ୍କ ହାତକୁ ଚିଲମ ବଢ଼ାଇ ବଢ଼ାଇ ମହାପାତ୍ରେ କହିଲେ—ଯାହାହେଉ, ଅଜା ବରଜୁର ଗବ ଖବ ହୋଇଯାଇଛି । ମୁଣ୍ଡ ଠେକି କଥା କହିବାର ଯୁ ନାହିଁ । ଏଣିକି ପଡ଼ିଲା ମୋର ପାଳି । ତାର ଯୋଗୁଁ ମଦନ ମହାପାତ୍ରର ଏ ଦଶା । ଦାଣ୍ଡର ବାଉରିଙ୍କଠୁଁ କଥି ଶୁଣୁଥିଲି । ତାର ଦଶା ବଦଳି ଯିବ । ସେ ପୁଣି ଏ ଗାଁରେ ହେ‌ଏ ମାଲିକ, ମାମଲତକାର, ମହାଜନ । ହଁ, ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ହେ । ଭୟ ଯାଇ ନାହିଁ । ତାକୁ ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ ହେବ । କ'ଣ କହୁ ସେ ଲାଗେ

ହଁ ହଁ, କାହିଁକି ନ ହେବ—

ଗଣିରଥେ, ନରପଣ୍ଡାଏ ଓ ଭୋଳାମିଶ୍ରେ ସମସ୍ବରରେ ଉଠିଲେ । ମହାପାତ୍ରେ ବଟୁଆରୁ ତନୋଟି ଟଙ୍କା ବାହାର୍ଛନ୍ତି । ତିନିଜଣଙ୍କ ହାତରେ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ କହିଲେ—ପାନ ଖିଅ । ଧୀରେ ସବୁ ମିଳିବ । ଥ,

ବଡ଼ ଭୋର । କୁଆ କା କହି ନାହିଁ । କାହ୍ନୁ ମାଙ୍ଗୁଳି ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ମାଲବୋଉକୁ ଡାକି କହିଲେ—ଶୁଣିଛ ମାଲବୋଉ ! ବରଜୁର ଅବସ୍ଥା ଅତି ଖରାପ ।

ମାଲବୋଉ ଆଁ କରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଚାହିଁ ଠିଆ ହୋଇଗଲେ ।

— କାଲି ରାତରେ ସେ ଦୋକାନରୁ ଏକୁଟିଆ ଫେରୁଥିବା ବେଳେ କିଏ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ଏପରି ପ୍ରହାର ଦେଇଛି ଯେ ତାର ଚେତା ନାହିଁ ।

— ତୁମେ ଦେଖିଲଣି ।

— ହଁ, କାଲି ରାତି ଅଧରେ ମନା ଆସି ଡାକିଲା । ଯାଇଁ ଦେଖେ ତ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ । ପାହାର ପିଠି ଓ ହାତରେ ବେଶୀ ଲାଗିଛି । ମୁଣ୍ଡରେ ସାମାନ୍ୟ ଅଘାତ ଲାଗିଲା ପରି ଜଣାଯାଏ । ମୁଁ ତଣ୍ଡାଳ ସବୁଦିନେ ସାଙ୍ଗରେ ଅସେ । ଆଜି ତାଙ୍କୁ ଏକୁଟିଆ ଦେଖି ଏ କାମ ହୋଇଛି । ବନା ଓ ରତନା ପଛରେ ଥିଲେ ବୋଲି ବରଜୁର ଜୀବନ ରହିଗଲା । ସେମାନେ ନ ଥିଲେ ଜୀବନରୁ ମାରି ଦେଇଥାନ୍ତେ ।

ରାତି ରାତି ଡାକ୍ତର ଡାକିବାକୁ ମହନି, ଶଙ୍କରି ନବପୁର ଥିଲେ । ଡାକ୍ତର ଆସି ଇଂଜେକ୍ସନ ଦେଇ ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ୍ ବାନ୍ଧି କରିଦେଇ ଯାଇଛି । ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ ବୋଲି ତନ୍ତି । ତଥାପି ଚେତା ଆସିବାକୁ କିଛି ସମୟ ଲାଗିବ । କଣ କୁତଣ୍ଡି ଅଛି ଖାଇବାକୁ ଦେଲି । ମୋତେ କଟକ ରାଜୁ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ଅସିବ । ମନା ସରଜୁକୁ ଅଣିବାକୁ ଚାଲିଯିବଣି । ଟିକିଏ ଚେତା କ...ଲ ସରଜୁ ଓ ରାଜୁକୁ ଖୋଜୁଛି ।

ଗ' — ଏଇ ପୋଡ଼ାମୁହାଁଙ୍କର ଏ କାଣ୍ଡ । ଅହା, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷକୁ ଶାସ୍ତି । ଭଗବାନ କଣ ଦୁନିଆଁରୁ କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଗଲେଣି । ନିଆଁ ଲଗା ମହାପାତ୍ରର ଦଶା ଯେ କଣ ହେବ, ସେଇ ଭଗବାନ ଜାଣନ୍ତି । ଏତେ ପ୍ରକାର ଦାଉ ସାଧି ଶେଷକୁ ଏଇଆ କଲା । ଯଦି ବରଜୁ ତୋର ଶତ୍ରୁ, ତେବେ ଶତ୍ରୁକୁ ମାରି ସାଧେ ନା ଜୀଇଁ ସାଧେ । ହାଡ଼ଗିଲାର ଏ କାଣ୍ଡ । ଅଜ କେଉଁଠି ଲୁଚିଛି ।

— ସବୁ ଧରା ପଡ଼ି ଯିବ ମାଳବୋଉ । ପାପ କି କେବେ ଲୁଚେ । ଦାରୋଗା ଆସିଲେ ସବୁ ଖବର ବାହାରି ପଡ଼ିବ । ବଉ କ'ଣ ଦହି ଅଛି ଖାଇଦେଇ ଯାଏ ।

ମାଲବୋଉ ଗୋଟାଏ କଂସାରେ ଭୁଜା, ଦହି, ଗୁଡ଼ ଆଣି କାହ୍ନୁ ମାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ । ଖାଇ ସାରି ମାଷ୍ଟ୍ରେ ଭର ଭର ହୋଇ ସକାଳ ମଟରରେ କଟକ ବାହାରି ଗଲେ ।

ବରଜୁ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଦାଣ୍ଡରେ ଆଜି ବହୁତ ଲୋକଙ୍କ ଭିଡ଼ । ଆଖପାଖ ପାଞ୍ଚଖଣ୍ଡ ଗାଁର ଲୋକେ ଜଗାଧାରି ପରି ବରଜୁଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଧାଇଁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରେ "ଆହା, ଏପରି ଲୋକଙ୍କୁ କଣ ହେଲା ।"

ବରଜୁ ଦାଣ୍ଡ କୋଠା ଘରେ ଗୋଟିଏ ପଲଙ୍କରେ ଶୋଇଛନ୍ତି । ଦେହସାରା ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ ବନ୍ଧା ହୋଇଛି । ଅଚେତ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ପଲଙ୍କରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ମଝିରେ ମଝିରେ ଟିକିଏ ଆଖି ଖୋଲି କହୁଛନ୍ତି—ସରଜୁ, ରାଜୁ ଆସିଲେ ମନା ବୋଉ !

ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଧାରି ଶ୍ରାବଣ ପରି ଲୁହ ଝରୁଛି । ସେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ବସି ଗୋଡ଼ ଆଉଁସି କହୁଛନ୍ତି—ଏଇଲାଗେ ଆସିବେ । ତୁମେ ଏପରି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ମୀନା ଓ ଟୁନା ବାପାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି । ପଲଙ୍କକୁ ଘେରି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି କେତେଲୋକ । ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ଶହ ଶହ ଲୋକ ବିରସ ମନରେ ବସି ରହିଛନ୍ତି । ଗଣିରଥ, ଭୋଳାମିଶ୍ର, ନବପଣ୍ଡା, ବୁଲିମା, କୁଳିଆ ମା ବୁଢ଼ୀ ଓ କୋକିଳ ବୋଉ ରହସ୍ୟ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ସେଇ ଲୋକ ଭିଡ଼ ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି ।

ଏତିକିବେଳେ ଗୋଟିଏ ମୋଟରକାର ଆସି ବରଜୁଙ୍କ ଦାଣ୍ଡରେ ଠିଆ ହେଲା । ସେଥିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ ରାଜୁ, ସୁମୀତା କାହ୍ନୁମାଷ୍ଟ୍ରେ, ଡାକ୍ତର ବାବୁ ଓ ଦାରୋଗା ବାବୁ । ଲୋକ ଭିଡ଼ ଅଡ଼େଇ ରାଜୁ ପାଗଳଙ୍କ ପରି ଧାଇଁଗଲା ବରଜୁଙ୍କ ପାଖକୁ । ସୁମୀତା ବି ଯାଉଛି ପଛେ । ଭଉଣୀଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ରାଜୁ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ

ପଡ଼ିଲା । ବରଜୁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ବସି ପକେଟରୁ ରୁମାଲ କାଢ଼ି ଆଖି ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲା—ଡାକ୍ତର ବାବୁ, ଶୀଘ୍ର ଦେଖନ୍ତୁ ।

ଡାକ୍ତର ବାବୁ ବରଜୁଙ୍କ ଶରୀର ପରୀକ୍ଷା କରି କହିଲେ—ଆପଣମାନେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ହାତରେ ବା ପିଠିରେ ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗି ନାହିଁ । ମୁଣ୍ଡରେ ଟିକିଏ ଜୋରରେ ଆଘାତ ଲାଗିଛି । ଏଇ ଇଞ୍ଜେକ୍‌ସନ୍‌ରେ ସେ ଚେତା ଫେରି ପାଇବେ । ଭୟର କାରଣ ନାହିଁ । ଡାକ୍ତରଙ୍କଠୁଁ ଏ ଅଭୟ ବାଣୀ ଶୁଣି ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁ ଟିକିଏ ସରସ ଦେଖାଗଲା ।

ସୁଜାତା ପଲଙ୍କ ବାଡ଼ ଧରି ସ୍ଥାଣୁ ପରି ଠିଆ ହୋଇଥାଏ । ହଠାତ୍ ବାଡ଼ିପଟେ ଗୋଟିଏ ବଳଦ ଗାଡ଼ି ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲା । ଗାଡ଼ି ଭିତରୁ ବାହାରି ଆସିଲେ ସରଜୁ, ସୁଚନା, ମନା ଓ ମାନା ।

ଭାଇନାଙ୍କ ଏପରି ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ସରଜୁ ପିଲାଙ୍କ ପରି ଭୋ ଭୋ ହୋଇ କାନ୍ଦି ଉଠି ବରଜୁଙ୍କ ଦୁଇ ଗୋଡ଼କୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧରି କହିଲା—ଭାଇନା !

ବରଜୁ ଆଖି ଖୋଲି ଚାହିଁଲେ ।

ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଝେପ୍ ଝେପ୍ ହୋଇ ଦୁଇ ଧାର ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ସେ ଧୀର ଗଳାରେ କହିଲେ—ସରଜୁ, ତୁ ଆସିଛୁ ଭାଇ ! ରାଜୁ କାହିଁ ? ବୋହୂମାନେ କାହାନ୍ତି ?

"ମୁଁ ଆସିଛି ଭାଇନା, ମୋତେ କ୍ଷମାକର" ।

ରାଜୁ ବରଜୁଙ୍କ ପାଦ ଧରି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା

ସରଜୁ ଓ ରାଜୁର ଲୁହରେ ବରଜୁଙ୍କ ପାଦ ଧୋଇ ହୋଇଗଲା । ସେ ହଠାତ୍ ଉଠି ବସିଲେ । ସରଜୁ ଓ ରାଜୁ ତାଙ୍କୁ ଅଣ୍ଟେକରି ଧରି ବସାଇଲେ ।

ବରଜୁଙ୍କ ଆଖିରୁ ଝରୁଥିଲା ଲୁହ । ସେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ଭାଷାରେ ସରଜୁ ଓ ରାଜୁର ମୁଣ୍ଡକୁ ଅଉଁସି ଅଉଁସି କହିଲେ—ତୁମ୍ଭେମାନେ

ତୁମ ଘରକୁ ଫେରି ଆସିଛ, ଏଇ ମୋର ପରମ ଆନନ୍ଦ। ତୁମର ଭାଇନା ଆଜ ତୁମମାନଙ୍କ ପାଖରେ ପାଇ ନୂଆ ଜୀବନ ଲାଭ କରନ୍ତୁ। ତିନିଙ୍କ ଲୁହ ଏକାଠି ମିଶି ବଛଣୀ ତନ୍ତ୍ର ଯାଇଥିଲା।

ସୁଚରିତା ଓ ସୁଜାତା ବଡ଼ବୋହୂଙ୍କ ପାଦ ଧରି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲେ—ଆମର ସବୁ ଦୋଷ ବଡ଼ବୋହୂ। କ୍ଷମା.........।

ଦୁହେଁ ଆଉ ଯେପରି କଣ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ କିନ୍ତୁ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ। କଣ୍ଠ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା।

ସୁମିତ୍ରା ଦୁଇ ଯାଆଙ୍କୁ ତଳୁ ଉଠାଇ ଦୁହିଁଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ନିଜ ଛାତି ଉପରେ ରଖି ନିଜ ପଣତ କାନିରେ ଦୁହିଁଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛି ନିଜ ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲେ—କାହାରି ଭୁଲ ନୁହେଁ। ସବୁ ଆମର ଭାଗ୍ୟଦୋଷ। ଯାଅ, ତୁମର ଘର ତୁମେ କର। ମୁଁ ତ ବୁଢ଼ୀ ହେଲି।

ମୀନା ମାନାକୁ କାଖେଇ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା। ସେ ବଲବୋଉ ବଲବୋଉ ବୋଲି ରଡ଼ି ପାରି କାନ୍ଦୁଥିଲା।

ସୁରୀ ଓ ସୁନାକୁ ଛାଡ଼ି ସୁମିତ୍ରା ମାନାକୁ କୋଳକୁ ଆଣି ତା ମୁହଁରେ ଅଜସ୍ର ଚୁମ୍ବନ ଦେଇ ଦେଇ କହିଲେ—

ଆରେ ମୀନା। ତୁଅଁଟା କେତେବେଳୁ ଆସିଲାଣି। ଦୁଧ ମିଲସେ ଆଣେ, ସେ ପିଇ। ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଟପ୍ ଟପ୍ ହୋଇ ମାନା ଛାତି ଉପରେ ପଡ଼ୁଥିଲା।

ନାଆଁରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲା ପରି ମାନାର ଅଝଟ ଓ କାନ୍ଦଣା ହଠାତ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା।

ଚୁନା ଦୌଡ଼ିଆସି ସୁଚରିତାକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇ ଭେ କିନା କାନ୍ଦି ଉଠିଲା।

ଘର ଭିତରେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ଦେଖଣାହାରିଙ୍କ ଆଖିରେ ଲୁହ ଭରି ଆସିଲା।

ଗଣିରଥ, ନବପଣ୍ଡା ଓ ଭୋଳମିଶ୍ର, ଜୁଲଅ ମା ବୁଢ଼ୀ ଓ ଜୁଲମା' ଭାଟକା ହୋଇ ଗୁହିଁ ରହିଥିଲେ ।

ଜନଗହଳି ଠେଲି ପାଗଳ ପରି ଧାଇଁଛନ୍ତି ମଦନ ମହାପାତ୍ରେ । ବରଜୁଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ପଡ଼ୁ ପଡ଼ୁ କହିଲେ—ମୋର କଲା କର୍ମର ଫଳ ମୁଁ ଆଜି ପାଇଛୁ ବରଜୁ । ମୋ ଯୋଗୁଁ ତୋର ଆଜି ଏ ଦଶା । ମୁଁ ଏ ଅପକର୍ମ କରିଛି । ମୋତେ କ'ଣ କ୍ଷମା ଦେବୁନାହିଁ । ବହୁ ଦିନର ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ଆଜି ଡକାୟତମାନେ ଲୁଟି ନେଇ ନାତେଇ ମା'କୁ ଖୁଣ କରିଛନ୍ତି । ତାର ବଞ୍ଚିବାର ଆଶା ଖୁବ୍ କମ୍ । ମୋର ସଂସାର ସରିଗଲା ବରଜୁ—ମୋର ସଂସାର ସରିଗଲା । ମୁଁ ଆଜି ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରି । ମୋତେ କ୍ଷମାକର ବରଜୁ। ସରଜୁ ଓ ବ୍ରଜୁ ପରି ମୁଁ ବି ତୋର ଗୋଟାଏ ଭାଇ । ମୁଁ ଆଜି ଭଲ କରି ବୁଝିଛି ପାପ ପୁଣ୍ୟ, ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା, ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ, ଧର୍ମ ଅଧର୍ମର ବିଗ୍ଭର ଏହି ଦୁନିଆଁରେ ହିଁ ହୁଏ । ମୁଁ ପାପୀ, ମୁଁ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ । ତୁ ମୋର ଆଖି ଖୋଲି ଦେଇଛୁ । ମୋତେ ନରକ ପଥରୁ ଟାଣି ଆଣିଛୁ । ତୁ ମଣିଷ ନୋହୁ ବରଜୁ—ଦେବତା ।

ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଶୁଖି ଯାଇଥିଲା । ଅତି ଦୁଃଖ ହେଲେ ମଣିଷ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଶୁଖିଯାଏ । ସେ ବରଜୁଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢେଇ ଧରି ପୁଣି କହିଲେ—କଣ କହୁଛୁ ବରଜୁ । କ'ଣ କ୍ଷମା ଦେବୁନାହିଁ ।

ବରଜୁଙ୍କ ଆଖି କୋଣରେ ଲୁହ ଜମି ଆସିଲା । ସେ କହିଲେ—ମଣିଷ ମାତ୍ରେ ଭୁଲ କରନ୍ତି ମଦନ ଭାଇନା । ଭୁଲ କରିବା ମଣିଷର ଗୁଣ । କିନ୍ତୁ କ୍ଷମା ଦେବା ଦେବତାର । ମୁଁ ତ ଦେବତା ନୁହେଁ । ତୁମେ ସେଇ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ତୁମର ଏ ଅପକର୍ମ ଲାଗି କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କର । ସେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମଙ୍କୁ କ୍ଷମା କରିବେ । ମୋତେ ଏ ଯେଉଁ ଶାସ୍ତି ଦେଇଛ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ତୁମଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେବି ନାହିଁ । ଏ ମୋର ଗ୍ରହ ଦୋଷ । ସେଇ ଦୋଷରୁ ମୁଁ ଆଜି

ଏ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗୁଛୁ । ଘରୁ ମଦନ ଭାଇନା । ଯା ହେବାର ହୋଇ ଯାଇଛି । ଏଣିକି ଭଲ ବାଟରେ ଚାଲ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନିଜର ଭାଇ ପରି ଦେଖ ।

ଦାରୋଗା ବାବୁ, ଡାକ୍ତରବାବୁ ! ଆପଣମାନେ କଟକ ଫେରି ଯାଆନ୍ତୁ । ମୋ'ର ଏ ଅବସ୍ଥା ଲାଗି ମୁଁ କାହାରିକୁ ଦୋଷ ଦେବି ନାହିଁ । ମୋର ଭାଗ୍ୟର ଦୋଷ । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଆରୋଗ୍ୟ । ମୁଁ ମୋର ଭାଇଙ୍କୁ ଫେରି ପାଇଛି । ମୁଁ ଆଜି ଆନନ୍ଦରେ ପାଗଳ । ଆପଣମାନେ ମୋ ଲାଗି ଅନେକ କଷ୍ଟ ସହି ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ ।

ନମସ୍କାର, ନମସ୍କାର ।

କାରରେ ବସି ଦାରୋଗାବାବୁ ଓ ଡାକ୍ତରବାବୁ କଟକ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରାକଲେ । ଭଗିରଥ, ନରପଣ୍ଡା ଓ ଭୋଳାମିଶ୍ର ନିର୍ବାକ୍ ଓ ନିସ୍ପନ୍ଦ ଭାବେ ଠିଆ ହୋଇ ଜଳକାଙ୍କ ପରି ଏ ଦୃଶ୍ୟକୁ ଅନାଇଁ ରହିଥିଲେ ।

କୁଲିଆମା' ବୁଢ଼ୀ ଓ ବୁଲିମା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଥିଲେ ବରଜୁଙ୍କୁ ଘର ଭିତରକୁ ।

—ସ ମା ପ୍ତ—

17 JUL 1959

ଲେଖକଙ୍କର ପ୍ରକାଶିତ :—

ଚିନ୍ତାଧାରା

୪୯ଟି ସରଳ ଓ ମର୍ମ୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଖଣ୍ଡ-କବିତାର ସମଷ୍ଟି ।

ମୂଲ୍ୟ— ଏକଟଙ୍କା ଦୁଇଅଣା ମାତ୍ର ।

ପ୍ରକାଶ ଅପେକ୍ଷାରେ :—

କବିତାମାଳା

କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ କବିତାର ସମଷ୍ଟି ।

ଏଇତ ଜୀବନ

ସାତଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳ୍ପର ସମାବେଶ । ସହଜ ଓ ସରଳ ଭାଷାରେ ଲିଖିତ । ଗାଁ ଗହଳର ନିଖୁଣ ଚିତ୍ର ।

ଉପଦେଶାତ୍ମକ କ୍ଷୁଦ୍ର କବିତା ପୁସ୍ତିକା

ଝିଅମାନଙ୍କ ହାତରେ ଦେଲା ଭଲ ବହି

ସୁନାଝିଅ

ଲେଖିକା—**ଶ୍ରୀମତୀ ନିଶାମଣି ଦେବୀ**

ଗିରିଧାରୀ କୁଟୀର

୧୭୧ ନୂଆ ସୀତାରାମ ଡେରା

ଜାମସେଦପୁର

ବିଶ୍ୱ-ବିଜୟୀ (ଐତିହାସିକ ନାଟକ)

ପିତୃହନ୍ତା (ପୌରାଣିକ ନାଟକ)

ଲେଖକ—**ଶ୍ରୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲକୁମାର ମିଶ୍ର**

C/o ଗିରିଧାରୀ କୁଟୀର

ଜାମସେଦ୍‌ପୁର

ଉତ୍କଳ ହୋମିଓ ସଦନ

ପରିଚାଳକ—ବୈଦ୍ୟ ବିଶାରଦ, ଡାକ୍ତର—

ଶ୍ରୀ କେଶବ ଚରଣ ବ୍ରହ୍ମା, ଏଚ୍, ଏମ୍, ବି, (ହୋମିଓ)

R. H. M. S.

ଗିରିଧାରୀ କୁଟୀର, ଜାମସେଦ୍‌ପୁର

ଏଠାରେ ସକଳ ପ୍ରକାର ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା କରା ହୁଏ। ଦରିଦ୍ର ଓ ନିଃସହାୟମାନଙ୍କୁ ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ଔଷଧ ବିତରଣ କରାଯାଏ।

ଅପର୍ଣ୍ଣା-ପାଠାଗାର

ପରିଚାଳିକା—କୁମାରୀ **କବିତାଞ୍ଜଳି ବ୍ରହ୍ମା,** ଗିରିଧାରୀ କୁଟୀର

ଏହି ପାଠାଗାରରେ ପାଞ୍ଚଶହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପନ୍ୟାସ, କାବ୍ୟ, କବିତା, ନାଟକ ଓ ପୁରାଣାଦି ପୁସ୍ତକ ସଞ୍ଚିତ ଅଛି। ଦୈନିକ ପତ୍ରିକା ସମାଜ ଓ ମାତୃଭୂମି ଓ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଆସନ୍ତା କାଲି, ନିଆଁ ଖୁଣ୍ଟା ଓ ଝଙ୍କାର ପ୍ରଭୃତି ନିୟମିତ ଭାବେ ଏଠାକୁ ଆସେ। ପଠନେଚ୍ଛୁ ପାଠକ ପାଠିକା ମାନଙ୍କୁ ପୁସ୍ତକାଦି ସାଦରେ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇ ଥାଏ।

ଉତ୍କଳ-କଳା କୁଟୀର

ପରିଚାଳକ—**ଶ୍ରୀ ଶୁକଦେବ ବ୍ରହ୍ମା**

ଗିରିଧାରୀ କୁଟୀର, ୧୭୧ ନୂଆ ସୀତାରାମ ଡେରା

ପୋଃ ଏଗ୍ରିକୋ

ଜାମସେଦ୍‌ପୁର

କେତେଜଣ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତାନୁରାଗୀଙ୍କ ସହଯୋଗରେ ଗଠିତ । ଓଡ଼ିଶୀ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ସାହିତ୍ୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ତାର ବିକାଶ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ଗୌରାଙ୍ଗ ଭୋଜନାଳୟ

ପରିଚାଳକ—**ଶ୍ରୀ ଗୌରାଙ୍ଗ ଚରଣ ବ୍ରହ୍ମା**

ମାଲଗୋ ବଜାର, ଜାମସେଦ୍‌ପୁର

ଶସ୍ତା ଓ ସୁବିଧାରେ ଭୋଜନ ଲାଗି ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ ।